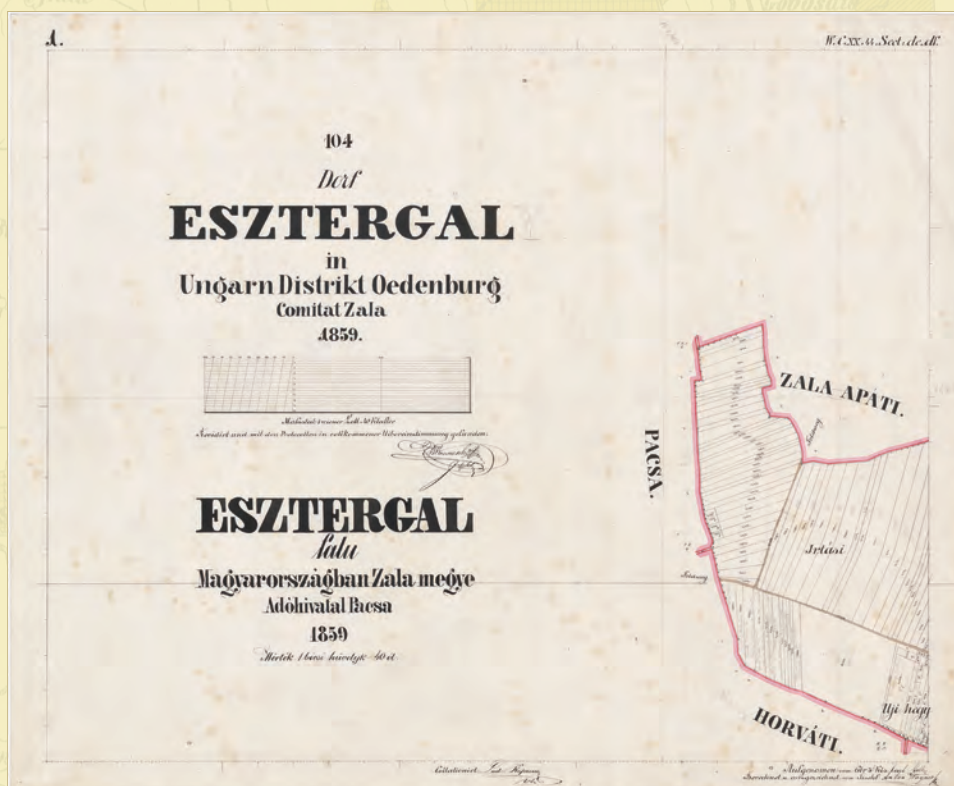

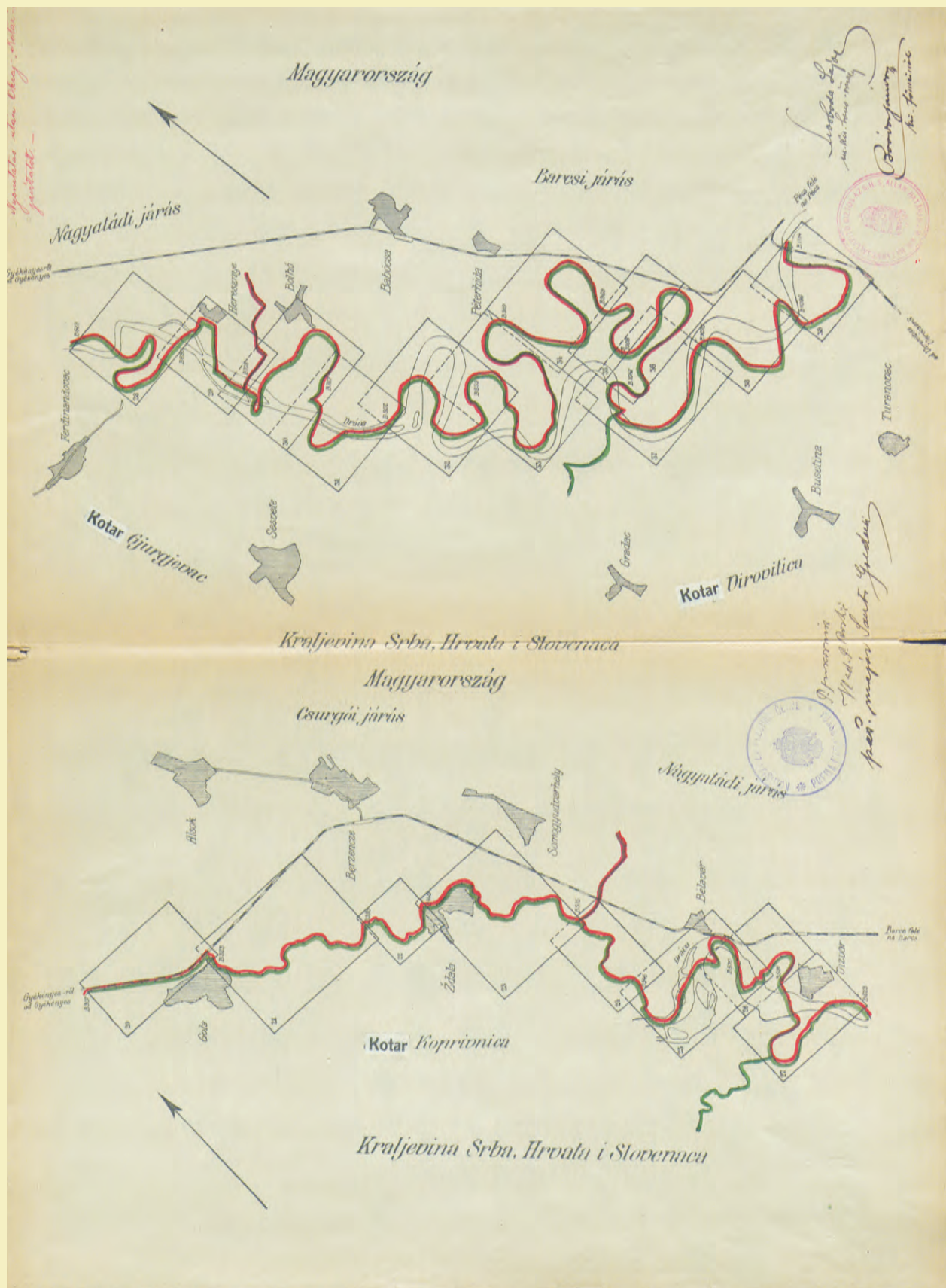
CATASTRUM

ÉVNEGYEDES KATASZTERTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

- Török Enikő: A soproni ideiglenes kataszteri térképtár, 1857–1860
- Reisz T. Csaba: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Címtárak, hivatalos közlönyök, adatbázisok
- Suba János: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében. A magyar–jugoszláv határszakasz
- Szentpéteri József: Történelmi idők lenyomata: a tépei avar fejedelmi kincs
- Iván Gyula: Kataszterizáljuk a világot! A modern kataszter gazdasági jelentősége
- OTKA-pályázatok

■ Az 1:75 000 határterkép nyomtatás után javított példányának széhenye, Boódor János főmérnök aláírásával (MNL OL, S 15 - Lad. VV. I. - Fasc. 2. - No. 3/4.). L. ehhez Suba János cikkét.

■ ■ ■ ÖTÖS AZ ÉVFOLYAM!

A *Catastrum* irigylésre méltó helyzetben kezdheti az ötödik évfolyamot, mert a Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kft. a 2017. évi számok ismeretében ebben az évben is biztosítja a megjelenés valamennyi költségét.

Folyóiratunk a korábbi években megszokott tematikai sokszínűsége törekedve folytatja az immár több mint 150 éves magyar kataszteri felmérésnek és előzményeinek a vizsgálatát, a tevékenység és az intézményi háttér történetének feltárását. Szervezet és annak tagjai, alapfeladatok és a szaktudást elismerő rendkívüli megbízások, tegnap, ma és holnap – van még téma bőven, amely lapunk hasábjaira kívánczik.

A *Catastrum* nagyra vágyó célt tűzött maga elé, mert a magyar katasztertörténeti irodalom egyik alapfolyóiratává szeretne válni, és ezt csak egy módon teheti, ha a szakmai publikációknak helyet adva, kiszámítható feltételekkel jelenik meg. Erre most is meglesz az esély.

■ ■ ■ TARTALOM

■ Török Enikő: A soproni ideiglenes kataszteri térképtár, 1857–1860	3
■ Reisz T. Csaba: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Címtárak, hivatalos közlönyök, adatbázisok.....	15
■ Suba János: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében. A magyar–jugoszláv határszakasz	26
■ Szentpéteri József: Történelmi idők lenyomata: a tépei avar fejedelmi kincs	41
■ Iván Gyula: Kataszterizáljuk a világot! A modern kataszter gazdasági jelentősége	53
■ OTKA-pályázatok – A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgozása (OTKA K 108919). Szakmai beszámoló a negyedik évről (2017)	59

CATASTRUM ■ Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat ■ V. évfolyam, 1. szám

A borítón: Esztergály térképének első szelvénye, felmérte Karl Rolke 1859-ben (MNL OL, S 78 - 307. téka - Esztergály -2.), l. ehhez Török Enikő cikkét.

Alapítva: 2013 ■ Megjelenés gyakorisága: negyedévente ■ Alapító: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)

■ Kiadó: Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. (HOI) ■ Címe: 1223 Budapest Park u. 2. (info@agrarlapok.hu)

■ Felelős kiadó: Bárányné Erdei Rita ügyvezető ■ Telefon: (06 1) 362-8100, honlap: www.agrarlapok.hu

Szerkesztőbizottság:

Dr. Béres András (HOI), dr. Szinay Attila (Földművelésügyi Minisztérium), dr. Váczy Attila (Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kft.), Varga Felicián (Budapest Főváros Kormányhivatala, Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály).

Szerkesztőség:

Címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4. ■ E-mail: info@catastrum.hu ■ Honlap: www.catastrum.hu

 www.facebook.com/catastrum

Főszerkesztő: Reisz T. Csaba (MNL) ■ Felelős szerkesztő: dr. Török Enikő (MNL) ■ Szerkesztők: dr. Pásztai László (Országos Széchényi Könyvtár), Varga Felicián (BFKH FTFF) ■ Olvasószerkesztő: Reményi József Tamás.

■ Kézirat-előkészítés: Dávid Ildikó

A szerkesztőség kéziratokat nem őriz meg és nem küld vissza.

A nyomdai munkálatokat végezte: HunPress Nyomda – ADU-PRESS Kft. 1139 Budapest, Fáy u. 5.

Előfizetés: a kiadónál ■ Előfizetés egy évre 2800 Ft, számonként 750 Ft.

Támogató: Földművelésügyi Minisztérium, Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kft.

ISSN 2064-5805

SUMMARY

TÖRÖK Enikő: The Temporary Cadastral Map Archive of Sopron, 1857–1860

torok.eniko@mnl.gov.hu

The cadastral map archive of Sopron was founded in 1857 to keep, and copy the survey work segments, and to prepare the maps for lithography. The map archive was temporarily placed in the building of the 1st Survey Office, which rented a house from Károly Tibolth. Karl Rolke, 3rd grade engineer was appointed as the manager of the map archive, however he did not get the title of map archivist. The position of map archivist was advertised, and Anton Buttula, survey inspector managing the technical activities of the provisory in the Sopron tax district, got the position in 1858. The problem of the permanent place of the map archive was solved in 1860, at least for 10-15 years; the halls of the archive were created in the first floor of the former tax office.

REISZ T. Csaba: The Sources of Cadastral History Prosopography. Directories, official periodicals, databases

reisz.t.csaba@mnl.gov.hu

Several bibliographic and archival sources provide data for the preparation of biographies and career histories of people working in the cadastral survey. Significant help is provided by directories of names and addresses, the general and official, professional periodicals, as well as the online data bases, which often included the above listed sources, in the reconstruction of the career path.

SUBA János: The Role of the State Land-survey in the Definition of the Trianon Borders. The Hungarian-Yugoslavian Border Sequence

suba.janos@mail.militaria.hu

The definition, and mapping of the Trianon border line, as well as the documents were prepared by the International Border Committees between 1921 and 1925. The countries concerned had to supply the engineers and the cartographers. The Hungarian government appointed the cadastral engineers of the State Land-survey (Cadastral Survey) to participate in the work, because only the civic land survey had official organisation before 1918. The chosen cadastral engineers entered the technical department of the border defining committee from the different land survey directorates. The triangulator engineers were provided by the Triangulation Office.

SZENTPÉTERI József: Footprints of Historic Times; the Treasure of an Avar Leader at Tépe

szentpeteri.jozsef@btk.mta.hu

Golden and silver objects were found in the vicinity of Tépe, situated in County Hajdú-Bihar (former County Bihar), at the end of 1911. The man and his two sons who found the treasure kept their luck a secret, and the majority of the objects were most probably melted down. Nevertheless, some pieces were noticed by museum experts; the impressive finds, which had been prepared in the Byzantine imperial court and originate most likely from the Avar Khagan's treasury from the middle or second half of the 7th century AD, are now part of the collection of the Hungarian National Museum. The study aimed at establishing the location of the finds and reconstructing the circumstances of the finding uses mainly cartographic sources (military surveys, cadastral data and hand-written maps) as well as contemporary, authentic meteorological data.

IVÁN Gyula: Let Us Cadastre the World! – Importance of modern cadastre in economy

ivan.gyula@bfkh.gov.hu

The paper deals with the importance of cadastre in economy. Registry of Land related rights, restrictions and responsibilities, together with the location and size of land give the foundation of the modern cadastral systems. These pieces of information compose the base infrastructure of national economies. The role of cadastre in the relation between human and land has been analyzed and found, that the cadastre is the basic system, which provides the functioning of assets of people as capital, facilitating the economic, social and environment development. The example of South Korea has been showed as the key-role of cadastre in the foundation of development of a country, and the enhancement of national economy by modern cadastral tools.

TÖRÖK ENIKŐ

*A soproni ideiglenes kataszteri térképtár, 1857–1860**

A Habsburg Birodalomban 1822-ben rendelték el, hogy minden tartományban, ahol a kataszteri felmérés a 200 négyszögmérföldet eléri, térképtárost (térképtárnok, Mappenarchivar) kell alkalmazni. Az 1824. évi felmérési utasítás is megerősítette ezt a rendelkezést.¹

Az 1854. évi, a pénzügyigazgatósági kerületi osztályoknak szóló hivatali utasítás és az 1856. évi felmérési utasítás is rendelkezett a magyarországi térképtár felállításáról, amikor, úgymond, eljön annak az ideje. A térképtár feladatai közé tartozott azoknak a felmérési munkarészeknek az őrzése, amelyek a felszólalásokhoz, a kiigazításokhoz, a nyilvántartásokhoz, az országhatár-felmérésekhez, a térkép- és jegyzőkönyvmásolatok elkészítéséhez, a térképek litografálásának előkészítéséhez és az egyéni birtokívek összeállításához szükségesek.²

Már 1856-ban igény mutatkozott a földbirtokosok, például hg. Esterházy Pál részéről arra, hogy a tagosításokhoz, elkülönítésekhez és különféle birtokrendezésekhez másolatot kaphassanak a részletes felmérésekből, térítés ellenében. Vacano Fülöp felmérési igazgató is támogatta a felmérési munkarészek másolásának biztosítását. Javaslatára szerint a felmérési személyzet munkaidőn kívül végezhetné a másolást, vagy bérmunkásokat (Akkordarbeiter) alkalmazhatnának erre a feladatra, munkájukat a felmérési felügyelő vagy a térképtáros ellenőrizhetné. A

földbirtokosokat viszonzásul kötelezte volna arra, hogy a birtokviszonyokban beállt változásokat jelentsék a kataszteri hivataloknak, és azokat helyszíni ellenőrzést követően a mérnökök az eredeti térképre kárminvörös színnel be tudták volna vezetni. Vacano azt is fontosnak tartotta, hogy a magyarországi kataszteri térképeket ne színezzék, csak úgy írják meg, ahogy a litografálásához előkészített példányokat: csak az utakat, folyókat és épületeket jelöljék halvány színekkel, a művelési ágakat ne színezzék. Ezt azzal indokolta, hogy a térképek színezése miatt a nedvesség deformálja a papírt, ami nem tesz lehetővé pontos birtokrendezést, másrészt a változások vezetése sem lesz elég jól látható az eredeti térképen. A színezés elhagyásával több idő jut a pontos területszámítás elvégzésére a téli munkaszakaszban. Alois Hawliczek, a bécsi kataszteri főigazgatóság felmérési referense is támogatta Vacano javaslatát. Kiemelte, hogy az eredeti térképek színezését már 1849-ben eltörölték abban az esetben, ha egy új tartomány felmérése kezdődött, mivel a színezés miatt a térkép nem őrzi meg eredeti geometriai pontosságát.³

A főigazgatóság nem engedélyezte, hogy a felmérési alkalmazottak másolják a térképeket és a jegyzőkönyveket, hanem hozzáláttak a soproni térképtár kialakításához, illetve a bécsi központi térképtár (Zentralmappenarchiv) és a háromszögelési iroda (Triangulierungskalkulbureau)

* A bécsi kutatásaimat (2015, 2017) a Klebelsberg Kuno-ösztöndíj támogatásával végeztem. Ezúton is köszönöm Oross Andrásnak, a bécsi magyar levéltári delegátusnak a kutatásban nyújtott segítségét.

1 Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Neue Hofkammerarchiv und Finanzministerium (= ÖStA, FHKA NHK) Katasterabt. Akten 409. 40150/1857. *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Catasters in Folge des 8. und 9. Paragraphes des Allerhöchsten Patentes vom 23. December 1817 angeordneten Landes-Vermessung*. Wien, 1824. 86. A horvátországi térképtárakról I. MIRELA SLUKAN: *Katastarska dokumentacija Arhiva mapa u Hrvatskom državnom arhivu. Arhivski vjesnik*, 43. (2000) 141–143. A felmérési utasításokról I. REISZ T. CSABA: A kataszteri felmérési utasítások. *Catastrum*, 2. (2015) 1:3–10.

2 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 425. 24574/1858. TÖRÖK ENIKŐ: A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint. *Catastrum*, 4. (2017) 2:22., 25. *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Katasters in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. Dezember 1817 und vom 20 October 1849 angeordneten Landes-Vermessung*. Wien, 1856. 4., 23., 72., 83. A német nyelvű utasítás és annak modern magyar fordítása – Tuza Csilla munkája – elérhető a *Catastrum* honlapján (www.catastrum.hu).

3 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 384. 3666/1856., 390. 6549/1856., 390. 6614/1856.

alkalmazottait bízták meg ezzel a feladattal, vagyis az érintett dokumentumok egy részét el kellett küldeni Bécsbe. A központi térképtár számára külön utasításban szabályozták a soproni adókerület térképeinek másolását: *Instruction für das k.k. Centr. Mappen-Archiv über das Verfahren bey Anfertigung der von Privat-Partheyen nachgesuchten Catastral-Mappen- u. Protocolls-Copien, des Ödenburger Statthalt.-Gebieths*. A munkát a főigazgatóság felmérési felügyelője, Karl Kummer Ritter von Kummersberg (1797–1877) és a háromszögelési iroda számvizsgálója, Karl Graf ellenőrizte. A központi térképtár és a háromszögelési iroda alkalmazottai (Karl Graf, Konstantin Bodnarz, Ferdinand Haumer, Johann Loos, Anton Lesk, Eduard Bauer, Emanuel Czulik, Johann Marek, Franz Koffer, Stefan Marincovich, Josef Schimek) végezték a másolást munkaidőn kívül az iroda helyiségeiben. 1857. szeptember közepén küldte el a soproni ideiglenes térképtár 12 burgenlandi település (Szarvkő, Tormafalu, Lorettom, Szárazvám, Lajtaszentmiklós, Lajtaújfalu, Radafalva, Pecsényéd, Siklósd, Büdöskút, Lajtaszék, Vimpác) szelvényeit és jegyzőkönyveit ládákba csomagolva Bécsbe, és következő év májusára készültek el a munkával. A másolatokat hg. Esterházy lajtaújfalui bányahivatala rendelte meg, és csaknem 700 forintot fizetett értük.⁴

Karl Rolke, a térképtár vezetője (1857–1858)

1856 végére 94 négyszögmérföldet ért el a felmért terület nagysága a soproni adókerületben, és a munkaterv s0zerint a következő év végére megközelítőleg 634 négyszögmérfölddel számoltak. (1857. október végén már 634,6 négyszögmérföldnél tartottak.) Ezért 1857 első felé-

ben elrendelték a soproni ideiglenes térképtár (provisorisches Mappenarchiv in Ödenburg) felállítását, amelyben egy kerületi mérnök (Distriktsgeometer) látja el a térképtárosi feladatokat és bér munkásokat alkalmaznak. Vacano és Forst Lőrinc soproni pénzügyi főtanácsos a csehországi származású Eberhardt Hugó (Libkovice, 1825–1826 k. – ?, 1897. 09. 15.) 4. oszt. mérnököt javasolta erre a posztra. Hawliczek azonban nem támogatta ezt a kezdeményezést, mivel Eberhardt fiatal és egészséges volt, valamint nem rendelkezett kellő tapasztalattal, ezért őt inkább terepmunkára küldték. Ellenben Karl Rolkét alkalmasnak találta Hawliczek, és július 7-ével meg is bízták a térképtár vezetésével, de nem nevezték ki térképtárosnak.⁵

A morvaországi Karl Rolke (Lanškroun, 1822. 10. 27. – ?, 1862) nem volt sokkal idősebb Eberhardtnál, de sokat betegeskedett. Két osztályt végzett szülővárosában, gyakorlatban sajátította el a felméréshez szükséges műszaki ismereteket. 1841-ben kisegítőként (Gehilfe) dolgozott a csehországi kataszteri felmérésnél. 1845-től Galíciában segéd, ahol 1852-ben 4. osztályú, 1855-ben pedig 3. osztályú mérnökké léptették elő. Bukovinából rendelték Magyarországra, 1856. június 6-tól vett részt a soproni adókerület részletes felmérésében. Júliusban viszont a térképtár vezetésével bízták meg, ő vette át a beérkezett felmérési dokumentumokat, ellenőrizte a bér munkások munkavégzését.⁶

1857 februárjában a főigazgatóság megbízta a soproni pénzügyigazgatási osztályt a térképtár elhelyezésére alkalmas épület kiválasztásával. Mitis Ferdinánd, a soproni pénzügyigazgatási osztály és a soproni kerületi adóbizottmány elnöke az I. felmérési felügyelőség épületét – a Tibolth Károly (1806–1873) hely-

4 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 390. 6549/1856., 399. 6592/1857., 408. 37433/1857., 425. 27069/1858.

5 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 390. 6549/1856., 402. 14646/1857., 404. 22369/1857., 406. 30276/1857., 409. 40150/1857. Eberhardtról l. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 328. 1147/1853. Halálozások. *Kataszteri Közlöny*, 6. (1897) 10:235.

6 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 397. 1051/1857., 398. 3645/1857., 399. 6640/1857., 404. 22195/1857., 405. 27328/1857., 406. 30276/1857., 454. 34105/1859., Bücher 147. *Schematismus des Königreichs Böhmen (= Schematismus Böhmen)*, 1841:39. *Provinzial Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien (= Handbuch Galizien)*, 1845:94., 1846:92., 1847:99., 1848:123., 1849:80., 1850:80., 1851:197., 1852:183., 1853:197., 1854:203., 1855:172. A sematizmusok és az 1859. évi minősítési táblázat adatai ellentmondanak Rolke kataszteri munkaviszonyának kezdetét illetően, a minősítési táblázat szerint 1849. október 10-től dolgozott a kataszternél.

■ Tibolth Károly háza (524. hrsz.) a kataszteri térképen, 1856 (MNL OL, S 78 - 207. téka - Sopron - 92.)

tartósági tanácsostól három évre bérelt, 524. hrsz., 338. házszerű egyemeletes ház, ma Várkerület 27. – nem tartotta megfelelőnek a térképtár elhelyezésére, mert az 1857. április 21-ei tűzvész alkalmával is nagy károkat szenvedett. Viszont nem találtak megfelelő helyet, így ideiglenesen a felügyelőség épületében kaptak helyet a térképtár alkalmazottai és az iratok. A dokumentumok elhelyezésére és a másolás-hoz még berendezésre (polcok, asztalok, székek stb.) és munkaeszközökre volt szükség. 1858 februárjára sikerült berendezni a térképtárat.⁷

1857 őszén a főigazgatóság elrendelte a litografálás előmunkálatainak megkezdését, és személyzetet is rendeltek a feladathoz: Wenzl Prochaskát, Johann Baadert, Wenzel Melchiart (helyette végül Kasimir Klamutot) és Adam Piotrowskit. Wenzl Prochaska (Prostibor, 1787. 07. 17. – ?) Csehországban uradalmi mérnök-ként sajátította el a műszaki ismereteket, és 1820-tól dolgozott a kataszteri felmérésnél, 1849-től 1. oszt. mérnök-ként. Részt vett Csehország és Galícia felmérésében, 1854-től a lemergi térképtárban, 1856-tól Bukovinában, a csernyivci térképtárban a térképek litografálásra történő előkészítésével foglalkozott, de ott már a munka előrehaladása miatt nem volt rá szükség. Mivel fizikailag nem volt alkalmas a terepmunkára, így a soproni térképtárba helyezték. Johann Baader (Soběslav 1812. 04. 05. – ?, 1862) a strážnicei főiskola elvégzése után erdőhivataloknál és 1829-től a kataszternél gyakorlatban szerezte meg a felméréshez szükséges ismereteket, Csehországban, majd Galiciában dolgozott. 1856-tól vett részt a magyarországi felmérésben, 1857-ben nevezték ki

1. oszt. mérnök-ké, és tüdőbetegsége miatt az év végén a térképtárban kapott állást. Wenzel Melchiar 1. oszt. segédet Bukovinából helyezték volna át, de végül is Bukovinában még szükség volt rá, így helyette Kasimir Klamutot vették fel. Klamut (Lviv, 1830. 09. 30. – ?) a lvivi technikumban szerzett műszaki ismereteket, 1849-ben néhány hónapot a kataszteri felmérésnél töltött gyakornok-ként, majd 1854-ig katonai szolgálatot vállalt. 1854-ben négy hónapon át Galiciában útmester-ként alkalmazták. 1856. november 26-án 3. oszt. segédként került a soproni adókerületbe, 1857. december 4-én 2. oszt. segédként helyezték a térképtárba, de nem sokáig dolgozott ott, mert 1858. május elején Galiciába távozott. Adam Piotrowski (Żywiec, 1836. 10. 29. – ?) a krakkói egyetemen sajátította el a műszaki ismereteket. 1854-től dolgozott a kataszternél Galiciában, 1856-tól pedig Magyarországon. 1857. október 15-én 2. oszt. segédként került a térképtárba, de következő év április 29-től ismét terepre küldték.⁸

1857 szeptemberében a főigazgatóság az egy időben felállított tiroli és magyarországi térképtárba is elküldte azon utasítások és rendeletek jegyzékét, amelyek a térképtáros vagy annak kinevezéséig a térképtár vezetőjének a munkáját meghatározták. A 12 tételes jegyzékben első helyen szerepelt a tartományi térképtárak működésére vonatkozó 1826. évi utasítás: *Instruction für die k.k. Provincial-Catastral-Mappen-Archive (Behandl. u. Verwahr. der Vermessungs-Operate)*. A későbbiekben kiadott rendeletek a felmérési dokumentumok másolását, annak árszabását és magánszemélyek számára történő értékesíté-

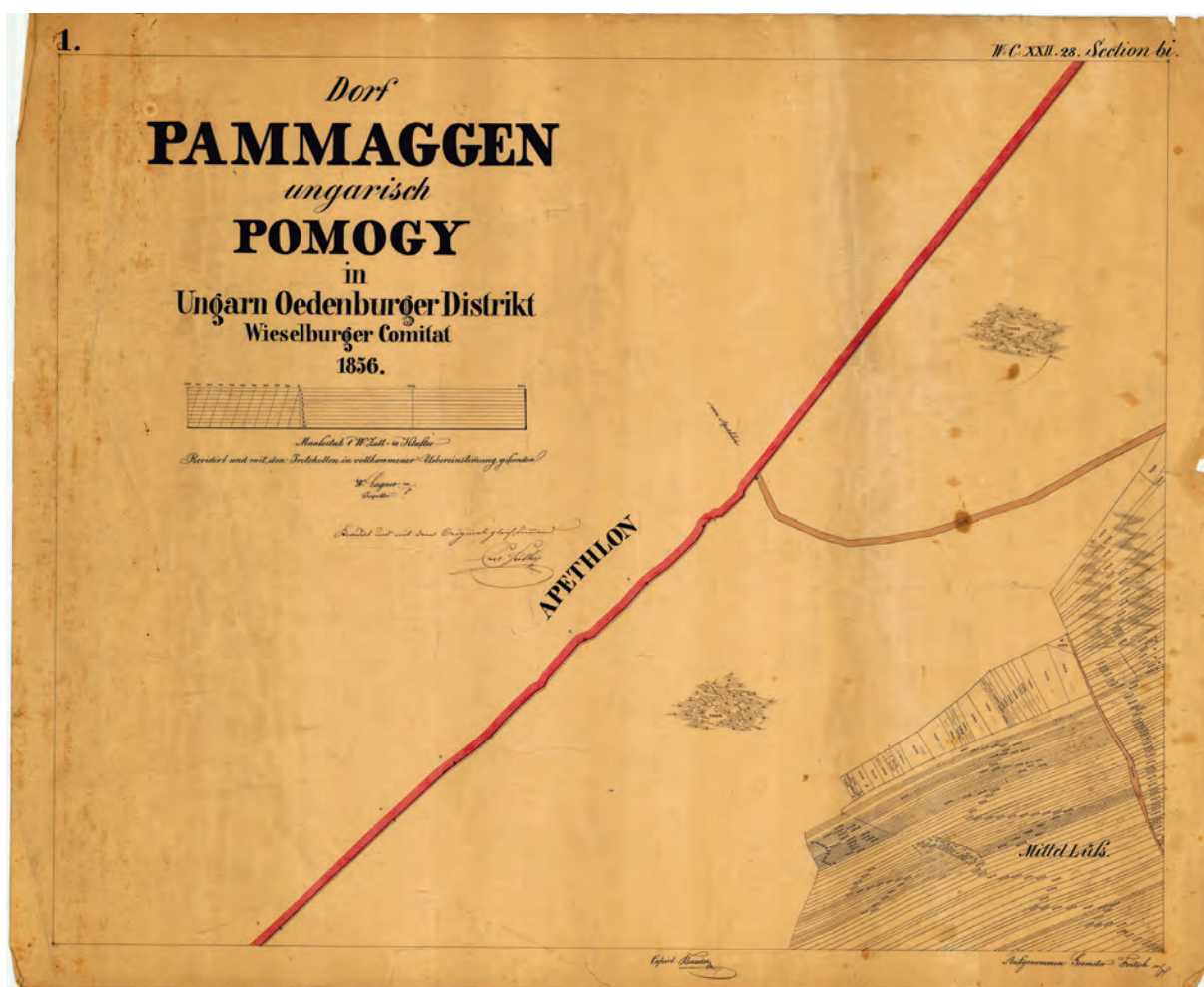
7 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 386. 4519/1856., 390. 6549/1856., 401. 12356/1857., 404. 22369/1857., 416. 4883/1858., 422. 16993/1858. *Parzellen-Protocoll der Gemeinde Stadt Oedenburg*. 1857. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (= MNL OL), S 79 Kataszteri Gyűjtemény, Iratok (= S 79) - No. 830/1. *Auszug der Wohnhäuser aus dem Parzellen-Protocolle der Gemeinde Stadt Oedenburg*. 1856. MNL OL, S 79 - No. 830/3. *Häuser Verzeichniss der Königl. Freistadt Oedenburg*. 1856–1857. MNL OL, S 79 - No. 830/5. *Königliche Freistadt Oedenburg*. [1:1440]. 1856. MNL OL, S 78 Kataszteri Gyűjtemény, Térképek - 207. téka - Sopron - 92. Tibolth kereszteléséről I. FamilySearch, gyászjelentése: PANDeA. Az anyakönyvekről és a gyászjelentésekről I. REISZ T. CSABA: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Anyakönyvek, iskolai értesítők, gyászjelentések. *Catastrum*, 4. (2017) 3:14–18.

8 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 1026/1856., 390. 6837/1856., 390. 6840/1856., 396. 9427/1856., 409. 40234/1857., 404. 22016/1857., 412. 47641/1857., 415. 2154/1858., 419. 9677/1858., 420. 9911/1858., 422. 17048/1858., 426. 29472/1858., 454. 34105/1859., 457. 41950/1859., 660. 34696/1858., Bücher 146. *Schematismus des Königreichs Böhmen (= Schematismus Böhmen)*, 1839:37., 39, 1840:42., 1841:41., 1842:42., 1843:42. *Provinzial Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien (= Handbuch Galizien)*, 1845:96., 1846:93–94., 1847:101., 1848:124., 1849:81., 1850:82., 1851:199–200., 1852:186., 1853:200., 202., 1854:206., 208., 1855: 73., 175.

sét, a térképek litografálásra történő előkészítését szabályozták. A litográfiákhoz az állami hivatalok az 1850-es évek rendeletei szerint a papír- és a nyomtatási költségek megtérítésével juthattak hozzá.⁹

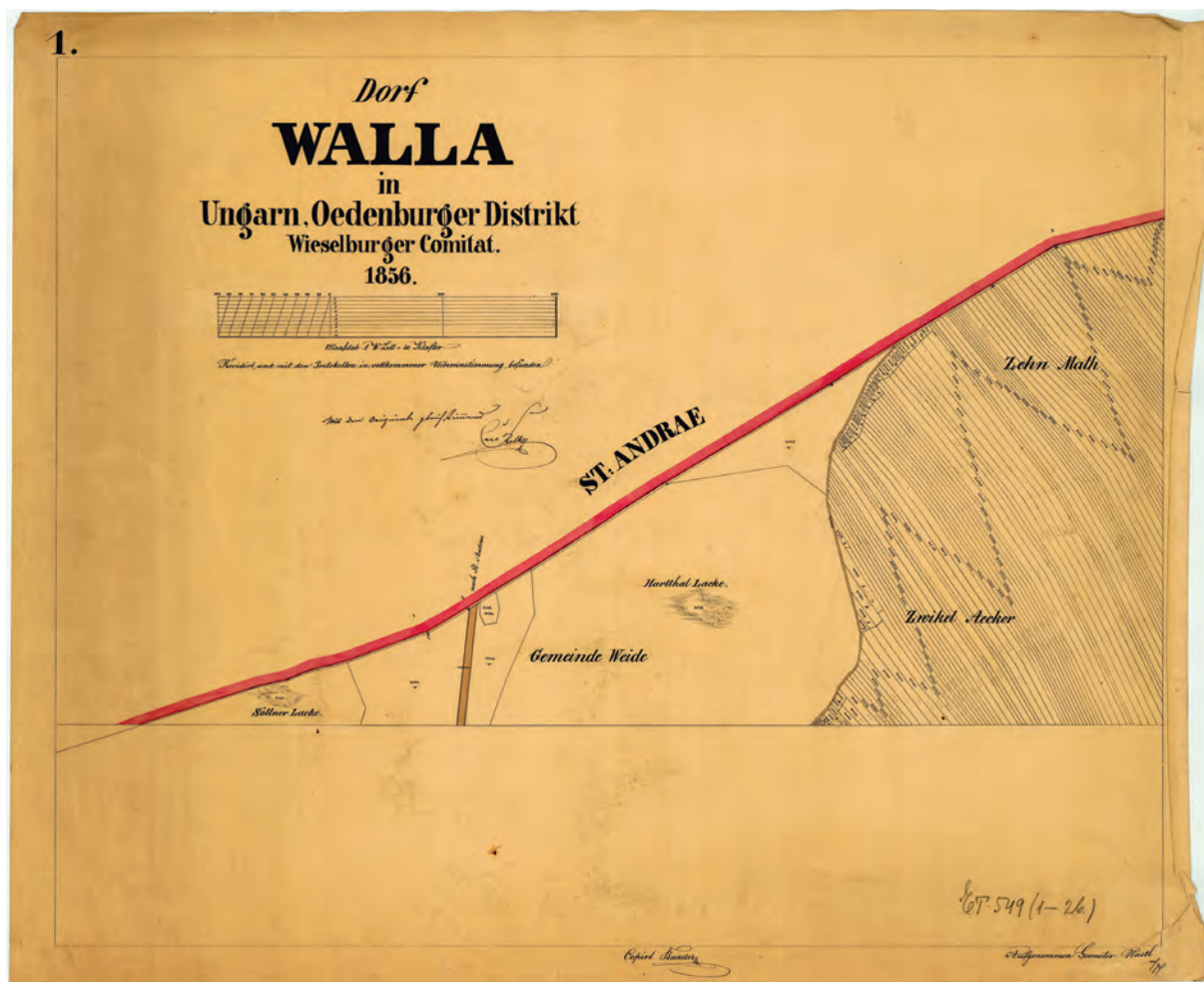
December végéig Prochaska Klamut segédével együtt 16 burgenlandi település (Kismartonhegy, Kismarton, Fertőfehéregyháza, Nagyhöflány, Kishöflány, Kelénpaták, Feketeváros, Lajtaszentgyörgy, Cinfalva, Darázsfa, Vulkapordány, Selegszántó, Sopronkertes, Darufalva, Félszerfalva, Selegd) szelvényeit készítette elő litografálásra. 1858 márciusában Mitis és Vacano négy ládát kért a bécsi kataszteri litográfiai intézettől (Lithographisches Institut

des Katasters), amelyekben Bécsbe küldenék a litografálásra előkészített dokumentumokat. Áprilisban Baader és Piotrowski további 16 község (Győrasszonyfa, Kisbarát, Bőny, Mezőörs, Nyúl, Nyalka, Pér, Ravazd, Gyórság, Csanak, Gyarmat, Ménfő, Sokorópátka, Szerecseny, Fraknó, Répcekőhalom), Prochaska és Klamut további 18 község (Vámosderecske, Dér föld, Répcekároly, Császárfalu, Sopronújlak, Felsőrámóc, Répcebőnya, Sopronszentmárton, Nemestelek, Répcefő, Csáva, Borosd, Hidegség, Fertőhomok, Hegykő, Sopronszécseny, Nagycenk, Kiscenk) szelvényeinek előkészítésével végzett. A többi hónap munkajelentései nem maradtak fenn, de az az ügyiratokból kiderül,

■ Pomogy kataszteri térképének másolata. Johann Baader másolta, Karl Rolke ellenőrizte (MNL OL, S 16 - No. 548/1.)

9 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 407. 32768/1857.

■ Valla kataszteri térképének másolata. Johann Baader másolta, Karl Rolke ellenőrizte (MNL OL, S 16 - No. 549/1.)

hogy 1858 májusára az 1856-ben felmért községek szelvényeit nyomtatásra előkészítették.¹⁰

A hg. Esterházy család számára készített másolatok közül két község térképét őrzi az Országos Levéltár: Valla és Pomogy szelvényeit.¹¹

Anton Buttula térképtáros

Miután 1857. október 11-én I. Ferenc József jóváhagyta a soproni térképtárosi állás betöltését, pályázatot írtak ki, melyet a birodalom minden pontjába eljuttattak. A pályázatokat november végéig kellett megküldeni a soproni pénzügyigazgatósági osztálynak, amelyekről december

20-áig kellett nyilatkoznia a felmérési igazgatónak, vagyis Vacanónak. Az 1822. december 6-ai és az 1831. április 22-ei rendeletek alapján az pályázhatott az állásra, aki már hosszabb ideje aligazgatóként vagy felügyelőként, illetve a provizóriumnál főmérőként vagy levéltárvezetőként tevékenykedett, vagy 1. oszt. nyilvántartási (Evidenzhaltungsgeometer) vagy felmérési mérőként dolgozott. A pályázathoz csatolni kellett a tanulmányokra és a kataszteri szolgálatra vonatkozó igazolásokat, a felettesektől származó minősítést, illetve nyilatkozni kellett a nyelvtudásról is. A térképtáros feladata volt a térképtár helyiségeinek berendezése, a felmérési

¹⁰ ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 417. 5038/1858., 422. 16825/1858., 426. 29472/1858.

¹¹ Dorf Pammaggen ungarisch Pomogy in Ungarn Oedenburger Distrikt Wieselburger Comitat. [1:2880]. 1856. MNL OL, S 16 Esterházy család hercegi ága (= S 16) - No. 548. Dorf Walla in Ungarn, Oedenburger Distrikt Wieselburger Comitat. [1:2880]. 1856. MNL OL, S 16 - No. 549.

munkarészek átvétele és rendezése, a térképek litografálásra történő előkészítése, a felmérési dokumentumok másolása megrendelésre, adatszolgáltatás a becsléshez és a felszólaláshoz. Erre a feladatra egy körültekintő, tevékeny és jó erőben lévő személyt kellett választani.¹²

Hat pályázat érkezett Sopronba, Vacano és Mitis a következő sorrendet állapította meg: Anton Buttula, Michael Griechisch, Martin Pollanetz, Vinzenz Zidek. A trieszti, 60 éves Michael Stossich nyilvántartási mérnököt és a prágai, 59 éves Anton Krziz (Michelup¹³, 1797. 12. 23. – ?) 1. oszt. mérnököt alkalmatlannak nyilvánították. Zidek (Brodek u Prostějova, 1814. 04. 06. – ?) a brünni főiskolán tanult mezőgazdaságtant, matematikát, természettörténetet, geometriát és rajzolás. 1833-tól dolgozott a kataszternél, 1855-től a salzburgi térképtár vezetője volt. Pollanetről csak annyit tudunk, hogy klagenfurti nyilvántartási mérnök volt több mint 36 évnél szolgáló idővel. Griechisch (Sopron, 1797. 09. 28. – ?) a soproni líceum elvégzése után a bécsi politechnikumban tanult. 1819-től segédként, majd 1821-től mérnökként dolgozott a kataszteri felmérésnél, az 1830-as években Morvaországban, majd a felszólalásnál is közreműködött. 1845-től Felső-Ausztriában nyilvántartási mérnökként tevékenykedett. Német, latin és „szláv” mellett magyar nyelvtudással is rendelkezett.¹⁴

Hawliczek Griechisch kinevezését támogatta, mivel úgy ítélte meg, hogy Buttula felügyelői vagy felügyelőségi vezetői munkakört is betölthetne a magyarországi részletes felmérésnél. Griechischnek 1858 tavaszán kellett volna elfoglalnia új posztját, de május közepén visszalépett. Családi problémákra hivatkozva kérte, hogy engedélyezzék, hogy Linzben maradjon. Ezt követően Buttulát nevezték ki

térképtárossá (Katastralmappenarchivar), aki június 18-án letette a szolgálati esküt, és július 1-jétől részesült az új kinevezéssel járó illetményekben. Mitis javasolta, hogy tarthassa meg korábbi tisztét is, vagyis a soproni adókerületben a provizórium műszaki munkálatainak irányítását és felügyeletét. A főigazgatóság nem ellenezte ezt a megoldást azzal a feltétellel, hogy nem kaphat két fizetést, hanem jutalommal díjazza provizórium munkáját.¹⁵

Anton Buttula (Krnov, 1801 k. – ?, 1865) a bécsi politechnikumban tanult, majd 1823-ban 1. oszt. segédként alkalmazták a felmérésnél. 1850. augusztus 1-jétől a soproni adókerület főmérnökeként a provizórium műszaki munkálatait irányította, november 1-jén nevezték ki 1. oszt. mérnökké, majd 1856-ban felmérési felügyelővé.¹⁶

1858 májusában négy mérnök alkalmazását engedélyezték a térképek litografálásának előkészítésére. Prochaska és Baader mellett Buttula kinevezésével Rolke lett a harmadik mérnök. Vacano Johann Welzenstein (Znojmo, 1809. 03. 01. – ?) 1. oszt. mérnököt javasolta negyediknek, de a főigazgatóság az ő kinevezését nem hagyta jóvá, mivel még jó erőben volt, így a részletes felmérésben részt tudott venni. Helyette Ferdinand Sacher 1. oszt. mérnök kinevezését kérték, sok éves szolgálatára és előrehaladott korára való tekintettel.¹⁷

Ferdinand Sacher (Altdorf in Böhmen, 1783. 07. 07. – ?) három évfolyamot végzett a bécsi politechnikumban. 1819-től szolgált a kataszternél, Morvaországban, Csehországban és Galíciában. 1856-ban Bukovinából helyezték a soproni adókerületbe, 1857-ben nevezték ki 1. oszt. mérnökké, és 1858. július 28-tól a soproni térképtárban dolgozott. 1860.

12 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 409. 40150/1857., 415. 584/1858.

13 A német névalak több csehországi (egykori) településsel is beazonosítható: Měcholupy u Blovic, Měcholupy u Žatce, Měcholupy, Dolní Měcholupy, Horní Měcholupy.

14 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 400. 9496/1857., 415. 584/1858., 448. 20490/1859. Griechisch keresztelésére vonatkozóan I. Sopron evangélikus születési anyakönyvei az Adatbázisok Online anyakönyvi adatbázisában. *Schematismus des Markgrafthums Mähren und Herzogthums Schlesien (= Schematismus Mähren)*, 1834:34., 1835:35., 1836:38.

15 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 415. 584/1858., 425. 26802/1858., 428. 34680/1858. *Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich*, (1859) 4:160.

16 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 1026/1856. Török ENIKŐ: Az 1850-ben kinevezett kataszteri főmérnökök. *Catastrum*, 3. (2016) 1:27.

17 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 422. 17048/1858., 427. 32233/1858., 454. 34105/1859.

április végén a leépítések alkalmával kegydíjjal elbocsátották.¹⁸

Buttula 1858 szeptemberében még egy segédet kért maga mellé, erre a posztra Emanuel Dworzakot javasolta. Dworzak korábban, 1852 és 1856 között Buttula mellett dolgozott a főmérnök segédjeként, 1856-ben átment a részletes felméréshez, de nem vált be, így 1857-ben visszakerült a provizóriumhoz. A főigazgatóság nem hagyta jóvá Dworzak kinevezését, azt kérte, hogy a részletes felméréstől egy másik segédet válasszon. 1859-ben került sor a sokat betegeskedő Arnold Makusch 1. oszt. segéd kinevezésére. Makusch (Tyrau¹⁹, 1836. 07.16. – ?) két évet járt a lvivi technikumba. 1853-tól dolgozott a kataszternél, 1857-ben Bukovinából került Magyarországra. 1859. május 1-jén a térképtárba helyezték.²⁰

1859-ben további személyzeti változásokra került sor. Év elején Rolke kérte áthelyezését a részletes felméréshez, amit a főigazgatóság azzal a feltétellel engedélyezett, hogy orvos igazolja alkalmasságát a terepmunkára, illetve kérte a pénzügyigazgatóságot, hogy ne nehéz, megerőltető terepre helyezték őt. Így Rolke az 1. felügyelőségbe került. A személyzet létszámát a főigazgatóság tovább kívánta csökkenteni, két mérnököt tarthatott meg a pénzügyigazgatóság. Első körben Prochaskát küldték ki terepre, de ő kérvényezte, hogy a térképtárban maradjon, így korára (71 éves) és fizikai állapotára való tekintettel visszavonták az áthelyezését. Végül 1860. április végén a 76 éves Sacher nyugdíjazásával oldották meg a létszámcsökkentést.²¹

1858 nyarán érkezett meg Sopronból az első térképüldemény a bécsi kataszteri litográfiai intézetbe: összesen 44 község eredeti szelvényei. De a nyomtatás még nem kezdődött el, mert

egyrészt először a Tirolból érkezett térképeket nyomtatták ki, másrészt a főigazgatóságon belül vita tárgyát képezte, hogy helyrajzi számokkal vagy azok nélkül állítsák-e elő a magyarországi területek könyomatait. Hawliczek határozottan támogatta, hogy a korábbi gyakorlattól eltérően, de az itáliai kataszteri térképek mintájára a helyrajzi számokat ne utólag, kézírással vezessék rá a térképekre, hanem a kőre rajzolják. Korábban ugyanis a nem építési és az építési telkek számozása újrakezdődött, azaz a telekszámozás egy községen belül nem volt folyamatos, így a nem építési telkek helyrajzi számait pirossal, az építési telkek helyrajzi számait feketével írták rá a nyomatokra, az eredeti térképekhez hasonlóan. De nem minden példányt – általában 16 példányban nyomtatták ki egy-egy község térképét – egészítettek ki helyrajzi számokkal, csak a három kötelezpéldányt (pl. a központi térképtárnak szánt példányt), a többire csak vásárlási szándék esetén írták rá a helyrajzi számokat. Azonban a Magyarország és egykori társországi számára kiadott felmérési utasítás szerint egy község telkeinek számozása folyamatosan történt. Ha a könyomaton alpból felvették volna a helyrajzi számokat, akkor a felszólalások és a változások vezetése alkalmával az eltéréseket pirossal tudták volna vezetni a könyomatos térképeken is. A litográfiai intézet 1859 nyarára készített egy próbanyomatot Kópháza térképének egyik szelvényéről. Eredetileg Philipp Krippelt bízták meg a kőrajz elkészítésével, de ő hirtelen megbetegedett, ezért ifjabb Anton Floder vette át a munkáját. 14 órát igényelt az adott szelvény helyrajzi számainak kőre rajzolása. Anton Guldenstein, a litográfiai intézet igazgatója határozottan ellenezte, hogy a helyrajzi számokat a könyomaton feltüntessék. A számok rajzolása a litográfusok számára na-

18 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 390. 6840/1856., 417. 7229/1858., 419. 9640/1858., 454. 34105/1859., 468. 19367/1860., 662. 48823/1858.; Bücher 147. *Schematismus Mähren*, 1834:36., 1835:35., 1836:39., 1837:39. *Schematismus Böhmen*, 1839:39., 1840:41., 1841:40., 1842:42., 1843:43., 1844:49. *Handbuch Galizien*, 1845:93., 1846:91., 1847:98., 1848:121., 1849:78., 1850:80., 1851:197., 1852:184., 1854:203., 1853:197., 1855:176. *Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich (= Handbuch Österreich)*, (1856) 4:226., (1858) 4:224.

19 A minősítési táblázatokban Tyrau és Tynrau névalakkal szereplő sziléziai település beazonosítása további kutatásokat igényel.

20 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 1187/1856., 398. 3645/1857., 399. 6640/1857., 405. 27328/1857., 435. 53085/1858., 446. 17632/1859., 453. 31766/1859., 454. 34105/1859.

21 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 437. 57937/1858., 447. 17703/1859., 447.17874/1859., 457. 41950/1859., 460. 48715/1859., 464. 4804/1860., 669. 36751/1859.

■ Kópháza próbanyomatának részlete, 1859 (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 456. 39540/1859.)

gyon megerőltető, nemcsak a szemüket, de a kezüket is tönkreteszi. Legalább tíz gyakorlott litográfussal többet kellett volna alkalmazni a többletmunka elvégzésére, illetve eggyel több személyt az ellenőrzésre, akiknek az elhelyezését is meg kellett volna oldani. Jobb, vastagabb, így drágább követ kellett volna beszerezni e térképek nyomtatásához, és a könyvek előállítására is az eddigieknél sokkal több pénzbe és időbe került volna. Legfőképp pedig az szót a helyrajzi számok feltüntetése ellen, hogy ez az eredeti térképek állapotát még inkább veszélyeztette volna. Mivel Valetin von Streffleur²² (1808–1870), a főigazgatóság felmérési referense szerint a többletköltségeket a próbanyomat

előállítására alapján nem lehetett pontosan megállapítani, a főigazgatóság 1859 novemberében további 12 község térképének kinyomtatását rendelte el – lehetőleg olyan községeket, ahol a tagosítás már megtörtént – a helyrajzi számok feltüntetésével.²³

1860 májusára készült el a 12 község (Abda, Dunaszeg, Écs, Hédervár, Kispéc, Beled, Edve, Garta, Lövő, Máriakálnok, Magyarkimle, Mosonszentmiklós) nyomtatott térképe, egy községé 13, a többié 16 példányban. 14 metsző (Prohaska, della Torre, Krapf, Horrack, Hess, Gall, Fröhlich, Wölsz, Morerette, Lavarán, Richard Alborghetti, Karl Winter, Philipp Krippel, Franz Winter) dolgozott a térképek-

22 *Allgemeine Deutsche Biographie*. Bd. 36. Leipzig, 1893. 562–563. Digitale Volltext-Ausgabe in Wikisource, https://de.wikisource.org/w/index.php?title=ADB:Streffleur,_Valentin_Ritter_von&oldid=2493534 (2018. 01. 13.). *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Bd. 40. Wien, 1880. 2–7. Digitale Volltext-Ausgabe in Wikisource: https://de.wikisource.org/wiki/ADB:Streffleur,_Valentin_Ritter_von (2018. 01. 13.)

23 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 434. 49395/1858., 437. 57937/1858., 456. 39540/1859. A korábbi helyrajzi számozásra példa Prága térképe: *Hauptstadt Prag (Praha) ... 1842*. [1:2880] Wien, 1856. A térkép a csehországi kataszteri levéltár (Ústřední archiv zeměměřičtví a katastru) adatbázisában kutatható: <http://archivnimapy.cz>. *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Katasters in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. Dezember 1817 und vom 20 October 1849 angeordneten Landes-Vermessung*. Wien, 1856. 63., 76. A német nyelvű utasítás és annak modern magyar fordítása – Tuza Csilla munkája – elérhető a *Catastrum* honlapján (www.catastrum.hu).

kel, egyesek csak a vonalas tartalmat, mások csak a feliratokat, megint mások pedig a helyrajzi számokat rajzolták a köré. Ezek alapján Guldenstein megállapította, hogy a nyomtatványok előállításának költsége egyharmaddal nagyobb a helyrajzi számok felvétele esetén, és egy lap elkészítése kétszer annyi időbe telik. A főigazgatóság Eduard Pechmanntól²⁴ (1811–1885), a katonai háromszögelési iroda vezetőségének tagjától, 1860-tól a pénzügyminisztériumban a kataszteri ügyek referensétől is szakvéleményt kért az ügyben. Az ő szakvéleményéből az is kiderül, hogy nem csoda, hogy olyan kis példányszámban nyomtatták ki a kataszteri térképeket, mert a korábbi kiadások kétharmada raktáron maradt. Pechmann, miután számba vette az ellene és mellette szóló érveket és összesen 80 százalékra becsülte a teljes költségnövekedést, nem javasolta a helyrajzi számok rávezetését a könyvmatokra. Végül a főigazgatóság 1861 januárjában döntést hozott, lemondott a helyrajzi számok feltüntetéséről a litografált szelvényeken, és csak azoknak a községeknek a térképét nyomtatták ki, amelyekben megtörtént a tagosítás. A litografálás során előnyt élveztek a tiroli és a galíciai térképek, mivel azokban a tartományokban a hamarosan elkezdődő becslésekhez szükség volt nyomtatott példányokra.²⁵

A térképtár „állandó”, legalább 10-15 évre szóló elhelyezésének megoldása – vagyis az állandó kataszteri térképtár (stabiles Katastralmappenarchiv) kialakítása – is 1860-ig húzódott. Még 1857 elején a soproni pénzügyigazgatósági osztály Konopásek Ágoston pénzügyi tanácsost, Vacanót és a soproni építészeti igazgatósági osztály (Baudirektionsabteilung) egyik alkalmazottját megbízta, hogy keressenek a városban a térképtár számára száraz, nem tűzveszélyes és megfelelő nagyságú épületet. Több lehetőség felmerült: vagy magánszemélytől – Isepp János kereskedőtől – béreljenek házat, vagy a pénzügyőrség épületében helyezték el a térképtárat, vagy a 634. házszámú, 1009. hrsz. számú egyemeletes kincstári épületnek (ma Vár-

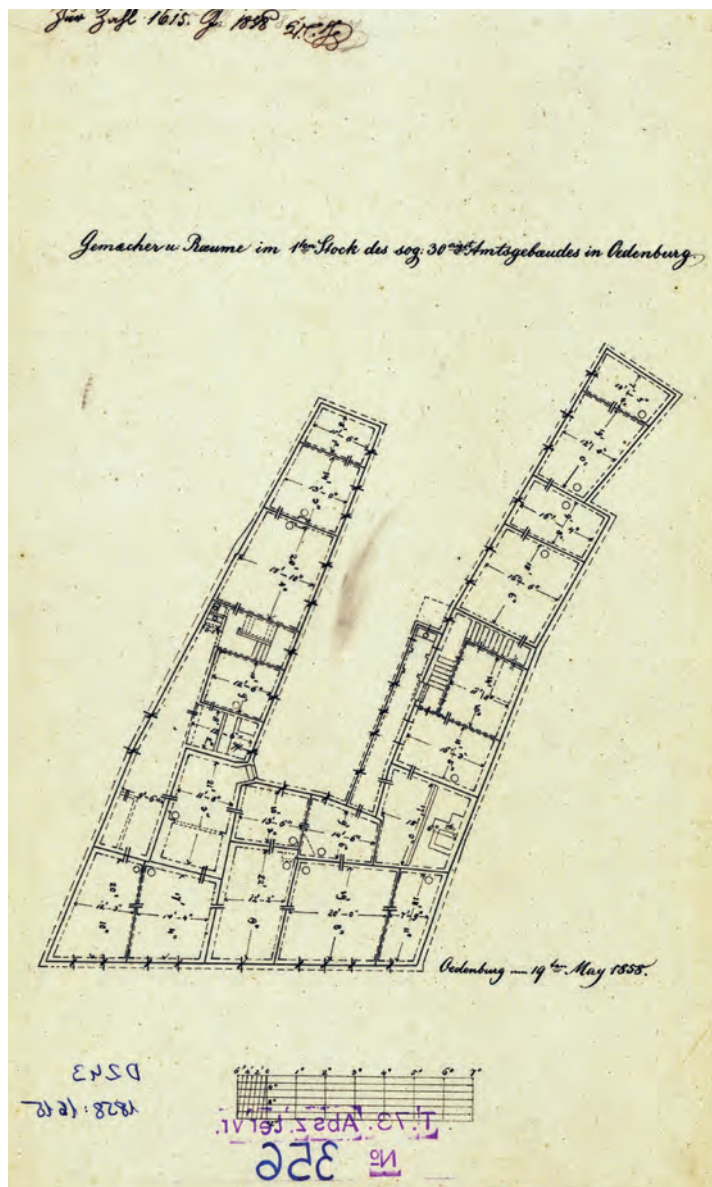
kerület 43.) – amely a pénzügyi ügyészségnek is otthont adott –, a harmincadhivatal egykori épületének első emeletét alakítsák ki erre a célra. Konopásek felvetette azt a lehetőséget is, hogy az egykori harmincadhivatal udvarán, a korábbi sóraktár helyén húzzanak fel egy új épületet. Az is felmerült, hogy a soproni székhelyű hivatalok számára külön épületet emelnek, amelyben a térképtárat is el tudták volna helyezni, de ezen építkezéstől végül is elálltak. A soproni építészeti igazgatóságtól kértek szakvéleményt és költségvetést az egykori harmincadhivatal átalakításával kapcsolatban. Az építészeti igazgatóság szerint a harmincadhivatal épületének átalakítását a kataszteri főigazgatóság által megadott szempontok alapján, a grazi térképtár mintájára nem lehetett megvalósítani. Ennek ellenére 1860 ele-

■ Az egykori harmincadhivatal a kataszteri térképen a pénzügyőrség (K.K. Finanzprocuratur) épületeként szerepel, 1856 (MNL OL, S 78 - 207. téka - Sopron - 92.)

²⁴ *Allgemeine Deutsche Biographie, herausgegeben von der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*. Bd. 25. Leipzig, 1887. 310–312., Digitale Volltext-Ausgabe in Wikisource: https://de.wikisource.org/w/index.php?title=ADB:Pechmann,_Eduard_Ritter_von&oldid=2503836 (2018. 01. 13.)

²⁵ ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 470. 30985/1860.

■ Az egykori harmincadhivatal alaprajza, 1858 (MNL OL, T 73 - No. 356.)

jén végül a harmincadhivatal épületének átalakítása mellett döntöttek. Mivel az épületben Anton Buttula térképtáros és Eduard Desoye pénzügyőr bérelt lakást, először az ő bérleti szerződésüket kellett felmondani. Két alaprajz is fennmaradt az épületről az átépítés kapcsán: az egyik 1858-ból, a másik 1859-ből. Az utóbbit Gustav Istler (?–1894), a soproni építészeti igazgatóság mér-

nöksegédje és a téglamester (Ziegelmeister) szignálta.²⁶ A bécsi állami levéltárban őrzött iratok feldolgozásával egyértelműen megállapítható, hogy a soproni térképtárat nem 1860-ban hozták létre – ahogy a szakirodalom eddig számon tartotta²⁷ –, hanem 1857-ben, és ideiglenesen az 1. felmérési felügyelőség soproni épületében, a Tibolth Károlytól bérelt házban helyezték el.

26 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 390. 6549/1856., 401. 12356/1857., 416. 4883/1858., 452. 30007/1859., 458. 43879/1859. MNL OL, S 78 - 207. téka - Sopron - 92., S 79 No. 830/1.; D 243 K.k. Landes Baudirections Abtheilung zu Oedenburg, Általános iratok 1615/1858. *Gemacher u. Raeume im 1-ten Stock des sog. 30-sigst Amtsgebaudes in Oedenburg*. [1:210] 1858. MNL OL, T 73 Abszolutizmuskori levéltárból kiemelt tervek No. 356. *Plan-Skizze des k. k. Dreissigstamtsgebaudes*. [1:360]. 1859. MNL OL, S 11 Kamarai térképek No. 1974.

27 *A magyar földmérés és térképészet története*. Főszerk. JOÓ ISTVÁN, RAUM FRIGYES. II/A. köt. Bp., 1992. 10.

REISZ T. CSABA

A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Címtárak, hivatalos közlönyök, adatbázisok

Címtárak

Egy szervezet strukturális összetettsége, tevékenységi köreinek tartalmi és/vagy területi kiterjedése, az abban részt vevők nagy száma miatt a hatékony működéshez elengedhetetlenül hozzátartozott olyan adattárak elkészítése, amelyekben a szervezeti hierarchia rendjében az egységek neve, címe, tisztségviselői szerepeltek. Ilyen összeállítások voltak az egyházi kalendáriumok, sematizmusok, illetve a katonai almanachok és sematizmusok, amelyeket a 18. századtól kisebb-nagyobb időközönként (utóbbiak esetében évenként) nyomtatásban adtak közre a szervezetrányító főhatóságok.

A legösszetettebb szervezet, az állam működéséhez is szükség volt ilyen hivatali és személyi adattárra, „állami kézikönyvre”. Az első ilyen névtár, amelyik magyarországi kataszteri felmérésekre adatot szolgáltatott, az osztrák császárság udvari és állami sematizmusa.¹ Az 1856–1885 közötti időszakra hiánypótlóak az adatai, mert ebben az időben csak néhány hazai ágazati vagy országos névtár jelent meg, szükség szerint, nem évi gyakorisággal. Az osztrák császárság névtára 1856–1860 között, 1866-ban és 1868-ban, majd 1874-től évente jelent meg, az egyes kötetek területi alapon sorolják fel az intézményeket.²

Az osztrák–magyar kiegyezést (1867) követően kiépülő magyar államszervezet sem nélkülözhetette a szervezeti adattárakat. Először egy-egy – de nem mindegyik – tárca készítette el saját szervezete adattárát, élen járt ebben a Pénzügyminisztérium, amely 1868-ban ügy- és személyzeti beosztást, 1869-ben, majd 1873-ban a tárgyévre vonatkozó tiszti címtárat bocsátott ki.³ A kiadványok követték az osztrák tiszti címtár adatközlését, de attól eltérően a teljes személyi állományt közölték a munkakörök rendjében. A földművelési, ipari és kereskedelmi (1871), az igazságügyi (1872, 1879), majd a belügyi (1873) tárca szakterületi címtárát követően önálló ágazati adattárak nem jelentek meg, mert helyüket (adattartalmukkal) átvette az országos tiszti címtár.

A Központi Statisztikai Hivatal állította össze és adta ki a *Magyarország tiszti cím- és névtára* köteteit, amelyek tartalmazták a polgári korszak (1867–1948) állami tisztviselőinek, alkalmazottainak, valamint egyes magánszervezetek tisztviselőinek nevét (később kitüntetéseit). A címtár 1873-ban, 1875-ben, 1879-ben, majd 1884-ben jelent meg az az évi – május 1-jétől hatályos – állapot közreadásával. 1886-tól 1918-ig évente, majd 1927-ben újraindulva, 1933–1934 kivételével egészen 1944-ig ismét évente jelent meg. A kataszteri szerve-

1 *Hof- und Staatshandbuch des österreichischen Kaiserthumes*. Wien, 1844–1873, továbbá *Hof- und Staatshandbuch der Österreichisch-Ungarischen Monarchie*. Wien, 1874–1918. Az osztrák állami adattárakat online l.: <http://alex.onb.ac.at/shb.htm>.

2 A kataszteri felmérésekhez kapcsolódó címtárak áttekintését adtam korábban: REISZ T. CSABA: Külföldi mérnökök a magyarországi kataszteri felméréseknél. *Archivarium historicorumque magistra: Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*. Szerk.: KÁDÁR ZSÓFIA – LAKATOS BÁLINT – ZARNÓCZKI ÁRON. Bp., 2013. 189–215. A magyarországi kataszteri felmérésben részt vevők korábbi szakmai tevékenységéhez felhasználható, 1850 előtti örökös tartományokbeli, valamint az osztrák általános címtárakhoz l. TÖRÖK ENIKŐ publikációit a *Catastrumban*: Az 1850-ben kinevezett kataszteri főmérnökök. 3. (2016) 1:26–34., A mérnökök feladatai a dülönkénti felmérésnél. 4. (2017) 1:3–14., A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint. 4. (2017) 2:15–28. (= TÖRÖK, 2017), A magyarországi részletes felmérés vezetői 1856–1857-ben. 4. (2017) 3:3–13.

3 *A m. kir. pénzügyminisztérium ügy- és személyzeti beosztása. 1868-ik évi Január 1-től kezdve*. Buda, 1868. *Magyar Királyi Pénzügyminisztérium és alárendelt hivatalainak tiszti névtára 1869-dik évre*. 1. évf. Buda, 1869. *A magyar királyi pénzügyminisztérium és alattas hivatalainak tiszti névtára 1873. évre*. Buda, 1873.

Országos kataszteri felmérés.

A) Magyarország.	<i>Felmér. növendékek:</i> Thanoffer	<i>Főmérnökök:</i> Tins József.
I. Háromszögméreti számitó hivatal.	Lajos. Rusinyák Antal. Bobek Antal. Nutz Agoston. Csomor Elemér. Poppl János. Drionka Mihály.	Vrabetje János. <i>Mérnökök:</i> Kracsun Miklós. Hödl Fridolin. Kinzl Gusztáv. Badin Róbert. Kurecska István. Basch Nándor.
Budapest: (I. Verbóczy-u. 7.)		
<i>Főnök:</i> Launé Ede.		
<i>H. sz. főmérnökök:</i> Sadtler Róbert.	2. Szatmár:	<i>Önállóan működő mérnök-segéd:</i>
Gally Ignác.	<i>Felügyelő:</i> Hauschka János.	Halászy Endre.
Jáhl Antal.	<i>Főmérnök:</i> —	Supencs György.
Farnik Adolf.	<i>Mérnökök:</i> Url Gyula.	Szavanescu Romulus.
Kovács Árpád.	Kardos Lajos.	Halász Béla.
Selymesy Béla.	Szeles Mihály.	Klekner Károly.
Dobroviits Győző.	Schattelesz Mihály.	Dantsek Aron.
<i>H. sz. mérnökök:</i> Bottfy Vilmos.	Brunner Károly.	<i>Mérnök-segéd:</i> Kelecsényi
Szabó László.	Szánthó Árpád.	Alajos.
Spinner György.	<i>Önállóan működő mérn.-segéd:</i>	Cuckovics Milován.
Fleischer Kálmán.	Höffer Ferencz.	Nagy Imre.
Reiber Henrik.	Istoka Dávid.	Rozgonyi Barnabás.
<i>H. sz. mérnök segéd:</i> Kuhn	Gáspár József.	Horn Dávid.
Gyula.	Kubinyi Ferencz.	<i>Felm. növend.:</i> Rónai Lajos.
Vucskics Zoltán.	Zarubay István.	Semdner Emil.
Havas József.	Martos Béla.	Zakaba Miklós.
Smeisz Agoston.	Glück Ferencz.	Ujhelyi József.
Hodossy Béla.	Gaál Ferencz.	Bíró Ákos.
Roszler Pál.	Karap Géza.	Gercsak Dusan.
<i>Mérnöksegéd:</i> Szücs Dénes.	Novotny Gyula.	Božić Gergely.
II. Határleirási osztályok.	Fehér Endre.	Sipos Rezső.
Belényes:	Mudrics Antal.	5. Pozsony:
<i>Mérnök:</i> Ekker József.	Gyurik Mihály.	<i>Vezető-főmérnök:</i> Maczek József.
Nagy-Tapolcsány:	<i>Felm. növendékek:</i> Prodanović	<i>Főmérnökök:</i> Drexler Pál.
<i>Mérnök:</i> Andrassy Béla.	Tihamér.	Pillmann József.
III. Felmérési felügyelő-ségek.	Skala Vincze.	Wurm Adolf.
1. Kassa:	Darabant Jenő.	Kovács Miklós.
<i>Felügyelő:</i> Soós Aladár,	Musin Sándor.	Kulka Henrik.
<i>felügyelő.</i>	3. Eger.	Pécs István.
<i>Főmérnökök:</i> Mayer Vilmos.	<i>Felügyelő:</i> Radinszky László.	<i>Mérnökök:</i> Markovics Henrik.
Dolesch Gyula.	<i>Főmérnök:</i> Gazdik Ferencz.	Szabó Béla.
Holley Ferencz.	Brousil Ignác.	Sandrik Mihály.
Timcsák Mór.	<i>Mérnökök:</i> Princz János.	<i>Önállóan működő mérnök-segéd:</i>
<i>Mérnökök:</i> Dora János.	Gombos László.	Fussl Emil.
Remenár Géza.	Glokker Ottó.	Goda Gyula.
<i>Önállóan működő mérn.-segéd:</i>	Simonyi Gyula.	Strobl Ferencz.
Kanyák Károly.	Feitecher János.	Vidák István.
Riebszam Jakab.	Szekély János.	Dologh Jenő.
Kassay István.	Kovács Imre.	Gaál Elemér.
Ropcsók Elek.	Pihál Gyula.	Simonszky Kálmán.
Ifj. Molnár József.	Márkus Gábor.	Török János.
Orosz József.	Lenárt István.	Niklási Gyula.
Hartmayer Károly.	Titze Otto.	<i>Felm. növendékek:</i> Weisz Simon
Szántó János.	<i>Mérnök-segéd:</i> Véghe Rezső.	Barbur János.
Szereday Ferencz.	Südi Aladár.	Malatinszky László.
	<i>Felmérési növendék:</i> Tibai István.	Klobucky Márton.
	4. Temesvár:	Zábó György.
	<i>Felügyelő:</i> Bayer Bernát.	Schindler Gyula.
		Münzger Gyula.

- Magyarország tisztai cím- és névtára, 1901. A kataszteri felmérés szervezete és az ott dolgozó tisztviselők (részlet)

zet tagjainak szolgálati helyét és munkakörét szemben pontosságuk okán előnyben részesí- is viszonylag jól lehet rekonstruálni a címtár tendők a szolgálati nyilvántartások és a később alapján, bár megjegyzendő, hogy adataival tárgyalandó hivatalos közlönyök.⁴

4 A szolgálati nyilvántartásokra l.: REISZ T. CSABA: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat. *Catastrum*, 4. (2017) 2:29–48. (= REISZ, 2017)

k) Mérnöki hivatalok és intézmények.

I. Kataszter	313. lapon.	IV. M. kir. folyammérnöki hivatal	314. lapon.
II. Budapesti (VIII. kerületi) m. kir. kulturmérnöki hivatal	314. „	V. Vízügyi műszaki tanács	314. „
III. M. kir. államépítészeti	314. „	VI. Országos vízépítészeti igazgatóság	314. „

I. Kataszter.

(A pénzügyi m. kir. ministerium főhatósága alatt a IX. főosztály ügykörében.)

I. Háromszögméreti számító hivatal.

(V. Török-u. 2.)

Főnök: L'Anné Ede.

H. sz. főmérnökök: Sadtler Róbert, Gally Ignác, Jáhl Antal, Farnik Adolf, Kovács Árpád, Selymesy Béla, Dobrovits Győző.

H. sz. mérnökök: Bottfy Vilmos, Szabó László, Spinner György, Fleischer Kálmán, Reiber Henrik.

H. sz. mérnökségek: Kuhn Gyula, Vucskics Zoltán, Havas József, Schmeisz Ágoston, Hodossy Béla, Rösler Pál.

Mérnökségek: Szűcs Dénes, Molnár József.

II. Magy. kir. 9-ik (kataszteri) felmérési felügyelőség.

(II. Batthyány-u. 52.)

Felmérési felügyelő: Véver Sándor.

Főmérnökök: Kubesch János, Kreupl Lipót, Nepko Gyula, Ince József, Guoth Emil, Baranyi Gyula, Rajner Zsigmond, Witzlaczil Antal.

Mérnökök: Kanizsai Gyula, Kovács Károly, Madách István, Sártory Imre, Milutinovics Vidimir, Wlossak Gyula, Bielek Vilmos, Szepessy József, Weidinger Géza, Palásthy Béla, Bocskor Károly.

Mérnökség: Gyenes Ferencz.

Felmérési növendék: Arányi Károly.

Napidíjas mérnökök: Szilády István, Ditteldorf Lipót.

Műszaki díjnokok: Bajaky Antal, Herezeg Sándor, Fényes Lajos, Vukovics György, Sisak Ferencz.

Irodakezelő: Gere Károly.

III. Kataszteri helyszínelési felügyelőség.

(VIII. Pál-u. 2.)

Kataszteri helyszínelési felügyelő: cseleji Cseley Zoltán, pénzügyi főtanácsos.

Titkárok: gr. Butler Aladár, Szép Béla, Farkas Ödön, Algyay Lajos, Kochanovszky István.

Segédtitkárok: Eleőd Titus, Soós Géza, Steininger Gyula, Schmidt Károly.

Pénzügyi fogalmazók: Vargha János és Zseránszky Jenő.

IV. Térképtár.

(IX. fővámbház.)

Térképtárnok: Klimesch Venczel, főmérnök.

Mérnökség: Freitag Károly.

- *Budapesti cím- és lakásjegyzék, 1901–1902. A kataszteri felmérés hivatalai Budapesten (részlet)*

A *Budapesti Cím- és Lakásjegyzék* a főváros hivatalos címtára volt, 1880–1928 között 29 alkalommal jelent meg. A kataszter fővárosi „vonatkozásait” tartalmazza (minisztériumi ügyosztály, Budapesten működő kataszteri hivatalok, pl. Háromszögméreti Hivatal, felmérési felügyelőség, kataszteri tisztviselők), így részben kiegészíti, de 1880–1885 között pótolja is az országos tisztviselői címtár adatait.

E körben említendő az a zsebnaptárak, amelyeket a kataszteri mérnökök számára – de az előfizető olvasóközönségüknek ajándékként – adott ki a *Kataszteri Közlöny* szerkesztősége 1896–1904 között évente. Előbb

Dobrovics Viktor, majd hozzá csatlakozva Gánóczy Sándor, végül 1901-től csak utóbbi szerkesztette a kis kiadványt.⁵ A zsebnaptár közreadta az országos kataszteri felmérés személyzetének rendszeresített tisztviselői létszámát a tárgyévi költségvetési törvényjavaslat alapján, továbbá a tisztviselők betűsoros (1898–1904), illetve rangsorozati névjegyzékét a tárgyév május 1-jétől, amely tartalmazta az egyes személyek születési évét (1898–1903 között hónapját és napját is), a szolgálatba lépés és az aktuális fizetési osztályba jutás évét, fizetési fokozatát, beosztását, valamint 1902-től a fizetendő lakbér összegét. 1899–1904 között a szolgálati beosztás miniszteri rendeletének pontos szá-

⁵ *Kataszteri Közlöny zsebnaptára, 1896, majd 1898–1904 között: „A »Kataszteri Közlöny« zsebnaptára [kataszteri mérnökök számára] az ... évről”. A kiadványt az Országos Széchényi Könyvtárban (OSZK) leltem fel.*

Az országos kataszteri felmérés személyzetének rangsorozati névjegyzéke.						
N é v	Születési év	Szolgálatba lépés	Utolsó kinevezés fizetése fokozatban			Beosztás
			1	2	3	
Központi felügyelők.						
VII fizetési osztály, 3 fokozat, 2 állás.						
Kofranek Vendel	32	3.30.54	2.28	—	—	97 P. ü. m.
Háromszög mértéki számító hivatal főnöke.						
VII fizetési osztály, 1 állás.						
L'auné Ede	45	3.10.65	5. 1	—	—	97 Hrsz.
Háromszög első mérnökök.						
VIII fiz. oszt., 6 állás, 2 = 1600 frt, 4 = 1400 frt.						
Südtler Róbert	46	7. 7.65	5. 8	—	97	Hrsz.
Gally Ignác	42	8.20.64	9.28	—	98	»
Jahl Antal	50	6. 4.72	1. 1	—	96	»
Farnik Adolf	46	1. 4.65	5. 1	—	96	»
Kovács Árpád	51	11.12.73	3.19	—	96	»
Selymesy Béla	52	2. 4.78	3.10	—	97	»

N é v	Születési év	Szolgálatba lépés	Utolsó kinevezés fizetése fokozatban			Beosztás
			1	2	3	
Háromszög első mérnökök.						
IX. fiz. osztály, 6 állás, 2 = 1200 frt, 4 = 1100 frt.						
Dobrovics Győző	55	7.22.83	11.14	—	57	Hrsz.
Bottfy Vilmos	53	1.14.83	12.11	—	97	»
Szabó László	61	5.15.87	5. 1	—	96	»
Spinner György	60	10. 2.84	9. 9	—	96	»
Fleischer Kálmán	63	3. 2.82	3. .	—	97	»
Háromszög első segédek.						
10 állás, 4 = 1000 frt, 3 = 900 frt, 3 = 800 frt.						
Reiber Henrik	64	6.16.88	4.27	97	—	Hrsz.
Kuhn Gyula	67	8.16.91	4.18	97	—	»
Vucskics Zoltán	70	8.15.90	5. 2	97	—	»
Havas József	67	7. 4.92	11. 6	97	—	»
Schmeisz Ágoston	69	1.28.93	9. 9	—	97	»
Ideiglenes minőségben						
Mahler Ede dr.	57	9.28.96	12.25	—	97	»
Booskor Károly	65	1.26.89	5. 8	—	97	»

■ A „Kataszteri Közlöny” zsebnaptára az 1898. évre. Az országos kataszteri felmérés személyzetének rangsorozati névjegyzéke

mát és időpontját is megadták.⁶ A zsebnaptárak a katasztertörténetben hasznosítható sok egyéb információt is tartalmaznak. 1905-ben a *Kataszteri Közlöny*től különválasztva *Geodéziai zsebnaptár* címen adta ki az összeállítást Gánóczy, amely 1906 után már nem jelent meg. Az 1905. évi kötet a tárgyévi törzsnévjegyzéket és szolgálati beosztást tartalmazza, továbbá ismert az 1906. évi kötet mellékletéül kiadott törzsnévjegyzék és szolgálati beosztás.⁷

Szolgálati beosztás

A kataszteri szervezet szolgálati beosztását, vagyis hogy az egyes szervezeti egységeknél

ki és milyen beosztásban tevékenykedik, évente állapították meg, ez szolgál(hat)ot alapul a tiszti címtár adatainak is.

A szolgálati beosztást előbb könyvmotos, majd nyomdai úton sokszorosították, és abból egy-egy példányt megkaptak az egyes szervezeti egységek is, így többek között a Pénzügyminisztérium kataszteri ügyekkel foglalkozó – változó sorszámú – ügyosztálya. Itt a különféle rendeleteket évenkénti csoportosításban, több évet egybekötve őrizték. A *Rendelekek gyűjteményének* – sajnos az 1871–1905 közötti éveket nélkülöző – sorozatát az egyik jogutód, az Országos Földméréstani Intézet vegyes iratai között a Magyar Nemzeti Levéltár Országos

⁶ A tárgyév május 1-jétől hatályos szolgálati beosztást kiadó pénzügyminiszteri rendeletek száma: 1899-re: 14.900/1899. (II. 14.); 1900-ra: 7442/1900. (III. 02.); 1901-re: 8020/1901. (II. 10.); 1902-re: 2994/1902. (I. 21.); 1903-ra: 104.030/1902. (XII. 27.); 1904-re: 6053/1904. (I. 29.). 1904-ben „rangsorozati törzsnévjegyzék”-ként közlik a névsort. A szolgálati beosztásokat kiadó pénzügyminiszteri rendeletek száma: 1905-re: 1069/1905. (I. 17.); 1906-ra: 2106/1906. (I. 31.)

⁷ *Geodéziai zsebnaptár. Vezérfonal mindenféle geodéziai munkálatokhoz az ... évre.* Szerk.: GÁNÓCZY SÁNDOR. Bp., 1905–1906. Az 1906. évi kiadásból példányt nem találtam, az OSZK-ban hiányként van megadva, csak hivatkozásból ismerem: A Gánóczy-féle Geodéziai Zsebnaptár. *Erdészeti Lapok*, 45. (1906) 4:362.

2. felmérési felügyelőség			Szatmár-Németi (Széchenyi-utca 14.)		
Működési kör: Máramaros és Szatmár vármegyéiben németek			Felügyelőség és nyelvtartás, illetve a töröknyelvi beosztásokról való kizárásból.		
Katastrali osztályok	Baranyi Gyula	Felügyelői vezető	Katastrali osztályok	Mátyás Antal	
"	Bódi István		Felmérési osztályok (közvetlen)	Horeóth Elek	
Katastrali osztályok	Karócs Lajos		"	Molnár Géza	
"	Tiefenthaler Rezső	Biztos	"	Molnár István	
"	Istóka Dévid		"	Papp Sándor	
"	Gáspár József		"	Ötels József	
"	Sátes Dénes		Felmérési osztályok	Bakó József	Emelt 1893. 2. 1. ad.
"	Mudris Antal		"	Gyólay István	
"	Jó Endre		"	Fok Ferenc	
Katastrali osztályok (másik osztály)	Darabanth Jenő		"	Bérez Lajos	
"	Pap Zoltán		"	Rósa József	
"	Csomor Elemér				
"	Sipos Rezső				
			Irásai osztályok	Mayer Vilmos	

■ A 2. felmérési felügyelőség tisztviselői 1907-ben a Szolgálati beosztásban (MNL OL, S 92 No. 23/3.)

öt rangsora szerint megilleti”. A kinevezéskor a rangsort „az Ő Felseége által kinevezetteknek a legfelső elhatározásnak, más kinevezetteknek a kinevezési okirat keltének napja” állapította meg. Az előléptetésre a törvény körülményes szabályt írt elő: „Azok között, akik ugyanegy napon nevezettek ki, ha már előbb is államszolgálatban voltak s egy létszámból nevezettek ki, a kinevezés előtt közvetlenül elfoglalt rangsor; ha pedig különböző létszámokból nevezettek ki, elsősorban a kinevezés előtt közvetlenül elfoglalt fizetési osztály; egyenlő fizetési osztály esetében az ugyanazon fizetési osztályban töltött hosszabb szolgálati idő; ha az ugyanazon fizetési osztályban eltöltött szolgálati idő is egyenlő, a nyugdíjba beszámítható hosszabb szolgálati idő; ennek is egyenlő volta esetében pedig a kinevezés sorrendje adja meg az elsőséget. Ha olyanok nevezettek ki, akik a kinevezést közvetlenül megelőzőleg államszolgálatban nem voltak, a kinevezés sorrendje állapítja meg a rangsort; míg ha már előbb is államszolgálatban állók s a kinevezést közvetlenül megelőzőleg állami szolgálatban nem álló egyének együtt nevezettek ki egy és ugyanazon a napon, a már államszolgálatban állók az utóbbiakat megelőzik.”¹²

A magasabb fizetési osztályba kinevezéssel, a magasabb fizetési fokozatba fokozatos

előléptetés útján juthatott a tisztviselő. A fizetési osztályon belüli három fizetési fokozatban a fizetési osztályra megállapított létszámot arányosan osztották el, így pl. egy magasabb osztályba kinevezés magával vonta a sorban következők előrelépését is. Az előléptetés tehát a szabott feltételek szerint automatikus és egyértelmű volt, a kinevezés azonban a szakmai érdemeket is értékelte és

a rangsor átlépését is lehetővé tette: „A fokozatos előléptetés azon rangsor szerint történik, amelyet a tisztviselő a vele egy létszámba tartozók között elfoglalt; míg a kinevezésnél nem a rangsor, hanem emellett a szakképzettség, érdemesség és alkalmazhatóság a döntő.” (5. §). A szakmai elismerés lehetősége és a rendelkezésre álló pénzügyi mozgástér sokszor nem esett egybe, így gyakori volt, hogy egy állás címével és rangjával vagy jellegével ruháztak fel egy tisztviselőt, tehát a titulust megkapta, de az azzal járó illetményeket csak a tényleges kinevezéskor folyósították neki (8. §). A fizetés kinevezés esetén annak időpontjától függően járt: a hónap első felében kinevezett a hónap közepétől, egyébként a következő hónap első napjától kapta meg magasabb illetményét. A fokozatos előléptetés esetén az üresedés napját követő naptári negyedév első napjától kezdve, „előleges havi részletekben” járt a magasabb fizetés.

Minderre tekintettel tehát igen fontos volt az állami tisztviselők számára, hogy az egyes munkakörökben, fizetési osztályokban és fokozatokban hány álláshely van, illetve hogy üresedés esetén ki lesz az, aki a magasabb illetményt jelentő előléptetésben részesül. Ennek nyilvántartására a minisztériumok saját hatáskörükben szolgálati áganként rangsorozati nyilvántartá-

sokat adtak ki, nyomtatásban. Sajnos azonban ezek a prozopográfiai szempontból igen értékes dokumentumok szinte csak véletlenszerűen maradtak fenn vagy hozzáférhetők.¹³

A Pénzügyminisztérium által szolgálati áganként rendszeresen kiadott rangsorozati névjegyzékek sem maradtak fenn teljességükben, a könyvtári katalógusokban csak viszonylag hiányos sorozatok érhetők el, de megtalálható: a pénzügyi fogalmazási tisztviselők ([1893]-[1903]; 1911–1913), a Pénzügyminisztériumnál és az alárendelt hatóságoknál alkalmazott irodakezelési tisztviselők (1893–1898), a Pénzügyminisztériumnál és az alárendelt hatóságoknál és hivataloknál alkalmazott számvevőségi tisztviselők (1893–1903), a vám- és pénzügyőri felügyelők, a pénzügyőri főbiztosok és biztosok (1893–1903), a vám-tisztviselők (1893–1898), a „*kincstári fém- és sóbányászatnál, a fém- és vaskohászatnál, pénzverés, fémbeváltás és fémjelzésnél, a bányaiskoláknál és bányapénztáraknál alkalmazott üzemi és orvosi, nemkülönben a műszaki vasműszámvevőségi és kezelési tisztviselők*” (1895), az államhidaknál alkalmazott altiszti jellegű vámolók és szolgák (1895), a dohányjövédéki tisztviselők és az ezek állományába beosztott m. kir. dohány- és bélyegáru-raktári tisztek, továbbá a m. kir. dohányjövédéki gyakoronokok, a Dohányjövédék Központi igazgatóság mellé rendelt számvevőség tisztviselői (1898), a Központi Állampénztárnál, továbbá a budapesti és zágrábi állampénztárnál alkalmazott tisztviselők (1901) rangsorozati névjegyzékei.

A kataszteri szervezetre vonatkozó rangsorozati (törzs)névjegyzéket az 1896 és 1906 közötti időszakra a már említett zsebnaptárak tartalmazzák. Az 1898. évi zsebnaptár előfizetési felhívásában a szerkesztők megjegyezték, hogy majd a legújabb állapotot fogják közölni, ezért megvárják a költségvetés megszavazását és az azt követő előléptetéseket, amelyek

remélhetőleg májusig megtörténnek. „*Megjegyezzük végül, hogy jól tudjuk, miszerint újabban a magas minisztérium részéről évenként szokott rangsorozati névjegyzék kibocsátatni, ami látszólag egy ugyanazt tartalmazó naptár kiadását fölöslegessé teszi. Sokan vannak azonban kartársaink közül, akik jobban szeretik a könyvformát, amit zsebre is lehet tenni.*”¹⁴

A későbbi időszakból nem ismerünk könyvtári példányokat, emiatt is értékesek azok a nyomtatványok, amelyek a kataszteri ügyeket intéző miniszteri (az első világháború idején a 18.) ügyosztály *Rendeletek gyűjteménye* iratanyagában maradtak fenn.

Az országos kataszteri felmérés személyzetének

TÖRZS-NÉVJEGYZÉKE

1906. évi május hó 1-től érvénybe lépő szolgálati beosztás szerint.

Sorszám	N é v	Születési év	All. szolg. lépés. éve	Fizetés és személyi pótlék		A jelenlegi fizetési osztályba kinevezetett	Szolgálati beosztás
				5400 korona	4800 korona		
Felmérési központi felügyelők és háromszögelő hivatali főnök.							
VII. fizetési osztály, 2 állás.							
	Antalfy Andor	62	81	1	—	99 V.27	P.ü.m.
	Szikszay Elek	53	71	1	—	99 VII.16	P.ü.m.
	Kollár Dániel	56	80	—	—	904 XI.11	P.ü.m.*
	Vajna Károly	60	78	—	—	904 XI.11.	P.ü.m.
VII. fizetési osztály, 1 állás.							
	Dobrovics Győző	55	80	—	1	903 VIII.28	Hrsz.

*) Czím és jelleggel.

■ A „Geodéziai zsebnaptár” 1906. évfolyamának melléklete. Az országos kataszteri felmérés személyzetének törzs-névjegyzéke 1906. május 1-jétől

13 Ilyen volt pl.: A földmívelésügyi m. kir. ministerium, valamint az alárendelt hatóságok és intézetek tisztí személyzetének 1898. febr. 12-én lezárt rangsorozati névjegyzéke. Bp., 1898., majd ugyanez aktualizálva 1899, 1901, 1903, 1906, 1908, 1910, 1912, 1916 (Országgyűlési Könyvtár, Somogyi Könyvtár, OSZK; www.mokka.hu)

14 Felhívás. *Kataszteri Közlöny*, 7. (1898) 2:67.

1. Sorszám	2. A tisztviselő		4. Állomáshely	5. Hivatal	6. Évi fizetés és az 1904. évi I. t.-cz. alapján járó évi személyi pótlék összege korona	7. A jelenlegi fizetési osztályba valóságos minőségben kinevezetett			8. Jegyzet
	neve	minősége				év	hó	nap	
VII. fizetési osztály. (3 állás).									
1	Antalfy Andor	felmérési központi felügyelő	Budapest	P. á. min.	5 400	1899	V	27	A pénzügyminisiteriumban.
2	Szikszay Elek	"	"	P. á. min.	5 400	"	VII	16	A pénzügyminisiteriumban.
3	Dobrovics Győző	háromszögelő hivatali főnök	"	Hrsz.	4 800	1903	VIII	28	
—	Kollár Dániel	felmérési központi felügyelő	"	P. á. min.	4 000	1904	XI	11	Cim és jelleg. A pénzügyminisiteriumba beosztva.
—	Vajna Károly	"	"	P. á. min.	3 600	"	"	"	Cim és jelleg. A pénzügyminisiteriumba beosztva.

■ Rangsorozati névjegyzék, 1906 (MNL OL, S 92 No. 23/3. 145.)

A pénzügyminiszter 1133/1906. (IV. 6.) számú körrendelete szerint hivatali elődjének 2783/1904. (IX. 20.) számú rendelete alapján a 21 rangsorozati névjegyzéket évente egyszer kell összeállítani oly időben, hogy az megfeleljen az adott évre megszavazott költségvetés személyzeti létszámának. 1904 novemberében adtak ki jegyzéket, de azóta nem készült újabb, mert nem volt elfogadott költségvetés (talán ez volt az oka, hogy a *Geodéziai Zsebnaptár* 1905–1906-ban nem rangsorozati névjegyzéket, hanem „törzsnévjegyzéket” adott közre.) Az országos kataszteri felmérés tisztviselőinek rangsorozati névjegyzéke a 7. számú jegyzék volt, és 1906–1913 között minden évben kiadták.¹⁵ A névjegyzékek fizetési osztályonként rangsorolják a tisztviselőket, megadva nevüket, munkakörüket, állomáshelyüket és hivatalukat, az illetményüket, az aktuális fizetési osztályba ténylegesen kinevezés időpontját és 1908-tól az állami szolgálati idő kezdetét (év,

hó, nap), valamint esetleges megjegyzéseket közölnek.

A rangsor az előléptetések esetén ugyan automatikusan meghatározta, ki lesz a következő, azonban ez gyakran nem érvényesülhetett, mert a protekcionizmus felülírta az elveket. Erről a korabeli sajtó is megemlékezett:

„A közönség nagy része nem is tudja azt, hogy az állami tisztviselőkarnak van egy úgynevezett »rangsorozati névjegyzék«-e, amelyben a tisztviselők fizetési osztály és kinevezésük, esetleg véglegesítésük sorrendjében vannak felsorolva.

Ez a rangsorozati névjegyzék az állami tisztviselők Kálváriája. Ezt lesi minden tisztviselő, ezt javíthatja, ennek az alapján örvend annak, ha egy kinevezés történik, mely közelebb hozza őt az előléptetéshez, a magasabb fizetéshez. Ezt kell neki végigbőjtölni, míg végre annyira előre jut, hogy megkezdheti pályázatát a magasabb rang és fizetés elérhetése végett, s odajut, hogy

¹⁵ MNL OL, S 92 No. 23/3. Rangsorozati névjegyzéke a magyar korona országainak területén az országos kataszteri felmérésnél alkalmazott tisztviselőknél. 142–168. p.; Rangsorozati névjegyzéke a magyar korona országainak területén az országos kataszteri felmérésnél alkalmazott tisztviselőknél az 1907. évi állami költségvetés alapján. 464–487. p. Változatlan – de aktualizált – címmel jelent meg, 1908: 778–802. p.; No. 23/4. 1909: 107–120. fol.; Rangsorozati névjegyzéke a magyar szent korona országainak területén az országos kataszteri felmérésnél alkalmazott műszaki tisztviselőknél, az 1909. évi állami költségvetés alapján, az 1910. évi október hó 31-i állapot szerint. 1910: 299–316. fol.; Változatlan – de a dátumokban aktualizált – címmel jelent meg, 1911: No. 23/4. 535–549. fol.; No. 23/5. 1912: 257–291. p.; 1913: 482–511. p.

30-40, sőt, van eset reá, hogy 100 sikertelen kíséreltet után kinevezik.

Már most elképzelhetjük, hogy milyen elégedetlenséget, sőt elkeseredést okoz az a tisztviselők körében, ha látniuk kell, hogy dacára szorgalmuknak, képességeiknek, kiváló magaviseletüknek, hosszú szolgálati idejüknek, dacára annak, hogyha [a] rangsorozati névjegyzék Kálváriáját is végig járták, mégsem őket nevezik ki vagy léptetik elő, hanem a kevésbé érdemeset, a rangban sokkal hátrább álló egyént, sőt gyakran egész idegeneket, csak azért, mert ennek érdekeit családi vagy más összeköttetések istápolják, míg annak a másik tisztviselőnek nincsen egyéb támogatója, csak tehetsége, kifogástalan magaviselete és rátermettsége.

Egy-egy ilyen érdemtelen kinevezés láttára azután annak a szegény mellőzött tisztviselőnek legelső gondolata az, hogy bizonyára igen erős protekciónak kellett közreműködni a másik érdekében, és sóhajtva nyugszik bele sorsába, húzza az igát tovább, mert hát mit is teygen egyebet, neki és családjának élni kell.

Azok a nagy urak odafent, kik a miniszteri bürookban végigkilincselik pártfogoltjaik érdekében a miniszteri tanácsosok, államtitkárok, sőt magának a miniszternek ajtait is, mit törődnek azzal, hogy hány szegény tisztviselőnek okoznak meg nem érdemelt bánatot és szomorúságot, elkedvetlenedést és elkeseredést, a fő az, hogy az ő kívánságuk teljesüljön.¹⁶

Hivatalos közlönnyök

A Magyar Hírlap utódja, a Budapesti Hírlap 1853. január elsejétől jelent meg, első szerkesztője Szilágyi Ferenc volt. Az újság Magyarországra nézve a kormány magyar hivatalos közlönnyé volt, a politikai jellegű cikkek visszaszorultak és legfeljebb a kormány álláspontját közvetítették. A lap 1860-ig jelent meg, és igen kevés, a kataszteri személyzetre vonatkozó információ található benne. 1855-ben a kassai pénzügyigazgatóságon

hirdettek két adóalfelügyelői állást olyanok számára, akik „jogpolitikai” tanulmányokat folytattak, de olyan pályázókat is tekintetbe vesznek, akik ugyan nem folytattak jogi tanulmányokat, de a kataszteri munkálatoknál magukat kitüntették.¹⁷ 1858-ban a prágai kataszteri térképtár megüresedett, 900 Ft évi fizetéssel járó álláshelyét hirdették meg azok számára, „kik már hosszabb időtől fogva felmérési ügyben mint aligazgatók, felügyelők, levéltári főnökök, nyilvántartási mérnökök, első vagy második osztályú mérnökök alkalmazva voltak vagy jelenleg is alkalmaztatnak, folyvást szorgalmuk és ügyességük próbáit adták, erkölcsös viselet által magukat kitüntették, továbbá végzett tanulmányaikat, eddigi szolgálataikat és nyelvtudományaikat kellően bebizonyítják”.¹⁸

A kiegyezést követően Budapesti Közlöny címen indult meg a korszak általános hivatalos lapja, ebben már a különféle kataszteri tevékenységekre és munkakörökre vonatkozó pályázatok, kinevezések és más személyi vonatkozású adatok is szerepelnek. Így például a kataszteri felmérésnél üresedésben lévő több első és másodosztályú mérnöksegédi állásra írtak ki pályázatot 1871-ben, megjegyezve, hogy „az első osztályú mérnöksegédi állomásokra csak a műegyetemi tanszakot jó sikerrel végzetten pályázhatnak”.¹⁹ 1873 tavaszán pedig

A m. kir. pénzügyminister az országos felmérésnél Kostiala Imre, Arczfalvi József, Bánik Gyula és Novačić Tamás kataszteri mérnököket kataszteri főmérnökökké a IX., ifj. Molnár József, Mitrovic György, Balás Béla és Schmidt Ottmár kataszteri mérnöksegédeket kataszteri mérnökökké a X., Weisz Simon, Semdner Emil, Zakula Miklós és Schrutek József felmérési növendékeket kataszteri mérnöksegédekké a XI. fizetési osztály 3. fokozatába való sorolással; Koncz Károly, Mrzlják Károly, Obenan József, Anderlon Ferenc és Lupkovic Endre díjnokokat ideiglenes minőségű felmérési növendékekké kinevezte.

■ Kinevezések az országos felmérésnél. Budapesti Közlöny, 34. (1900) 292:8. (december 21.)

16 Egy kérvény. Nagykároly és Vidéke, 24. (1907) 39:1.

17 Pályázatok (1051). Budapesti Hírlap, 3. (1855) 712:3939.

18 Pályázatok (41336). Budapesti Hírlap: Hivatalos Értesítő, 7. (1859) 9:4., 6.

19 Pályázat. Budapesti Közlöny, 5. (1871) 149:3417.

Kostial Imre, Arczfalvi József, Bánik Gyula és Novačić Tamás, kataszteri mérnökök, kataszteri főmérnökökké, ifj. Molnár József, Mitrovič György, Balás Béla és Schmidt Ottmár, kataszteri mérnökök, kataszteri mérnökökké, Weisz Simon, Semdner Emil, Zakula Miklós és Schrutek József, felmérési növendékek, kataszteri mérnökök, Konez Károly, Mrzlják Károly, Obenau József, Anderson Ferencz és Lupkovics Endre, díjnokok, ideiglenes minőségű felmérési növendékek. (XII/8. 94.318. szám.)

- Ugyanaz a hír: Kinevezések az országos felmérésnél. *Pénzügyi Közlöny*, 27. (1900) 32:958. (december 22.)

az ismeretlen helyen tartózkodó Fischer Károly mérnökségét szólították fel, hogy foglalja el hivatalát, különben törlik a létszámból, és állását betöltik.²⁰ A közlöny alkalmasságát a szervezet egyes tagjai életútjának felvázolásában bizonyítják azok a karriertörténeti cikkek, amelyek a *Catastrum* hasábjain már eddig is megjelentek.²¹ A kinevezéseknél nem ad meg pontos dátumot a közlöny, ezért a kiadás dátuma szolgálhat tájékoztatásul annak időpontját illetően.

A Pénzügyminisztérium hivatalos lapja a *Pénzügyi Közlöny* volt, amely 1874-től jelent meg szükség szerinti gyakorisággal (hetente, kéthetente). Többek között a pénzügyi szolgálatokra vonatkozó törvényeket, rendeleteket, bértáblákat, továbbá a személyi hírek rovatában a kinevezéseket, az előléptetéseket, az áthelyezéseket, a véglegesítéseket is közzétették. A közlemény tartalmazza a rendelet számát és keltét, így – a kinevezések hatályba lépéséről fent mondtak alapján – pontosabban meghatározható az életút új állomásának kezdete, mint pl. a *Budapesti Közlöny*nél. Az illusztrációkban szereplő Schmidt (Győri) Ottmár mérnöksegéd már önálló életrajzot kapott e folyóirat hasábjain.²²

A kataszteri szervezet egyes elhivatott tagjai szaklap beindításával is segíteni akarták a felmérési tisztviselők munkáját. A rövid életű, 1875–1877 között megjelenő *Kataszteri Kalauz*

után 1892-ben útjára indult a *Kataszteri Közlöny*, amely az I. világháború végéig megjelent, és a kataszteri tevékenységet, így a szervezeti változásokat illetően is az egyik leggazdagabb forrást jelenti.²³

Online adatbázisok

Nagy mennyiségű (szak)irodalmat és levéltári emlékanyagot tesznek online elérhetővé azok az adatbázisok, amelyeket a köz- és magángyűjteményekkel együttműködésben készít és folyamatosan bővít az Arcanum Adatbázis Kft. A Hungaricana Közgyűjteményi Portál közel 11 millió nyomtatott oldal mellett igen jelentős képi anyagot is tartalmaz, ezek sorában is jelentős a Térképek és Építészeti tervek fejezetében publikált térkép- és tervtári iratanyag. Itt, a Magyar Nemzeti Levéltár gyűjteményében érhető el pl. a már említett *Rendeletek gyűjteménye* első két kötete (benne az 1869. és 1870. évi szolgálati beosztásokkal), valamint számos kataszteri irat és térkép is. (Nem feltétlenül nyújtanak adatot a szervezettörténetre, de megemlítendő, hogy a Mapire fejezetben önálló egységet alkotnak a magyarországi kataszteri térképek és birtokvázlatok.)

Bár előfizetési díj ellenében, de a közgyűjteményekben térítésmentesen érhető el az a prémium szolgáltatás, amely ma már több mint 15 millió oldalhoz biztosít hozzáférést.

20 Felhívás. *Budapesti Közlöny*, 7. (1873) 87:1442. Fischer nem jelentkezhetett, mert az 1873 utáni tiszti címtárakban már nem szerepel.

21 A cikkeket felsorolja: REISZ, 2017. 1. lábjegyzet.

22 BALATON PETRA: A Pénzügyminisztérium szolgálatában. Győri Ottmár (1867–1946) emlékezete. *Catastrum*, 4. (2017) 1:25–39.

23 Vö. ehhez: SCHMIDT ANIKÓ: A Kataszteri Kalauz. Gondolatok az első magyar földmérési folyóiratról. *Catastrum*, 1. (2014) 1:20–25.

Az Arcanum Digitális Tudománytár (adtplus.arcanum.hu) a kataszteri szervezet történetére vonatkozó, fentebb említett forrásokat a legteljesebben tartalmazza. Az országos tiszti és budapesti címtárak és a hivatalos közlönyök (*Budapesti Közlöny*, *Pénzügyi Közlöny*, *Kataszteri Közlöny*) mellett számtalan hírlap (*Budapesti Hírlap*, *Pesti Napló*, *Pesti Hírlap* stb.) és folyóirat (pl. *Geodéziai Közlöny*, *Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye*) évfolyamai megtalálhatók itt, lehetővé téve, hogy egy-egy kataszteri tisztviselőről gyakorlatilag teljes körű életrajz szülessék.²⁴

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött kataszteri térképek és iratok feltárását az OTKA támogatásával 2013–2015 között végezték el a levéltár munkatársai. A projekthez igazítottan, de nem annak a keretében született meg a *Catastrum*, amelynek a honlapja a folyóirat terjedelmi korlátait meghaladó, sajátos anyagokat (pl. Excel-adattáblákat) is közzétesz. A kataszteri szervezetre vonatkozó adatsorok – így például a rangsorozati névjegyzékek 1907–1913 és a szolgálati beosztások 1906–1914 között – kiegészítik a fent bemutatott műveket.

- A szolgálati beosztások és a rangsorozati névjegyzékek a *Catastrum* honlapján is elérhetők (www.catastrum.hu)

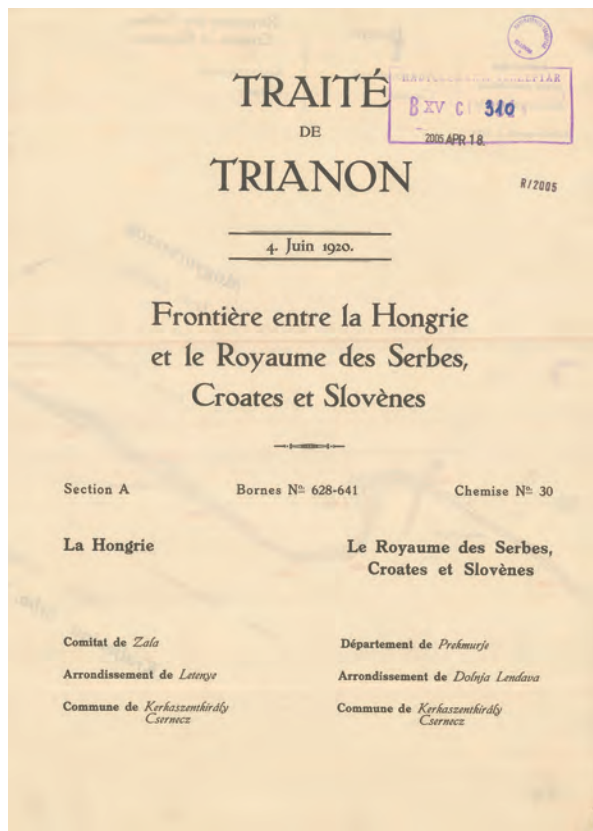
24 Erre példa: REISZ T. CSABA: A felhőkergető, esőcsináló kataszteri mérnök. Vozáry Pál (1850–1918). *Catastrum*, 3. (2016) 3:17–30.

SUBA JÁNOS

Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében A magyar–jugoszláv határszakasz

A határmegállapító bizottság 1921. augusztus 1-jén alakult meg Párizsban. Elnöke az angol David Cree ezredes volt. Tagjai francia részről Maurice Marminia alezredes, olasz részről Giovanni Valvassori vezérkari ezredes, japán részről Heidsuke Yanagawa alezredes voltak. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyságot Vojin I. Čolak-Antić ezredes, Magyarországot Vassel Károly vezérkari ezredes képviselte.¹

■ A trianoni békében megállapított magyar–szerb–horvát–szlovén határ A szakaszának címlapja (HM HIM Hadtörténeti Térképtár, B XV C 310)

A magyar–jugoszláv határmegállapító bizottság műszaki delegációja

A határmegállapító bizottságoknak, illetve az érdekelt államok delegációinak a legfontosabb feladata az újonnan megállapított határvonal kitűzése, kövekkel való állandó megjelölése, számszerű felmérése, térképezése és a határleírási jegyzőkönyvek elkészítése volt. Erre a célra az érdekelt államok mindegyike a bizottság rendelkezésére bocsátotta a szükséges mérnököket.

Ezután kezdődtek el a tulajdonképpeni térképezési munkálatok, amelyeket az elnök és a két érdekelt állam biztosainak ellenőrzése mellett a műszaki személyzet végzett. A magyar műszaki delegáció Bobek Antal műszaki tanácsos irányításával gyorsan és jól oldotta meg a feladatát, amely két részre oszlott: a helyszínen végzett háromszögelési, kitűzési, határvonal-tisztítási, mérési, helyszínelési és állandósítási munkálatok, valamint a – jugoszláv féllel szoros együttműködésben – térképezési és határleírási munkálatok.

A műszaki utasítás szerint a legfontosabb „operatív” szerv a központi iroda volt, amelyben a műszaki munkálatok menetét kidolgozták, a munkafelvételi jegyzőkönyveket felülvizsgálták. A központi műszaki iroda lelke, Boódor Sándor főmérnök a háromszögelési munkák terveit készítette el, valamint a fontosabb háromszögelési méréseknél és a szerb mérnökök munkájának ellenőrzésénél is közreműködött. Ő simította el a szerbekkel való együttműködés során a felmerülő műszaki

1 Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban a jugoszláv nevet használom, mert a dokumentumokban is sokszor felbukkan ez a megnevezés, bár majd csak 1929. október 3-án lesz az ország hivatalos neve Jugoszláv Királyság.

természetű vitákat, valamint ő intézte az összes adminisztrációs és pénzügyi elszámolási teendőket, ezzel a bizottság magyar delegációjában a legnagyobb terheket viselte.

A külső mérési munkálatokra vezényelték 1922-ben Miklós Bertalan műszaki tanácsost, a háromszögeléshez Bloch László és Rapcsák Elek műszaki tanácsosokat, Zádor Ferenc főmérnököt, Bogisich Rezső, vitéz Peterdy Artúr, Kovács Károly mérnököt, összesen hat mérnököt a felméréshez és ellenőrzéshez.² 1923-ban Miklós Bertalan műszaki tanácsost a háromszögeléshez, Zádor Ferenc, Meggyessy László főmérnököt, Bogisich Rezső, vitéz Peterdy Artúr, Lengyel Jenő, Rehling József, Horváth Lajos, Kovács Károly és Kós Kálmán mérnököt, összesen kilenc mérnököt irányították a felméréshez és ellenőrzéshez.³ 1924-ben Zádor Ferenc, Meggyessy László főmérnököt, Bogisich Rezső, vitéz Peterdy Artúr, Lengyel Jenő, Rehling József, Horváth Lajos, Kovács Károly mérnököt, összesen nyolc mérnököt helyeztek a felméréshez és ellenőrzéshez.⁴

A Mura és a Dráva folyók magyar oldalának felméréséhez szükséges folyószabályozási művek szakzerű kitzésés és a hajózási vonal megállapítását, valamint a jugoszláv oldalon az ott végzett hasonló munkálatok ellenőrzését a magyar delegáció felkérésére esetről esetre Scodnik Rezső miniszteri osztálytanácsos, a Nagykanizsai Folyammérnöki Hivatal vezetője végezte el.

A műszaki munkálatok általános menete

A határvonal szakaszolása

A bizottság az egész határvonalat hat, A, B, C, D, E, F jelzésű szakaszra osztotta. Az A

szakasz a Vend-vidéket foglalta magában, az osztrák határtól egészen a Lendva és a Mura folyók torkolatáig terjedt 95 km hosszán. A B szakasz e ponttól a Mura és a Dráva mentén a barcsi vasúti hídig húzódott 17 km hosszán. A C szakaszban 86 km hosszán a Dráva alkotja a határt, a szakasz Donji Miholjac községtől kb. nyolc km-re lévő pontig húzódott. A D szakasz a Dráva és a Duna közti baranyai területet 83 km hosszán foglalta magában. Az E szakasz a Duna és a Tisza közötti területen húzódott 135 km hosszán. Az F szakasz a Tiszától a román határig 50 km hosszán húzódott.

A műszaki munkálatok terve

Az új országhatárvonal felmérésének és térképezésének tervét a bizottság még a „*politikai határrendezés*” alatt állapította meg. A bizottság angol elnöke, az általa előzőleg porosz-lengyel határon végzett határmegállapítási munkálatokra hivatkozva azt kívánta, hogy a „*meglevő régi térképekbe egyszerű helyszíneléssel – minden különösebb mérnöki pontosság nélkül – rajzoltassék be a határvonal*”. Tekintettel azonban arra, hogy az új határvonal felmérése így is tetemes költségbe került és éppen ezen a határszakaszon csak régi, elavult felvételek voltak, amelyeknek térképeit a térképtárak elvesztése miatt nem tudták mind megszerezni, különösen pedig a magyar állam szempontjából igen fontos háromszögelések miatt a magyar határbiztos új felmérést, és pedig a magyar földmérés szabályai szerinti felmérést javasolt. Ezt a javaslatot érthető okokból a jugoszlávok is támogatták és a bizottság is a magáévá tette.⁵

A magyar delegáció is megszerkesztette a műszaki utasításait, amelyeknek a legfontosabb pontjai a következők voltak: a műszaki

2 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), K 478 Miniszterelnökségi Levéltár, Határmegállapító Központi Iroda, Általános iratok (= K 478) 200/Jhmb.1921.

3 MNL OL, K 478. 21/Jhmb.1923.

4 MNL OL, K 478. 321/Jhmb.1923.

5 Az angol elnök azonban egy ideig nehezen tudott ebbe belenyugodni, és csak később, amikor látta a különbséget az ő mintája és a magyar felvételek között, „észrevette a magyar felmérés szabályainak praktikus voltát, teljes pontosságát és szabályszerű lefolyását, egyszerre érdekelődni kezdett munkálataink mibenléte iránt. Érdeklődése annyira ment, hogy ittléte alatt egész végig mindig szívesen, alaposan és lelkiismeretesen tanulmányozta a magyar földméréseket, különösen pedig a háromszögelést. Ez utóbbiról angol nyelven tanulmányt is írt, mit Angliában érdeklődés mellett elő is adott”. VASSEL KÁROLY: *A déli országhatár kitzésése*. Nagykanizsa, 1924. (= VASSEL, 1924) 8.

munka a már meglévő háromszögelési hálózat pontjaihoz kötve a határvonalon fektetendő sokszögmenetekből fog állni; új térképfelvételre nem lesz szükség; a meglévő kataszteri térképszelvényeken az „*érintett határvonal helyszínelés által helyesbítettik*” megjegyzést kell feltüntetni.⁶

A határfelvételi munkálatok dokumentációja a következőkből állt:

1. kataszteri térképből, amely feltünteti a birtokrészek számát, a határvonalat és a számozott határköveket;

2. sokszögvonalaikat tartalmazó vázlatokból, szögméréssel és bemérésekkel együtt;

3. 1:25 000 méretarányú térképekből, amelyek feltüntetik a határvonal menetét és a kövek helyzetét;

4. 1:75 000 méretarányú térképből, áttekin-téssel az érintett vidékeket illetően.⁷

A határkitűzés végrehajtása

A határvonalat a határmegállapító bizottság határozata szerint a szavazásától számított 14 napon belül ideiglenesen ki kellett tűzni és egyúttal az érdekelt államoknak „*ezen megszavazott és provizórikusan karókkal kitűzött határvonalat a kitűzéstől számított 24 óra alatt kölcsönösen át kellett adni és venni*”.

A kitűzések alkalmával a mérnökök között előfordult vitás esetekben a helyszíni felvételkor a bizottság elnöke a helyszínen döntött. Mivel a határvonalat szakaszonként szavazták meg (1922. február 2. – április 20.), végleges átadása, illetve átvétele is szakaszonként történt. Ezután következett az állandósítás a kövekkel, majd a felmérés.

A határvonal politikai megállapítása 34 000 kat. hold nyereséggel végződött a magyar fél javára. Három helység került vissza: Vas vármegyében Szomoróc, Zala vármegyében Szentistvánlak és Torontál vármegyében Tervár.

A területek visszacsatolása erősebb meg-rázkódtatások nélkül folyt le, csak egy községben követett el a szerb megszállás alatti bíró öngyilkosságot. Az átadott és a kiürített területekre semmiféle egyezséget nem kötöttek. A szerb katonák kisebb rablásain és az állítólagos „*hátralékos adók*” erőszakos behajtásán kívül az átcsatolás mindenhol simán, rendben történt meg. Az átadási bizottságok delegáltjai által közösen felvett és kölcsönösen aláírt jegyzőkönyvben ismerték el az átcsatolást.⁸

A határkijelölő műszaki munkálatok 1922 áprilisában kezdődtek meg. A határvonal szakaszai közül magyar érdekeltségű lett az A, a C és az E jelű, jugoszláv érdekeltségű a B, a D és az F jelű határszakasz. Az érdekeltség itt az anyagi teherviselést jelentette: a geodéziai munkálatok anyagköltségeinek, a határok-mányok elkészítésének, sokszorosításának stb. biztosítását. Másrészt jelentette azt is, hogy melyik ország mérnöke végzi és ellenőrzi a földmérési és kitűzési munkálatokat.

A határmegállapító bizottság kijelölte az egyes szakaszokban a határvonalat és e vonalról részletes leírást adott a bizottság műszaki csoportjának. E leírás kézhezvétele után a csoport első feladata az volt, hogy a már megsza-vazott határvonalrészeket fakarókkal megje-lölje.

A kijelölésnek szigorúan a kiadott utasítá-soknak megfelelően kellett történnie. Az ideig-lenes karók a föld felszínétől 40 cm-re kiálltak, a karók alatt egy palackot helyeztek el. A ka-rókat, majd a köveket 300-400 m távolságban helyezték el egymástól, úgy hogy előre és hátra az összlátást biztosították. A karók (kövek) kö-zötti töréseket földhalommal, határdombbal jelölték meg.

Kívánatos lett volna – mint azt a magyar határbiztos költségmegtakarítás szempontjá-ból többször sürgette –, hogy valamennyi sza-kaszt egyszerre mérjék fel vagy legalábbis több

6 HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum (= HM HIM) Hadtörténelmi Levéltár (= HL), A határmegállapító bizottságok katonai megbízottainak iratai, 1921–1925. A magyar–jugoszláv határmegállapító bizottság (= I.52.) 3. d. 196/Jhmb.1922. A magyar–jugoszláv határmegállapító bizottság elnökének 55/S. jegyzéke.

7 HM HIM HL, I.52. 3. d. 196/Jhmb.1922.

8 MNL OL, K 51 Miniszterelnökségi Levéltár, Magyar–román határmegállapító bizottság magyar delegációja (= K 51) 30296/hat.1923. Tájékoztató a magyar–román határmegállapító bizottság magyar delegációjának.

mérnököt alkalmazzanak. Ez azonban nem volt kivihető, mert a jugoszlávok megfelelő szakmérnökök hiányában nem voltak képesek mérnökeik létszámát emelni.

A munkaviszonyok meglehetősen kedvezőtlenek voltak. Az elnöknek a helyszíni vizsgálati során mindig voltak egyéni próbálgatási kísérletei, amelyek a tényleges munkát bizonyos időre mindenkor visszavetették – jelentette sokszor Vassel ezredes. Azután a régi kataszteri térképeken át nem vezetett változások és ennek következtében az irányadó katonai térképek pontatlansága miatt sokszor súlyos határviták keletkeztek, amelyek több ízben hetekre meggátolták a műszaki munkálatok rendes lefolyását. Ehhez járult még sokszor a jugoszláv határőrök és csendőrök viselkedése (egy ízben a háromszögeli mérnököt le is tartóztatták, mire az elégtétel megadásáig minden munka szünetelt). A Mura, a Dráva, a Duna és a Tisza tavaszi és őszi áradásai szintén erős megpróbáltatások elé állították a magyar mérnököket.⁹

A határjelek állandósítása

Az A szakaszban 1922 júliusától 1923 őszéig történt meg a határjelek állandósítása, a B szakaszban 1922. júliustól decemberig befejeződött be. Ebben a szakaszban takarékosági szempontok alapján 142 olyan, terméskőből készült határkövet is felhasználtak, amely a régi magyar–horvát határon állt. A C szakaszban 1923 augusztusától 1924 júliusáig, a D szakaszban 1923 márciusától augusztusig végeztek a feladattal. Utóbbi helyen 632 betonkövet állandósítottak. Az E szakaszban 1923 márciusától augusztusig végeztek ezzel, míg az F szakaszban 1923 szeptemberétől decemberig két részletben történt meg a határjelek állandósítása, a határkövek szállításától függően. Először 260, majd 110 követ állandósítottak, és utána a többi.¹⁰

A déli határszakaszon Vassel jelentése szerint 6088 határkövet helyeztek el, megoszlá-

suk a következő volt: 4005 számozott határkő, 2083 számozatlan kő, 1060 poligon kő, 1780 határdomb.

Háromszögelés

Az országhatáron, valamint Vas, Zala, Somogy, Baranya vármegyékben és Bácska egyes részein a háromszögelési hálózat fejlesztésére és új háromszögelésre volt szükség, amelyre az alkalmat a határkitűzési munkálatok nyújtották. A déli határszakaszon végzett háromszögelési munkálatok legfontosabb jellemzője volt, hogy csak a határvonalon sikerült együttműködni a szerb mérnökökkel.

Baranyában a II. és III. rendű főhálózatot sikerült felépíteni és „megészlelni”. Ezt a főhálózatot saját mérések nyomán – pótlólag hozzávéve a régi, idevágó magyar méréseket – Mateóczy-Fleischer Kálmán miniszteri tanácsos Bottfy Vilmos műszaki főtanácsos segítségével számította és egyenlítette ki. A számítási munkálatokat eltitkolták a jugoszlávok előtt, „*tekintve, hogy honvédelmi érdekeink ellene szólnak, hogy ezen adatokat ellenfeleink megkapják*”. Ugyanakkor sikerült a jugoszlávok által végzett összes háromszögelések eredményeit megszerezni. Az időközi változások beméréséhez, illetve a határvonal meghatározásához a meglévő háromszögelési pontok felhasználásával újabb alaponpontokat jelöltek ki, majd sokszögeléssel további pontsűrítéseket végeztek.

A határmegállapítási munkálatok alatt 187 háromszögelési pontot mértek és számítottak ki. Megoszlásuk szakaszonként a következő volt: az A szakaszban 26, a B szakaszban 56, a C szakaszban egy sem, a D szakaszban 16, az E szakaszban egy sem, az F szakaszban 16 háromszögelési pont volt.

A határvonal térképezése

Összesen 976,92 km hosszú határvonalat mértek fel, illetve állandósítottak határjelekkel 100–150 méter széles sávban. Ebből 534 km a magyar

9 „Akik sokszor derékig vízben járva voltak csak képesek feladatukat elvégezni. Ezen folyók mentén a sűrű, bozotos füzesek, erdők kivágatása összelátások céljából, csónakok hiánya, általában pedig a legsürgősebb földmunkák idején napszámosok, fuvarok és elszállásolások tekintetében fennálló nehéz viszonyok mind csökkentették a munkálatok lefolyásának békebeli tempóját”. VASSEL, 1924. 10.

10 MNL OL, K 478. 5981/HMK-1923. Határkövek megrendelése.

Jelmagyarázat.

- községi határ. K1
- Kiepitett állami és törvénhatósági közut. S
- Rendes nyomtávu vasút. L
- Keskenyúganyu vasút. K
- Trianoni békeszerződés szerinti ország-határ.
- Elsősorban javasolt határkiigazítás. ?
- Másodsorban? "
- Clemenceau vonal. ?

K-52-1-1921

Magyar javaslatok a határkiigazításra, 1921 (MNL OL, K 52 105/1921.)

*Pica 1871. május 14.
B.V.*

Izabella szőlő

DOVAI ST. ÁLLAMT.

Sátoriszte 1871.

Dalyka

Első nyomás

Izsep

Második nyomás

Harmadik nyomás

Ban

Baranyavár

Sepső

Vörösmart

Monostor

Karancs

Herezeg-Szölös

Nagy-Nyarad

Maiss

Táncs

Kölködör

Kisfalud

Herezeg-Márók

Darázs

Sarok

Iván-Dárda

Cymany-puszta

Bezdek

Al-Batym

36

36

mérnökök teljesítménye. A határkitűző és felmérő munka alapja itt is a kataszteri térkép volt. A magyar–jugoszláv államhatár mentén lévő alappontok koordinátái három vetületi rendszerben voltak meghatározva: budapesti sztereografikus vetületben, a hengervetület déli és középső rendszerében. A kataszteri térképek egy része vetület nélküli, más részük sztereografikus vetületben készült el, amelyekre nem vezettek át minden változást. Ezért a határszakaszok geodéziai és térképészeti okmányai más-más vetületi rendszerben, összesen három vetületben és nyolcféle méretarányban készültek el.

A határszakaszok részletes felmérése

A bizottság rendelkezése szerint az egyes szakaszok felmérését felváltva hol a magyar, hol a jugoszláv állam végezte, de a másik érdekelt fél mindig ellenőrizte. Így a határvonal felmérését szakaszonként váltakozva magyar vagy szerb, illetve horvát mérnökök végezték.

Az egyes szakaszok felmérésének összes költségeit az az állam fedezte, amelyik a munkát végezte. A magyar határbiztosnak itt is sikerült a magyarok javára keresztülvinni a szakaszeosztást, így például a B szakasz legnagyobb részén – ahol az új trianoni határvonal az 1912–1914. években pontosan kitűzött régi horvát–magyar államhatárral egybeesett – csak helyszínelési munkát kellett végezni, és a határkövek tekintetében, mivel a régi köveket felhasználhatták, hatalmas költségmegtakarítást értek el. A magyaroké volt még ezenkívül a baranyai D és a rövid, torontáli F szakasz.

A munkálatokat a magyar országos földmérés szabályai szerint végezték, költségekre pedig (napszám, fuvar, anyag stb.) a Pénzügyminisztérium által 99423/1903. szám alatt kiadott *Illetménysszabályzat* volt mérvadó, a megváltozott viszonyokhoz alkalmazva. A költségkímélés mindenkor fő elv volt, amire külön hangsúlyt helyeztek, és a munkavizsgálatok alkalmával mindig szigorúan ellenőrizték a takarékoság betartását.

A DNy-i (tókai) hármashatárpont megállapítása

A magyar–jugoszláv–osztrák hármashatárpont megállapítása a magyar–jugoszláv határmegállapító bizottság hatáskörébe tartozott. A hármashatárpont először az 1921. szeptember 15-i ülésen merült fel, amikor a határmegállapító bizottság elhatározta, hogy ideiglenesen kitűzi a trianoni vonalat.

A jugoszláv álláspont az volt, hogy a hármashatárpontot nemcsak a trianoni, hanem a saint-germaini békeszerződésben is megállapították, és a magyar javaslat a Vend-vidéken e hármashatárpontot dél felé tolná el, ami már azért is elfogadhatatlan, mert a Kísérőlevél legfeljebb a trianoni, de nem a saint-germaini szerződésre vonatkozik.¹¹ Ezt az álláspontot magyar tiltakozásra a határmegállapító bizottság elvetette és az 1921. szeptember 15-i kiszálláson ideiglenesen megállapította a hármashatárpontot.

Magyar szempontból előnyös volt a trianoni szerződés szó szerinti alkalmazása, amely szerint a határ a vízválasztó vonal mentén állapítandó meg. A magyar biztos ezt az álláspontot hangoztatta a községhatárok tekintetbevételével szemben. Ezt a határmegállapító bizottság el is fogadta. A határpontot a vízválasztó gerincen egy erdő fásításában, egy taligaút mentén jelölték ki. Ez a pont azért is célszerű, mert így az erdőt nem kellett kivágni. Ezt a pontot azonban ideiglenesen állapították meg azzal a kikötéssel, hogy ha a magyar–osztrák határmegállapító bizottság másképpen döntene, a hármashatárpont kelet-nyugat irányban eltolódhat.

A magyar–osztrák határmegállapító bizottság 1922. május 3–5-i ülésén döntött, az ülést helyszíni szemle előzte meg.¹² A helyszíni szemlén három pontot néztek meg: a 830. magassági pontot, a Vassel-féle vízválasztó nyeregbe helyezett pontot és a jugoszláv–osztrák határba az erdei út mentén bekapcsolódó pontot. A három pont közel fekszik egymáshoz. A magyar biztos a bejárásnál megállapította,

11 MNL OL, K 49 Miniszterelnökségi Levéltár, Magyar–osztrák határmegállapító bizottság magyar delegációja (= K 49) 46/1921.

12 MNL OL, K 49. 563/M.O.-1922.

hogy a magyar érdekeknek az felelne meg, ha a magyar határvonal a vízválasztó irányában a jugoszláv–osztrák határt képező erdei útba kapcsolódnék be. Az osztrák biztos a 830. magassági ponthoz ragaszkodott.¹³

A magyar biztosok azért ragaszkodtak az erdei útba bekapcsolódó ponthoz, mert így néhány hold erdőt sikerülne megmenteni Magyarországra számára. A határmegállapító bizottság tagjainak jobban tetszett a környéket uraló dombon fekvő pont, ahonnan nagyon jól be lehet látni a környéket, ezért a határmegállapító bizottság ezt választotta az érintett országok határainak találkozási pontjául.¹⁴

A hármashatárjel piramis alakú és háromszögű, amelynek oldalai az illető ország felé mutatnak, és amelyet – tekintettel a terep okozta nehézségekre – két darabban szállítottak a helyszínre. A felső gránitból, az alsó betonból készülne a helyszínen.¹⁵ Az 1922. május 5-i ülésen nemcsak a határoszlop formájáról döntöttek, hanem arról is, hogy az állandósítást az osztrák–jugoszláv határmegállapító bizottság végzi. Az állandósítás 1922. május 25-én történt meg. Mire a magyar és az osztrák biztosok megjelentek a helyszínen, meglepődve tapasztalták, hogy az emlékmű jellegű határoszlop készen van.¹⁶

A magyar delegációnak a következő kifogásai voltak: a határjel tervezetét nem mutatták be, tehát a magyar fél nem járulhatott hozzá, így önhatalmúlag építettek fel. A legsúlyosabb érvek műszakiak voltak, ezek szerint az emlékmű geodéziailag elhibázott, mert abban állapodtak meg, hogy az háromszögelési pontként is funkcionálna. Így nem lehetett mérésekre felhasználni, mert mérete és alakja miatt külső pontból műszerrel nem lehet mérni. A

határpontot kövekből építették fel, és nem volt elég szilárd, hogy háromszögelési pontként funkcionáljon. A határjel 185 cm magas, ez a magasság nem teszi lehetővé a határjelen való műszeres észlelést.¹⁷ A határmegállapító bizottság a magyar tiltakozás ellenére a Tókánál felépített határkövet elfogadhatónak találta.¹⁸

Ezután a magyar fél minden erőfeszítése arra irányult, hogy az állandósítás költségeiből „Magyarországot ne terhelje nagyobb összeg, mint amennyi abban az esetben esett volna rá, ha az állandósítás a közösen elfogadott jegyzőkönyvi megállapodások szerint történne”.¹⁹

A műszaki munkálatok kronológiája

Műszaki munkálatok 1922-ben

Július végére az A szakasz háromszögelési munkálatai befejeződtek, az irodai munkálatok voltak hátra. Ebben a szakaszban egy szerb háromszögelő osztály és három kitűző osztály dolgozott. A magyar műszaki delegáció gyakorolta az ellenőrzést.²⁰ A kitűzési munkálatok annyira előrehaladtak, hogy megkezdték a szögméréseket, illetve hozzáfogtak ahhoz is, hogy a karók helyét kövekkel állandósítsák.

A B szakaszban Bobek Antal tanácsos vezetésével két kitűző osztály működött, három mérnökkel: Bloch László műszaki tanácsossal, Zádor Ferenc főmérnökkel és Kovács Károly segédmérnökkel. Az ellenőrzés két jugoszláv mérnök feladata volt. A háromszögelési munkálatokat Miklós Bertalan végezte, május végéig fejezte be, őt Ivan Gettvert jugoszláv mérnök ellenőrizte.

A B szakaszban 36 km hosszú sávot felmérve helyezték le a határjeleket.²¹ Barcstól a

13 Előzőleg az osztrák biztos érdektelenséget jelentett be, utána megváltoztatta a véleményét, sőt a jugoszláv biztos is igyekezett a véleményétől eltéríteni. MNL OL, K 49. 679/M.O.-1922.

14 MNL OL, K 49. 679/M.O.-1922. Jelentés a grazi ülésről.

15 MNL OL, K 49. 963/M.O.-1922. A tókai hármashatárjel.

16 Az értesítés 1922. május 23-án délután 17:50-kor telefonon érkezett, hogy az állandósítás május 25-én délelőtt kezdődik. Az egész munka két napig tartott. MNL OL, K 49. 923/M.O.-1923.

17 MNL OL, K 49. 524/M.O.-1923.

18 MNL OL, K 49. 5950/HMK-1923.

19 MNL OL, K 478. 560/M.O.-1923.

20 A szerb mérnökök parancsnoka Goldoni őrnagy volt. Magyar részről Miklós Bertalan műszaki tanácsos, Bogisich Rezső és Pfrogner Artúr állami mérnökök ellenőrizték a részletes határvonal felvételénél. MNL OL, K 478. 508/Jhmb.1922.

21 MNL OL, K 478. 553/Jhmb.1922. 22 MNL OL, K 479. Miniszterelnökségi Levéltár, Határmegállapító Központi Iroda, Miniszterelnökségtől áttett iratok (= K 479) 3402/HMK-1922.

■ A műszaki munkálatok állása 1922 novemberében a magyar–jugoszláv határon (MNL OL, K 478)

Dráva mentén fölfelé a golai vasútállomásig (120 km) a „határfelvétel” elkészült, ami nem volt más, mint hogy az 1914–1915. évi helyszíni helyesbítés szelvényeit a határmegállapító bizottság elnökének útmutatása szerint átjavították. Ezzel együtt a határköveket, határhalmokat felújították, az „összlátás” biztosítására kitisztították a határvonalat. Utána a régi határköveket átvésték az előírt mintára és térképeztek.²² Július hónapban a határmegállapító bizottság elnöke megsejmelte a két szakasz helyszíni munkálatait.

1922 novemberére befejeződött az A és a B szakasz háromszögelése. A C szakaszban a IV. rendű pontok, a D szakaszban a II., III. és IV. rendű pontok kitűzése folyt. Azonban a rossz idő miatt abba kellett hagyni a munkálatokat. Az A szakasz felmérése (90 km) befejeződött, a szerbek azonban még nem állandósították a határvonalat, mert állítólag „nem volt pénzük”.²³ A központi iroda 6 km-t térképezett.

A B szakaszban a folyó menti határvonal felmérése és határkövekkel történő állandósítása 171 km hosszúságban elkészült, csak a kövek átszámozása maradt még hátra. A központi iroda 10 km-t térképezett. A C szakaszban három osztály dolgozott, november 16-ig nyolc km-t mértek fel. A D szakaszban is elkezdték a munkálatokat.²⁴

Műszaki munkálatok 1923-ban

A helyszíni munkálatokon részt vevő mérnökök létszámát soha nem lehetett előre ismerni, mert a jugoszláv fél mindig mérnökhányban szenvedett. Soha nem tudták előre pontosan megadni a szükséges létszámot, így azt sem a határmegállapító bizottság elnöke, sem a magyar delegáció nem tudta tervezni. A magyar műszaki delegációban összesen hat mérnök volt (a műszaki irodán): a két műszaki segédbiztos és a helyszíni munkálatokról bevonult négy rajzoló mérnök.

Az 1923. évi terepmunkálatokra öt (egy háromszögelő és négy földmérő) mérnököt kértek.²⁵ Elosztásuk a következő volt: két segédbiztos a külső (terep-) és belső (irodai) munkálatok irányítására, két háromszögelő mérnök a D, az E és az F szakaszokban, három felmérő mérnök a D szakaszban, négy mérnök a C és egy mérnök az A szakaszban folyó munkálatokhoz. Az egyik háromszögelő mérnök munkáját, a baranyai felsőrendű hálózat kiépítését a központi irodától maga Boódor főmérnök végezte el.²⁶

1923 decemberében befejezték a helyszíni műszaki munkálatokat. Az irodai munkálatok zajlottak még: Miklós Bertalan tanácsos a D és az F szakaszok szögméréseit számította ki, ennek befejezése után a jugoszlávok által felmért C és E szakaszokban végzett állandósításokat

23 MNL OL, K 478. 690/Jhmb.1922.

24 MNL OL, K 478. 4413/HMK-1922.

25 Később Vassel ezredes módosította a kérését, öt mérnök helyett hét mérnököt kért. MNL OL, K 478. 29/Jhmb.1923.

26 MNL OL, K 478. 21/Jhmb.1923.

ellenőrizte, illetve felülvizsgálta a számításokat. A többi kirendelt mérnök, Zádor és Meggyessy főmérnökök, Bogisich, Pfrogner, Lengyel, Rehling és Horváth mérnökök, továbbá Koós és Kovács segédmérnökök valamennyien térképeztek, hogy az 1924. márciusi határidőt tartani tudják.²⁷

Műszaki munkálatok 1924-ben

A magyar delegáció végzett műszaki munkálataival a neki kiutalt határszakaszokon. Befejtették a határvonal térképezését, a szükséges határtérképek kézi színezését végezték el; szerkesztették a határleírási jegyzőkönyveket, a háromszögelési pontok helyszínrajzi leírásával kapcsolatos vázlatokat készítették el; részben pedig a terepen működő jugoszláv mérnökök mellett – akik a határjelek állandósításával el voltak maradva – ellenőrző feladatokat láttak el a C szakaszban. A jugoszláv félnél a határkioszállításokkal leálltak a rossz idő miatt. Így 60–70 km hosszú sávon kellett a jugoszlávoknak a helyszíni munkálatokat elvégezni, hogy március végéig, mire a határmegállapító bizottság antant tagjai visszajönnek, elkészüljenek.²⁸

A munkateljesítmény

A határmegállapító bizottság magyar és jugoszláv műszaki delegációjának helyszíni munkateljesítménye: az A szakaszban a jugoszlávok felmérték és állandósítottak 101,85 km-t,

a B szakaszban a magyarok felmérték és állandósítottak 343,85 km-t, a C szakaszban a jugoszlávok felmérték és állandósítottak 202,9 km-t, a D szakaszban a magyarok felmérték és állandósítottak 124,4 km-t, az E szakaszban a jugoszlávok felmérték és állandósítottak 138,4 km-t, az F szakaszban a magyarok felmérték és állandósítottak 65,52 km-t, összesen 976,92 km-t. Ezt az adatot Vassel Károly magyar határbiztos jelentette. Ez nem azonos a magyar–jugoszláv határvonal tényleges hosszával, tudniillik a vízfolyással megállapított határszakaszok hosszát duplán vették, hiszen a mérnökök a két partvonalon dolgoztak és ezt szerepeltették a munka-jelentéseikben.²⁹

Az irodai munkálatok és a határokmányok elkészítése

A terepmunkát végző magyar mérnökök végezték el az őszi-téli időszakban megfeszített munkában a háromszögelési és sokszögponatok számításait is, továbbá mintegy 500 szelvényen a térképezést, majd e térképek előkészítését nyomdai sokszorosításhoz, végül a sokszorosított példányok kifestését.

A műszaki utasítás előírta, hogy a munkálatok mindegyikét mindegyik biztos aláírja, végül a munkálatok sokszorosítását követően Párizs részére három példány és mindkét érdekelt állam különféle érdekelt hatóságai részére megfelelő számú példány kiszolgáltatható legyen.³⁰

A határtérképek (vázlatok) melléktérképei 1:25 000 méretarányú, a III. katonai felmérésből származó – a határvonalat ábrázoló – kivágatok. Ezek eltérő nagyságúak, a határvonal és a határjelek száma pirossal van rányomtatva. Helyenként a vízfolyásoknál kézzel kiszínezve. A térkép kivágaton szerepel az 1:75 000 méretarányú térkép neve és száma.

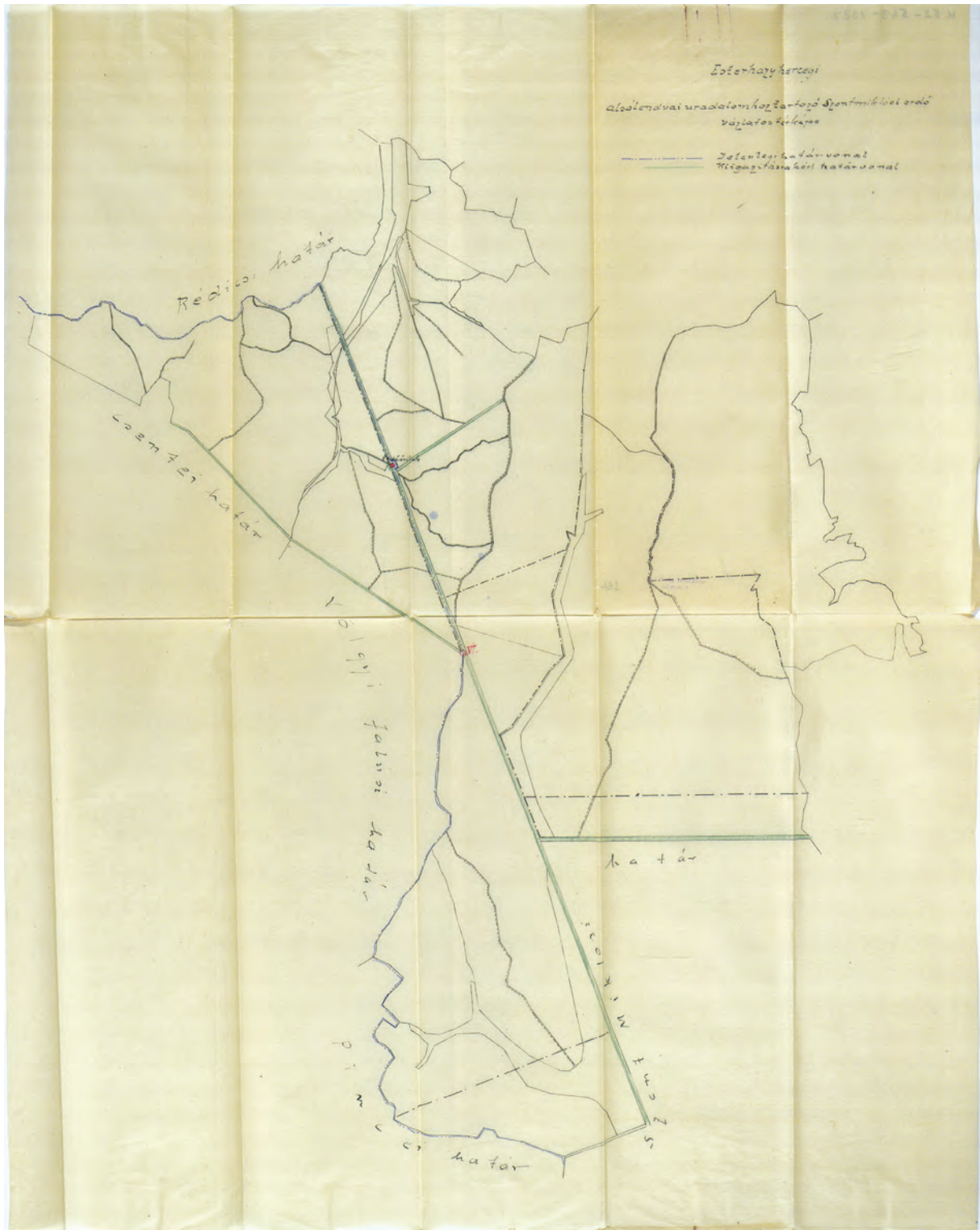
A déli határról kétféle határokmány: határ-vázlat és határleírás készült francia nyelven.

27 MNL OL, K 478. 1/Jhmb.1923.

28 MNL OL, K 478. 321/Jhmb.1924.

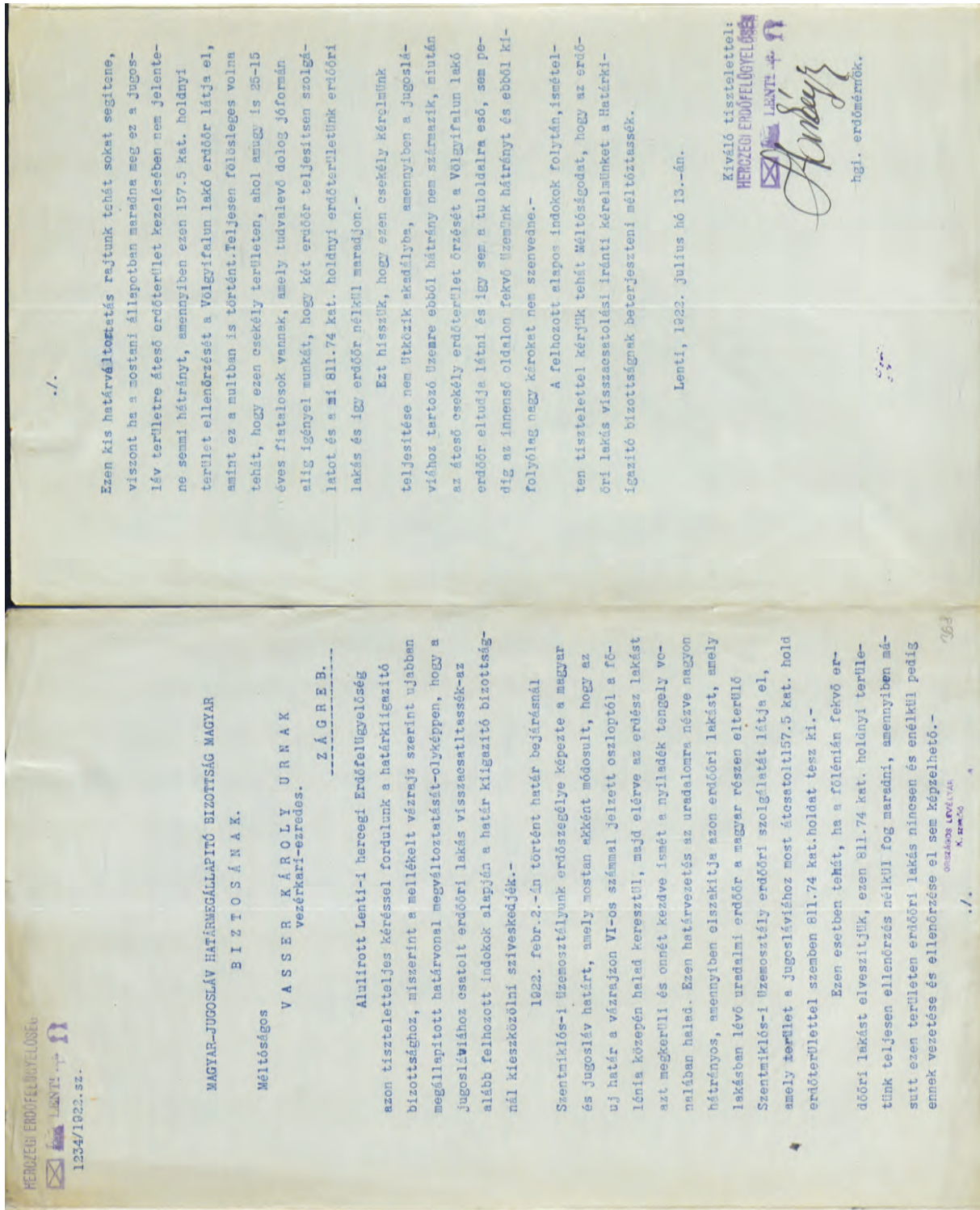
29 A déli határszakasz 630 km 622 m-es hosszával 27,8%-kal részesedik az összhatárhosszból.

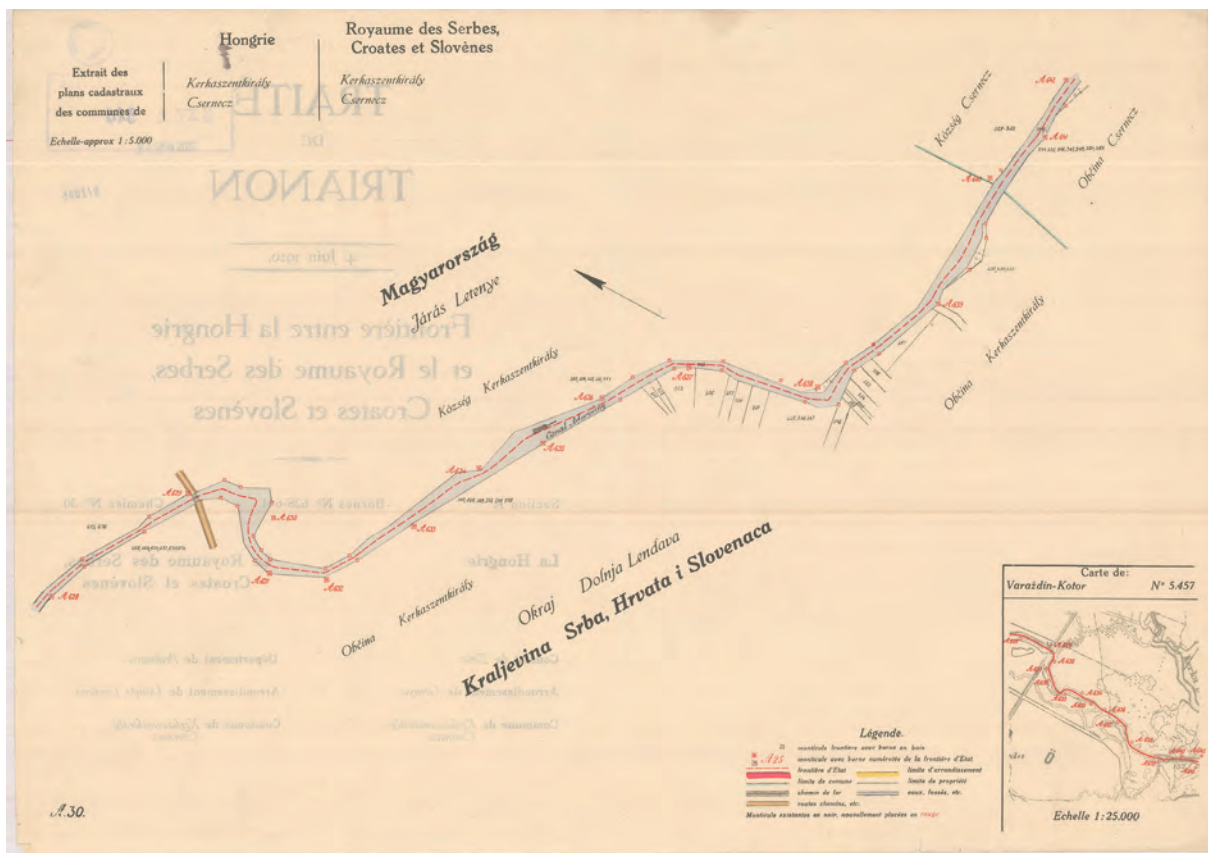
30 HM HIM HL, I.52. 3. d. 196/Jhmb.1922.

■ Az Esterházy-erdőfelügyelőség határkiigazítási kérelméhez csatolt térképvázlat, 1922 (MNL OL, K 52 543/1922.)

■ A magyar–jugoszláv határ A szakaszának 1:5000 szelvénye, az 1:25 000-es melléktérképpel és a jelmagyarázattal (HM HIM Hadtörténeti Térképtár, B XV C 310)

Ezekről magyar és szerb–horvát nyelvű fordításokat és másolatokat készítettek. A határvázlatok méretaránya: 1:5000, 1:5760, 1:7200, 1:10 000, 1:11 520.

A határvonalról 261 határvázlat készült el, 188 térképszelvényen. Mintegy 53 000 térképvázlat készült nyomdai úton, 52 040 térképlapon. Ezek megoszlása: A szakasz 7680, B szakasz 13 440, C szakasz 6600, D szakasz 8160, E szakasz 13 440, F szakasz 3720.

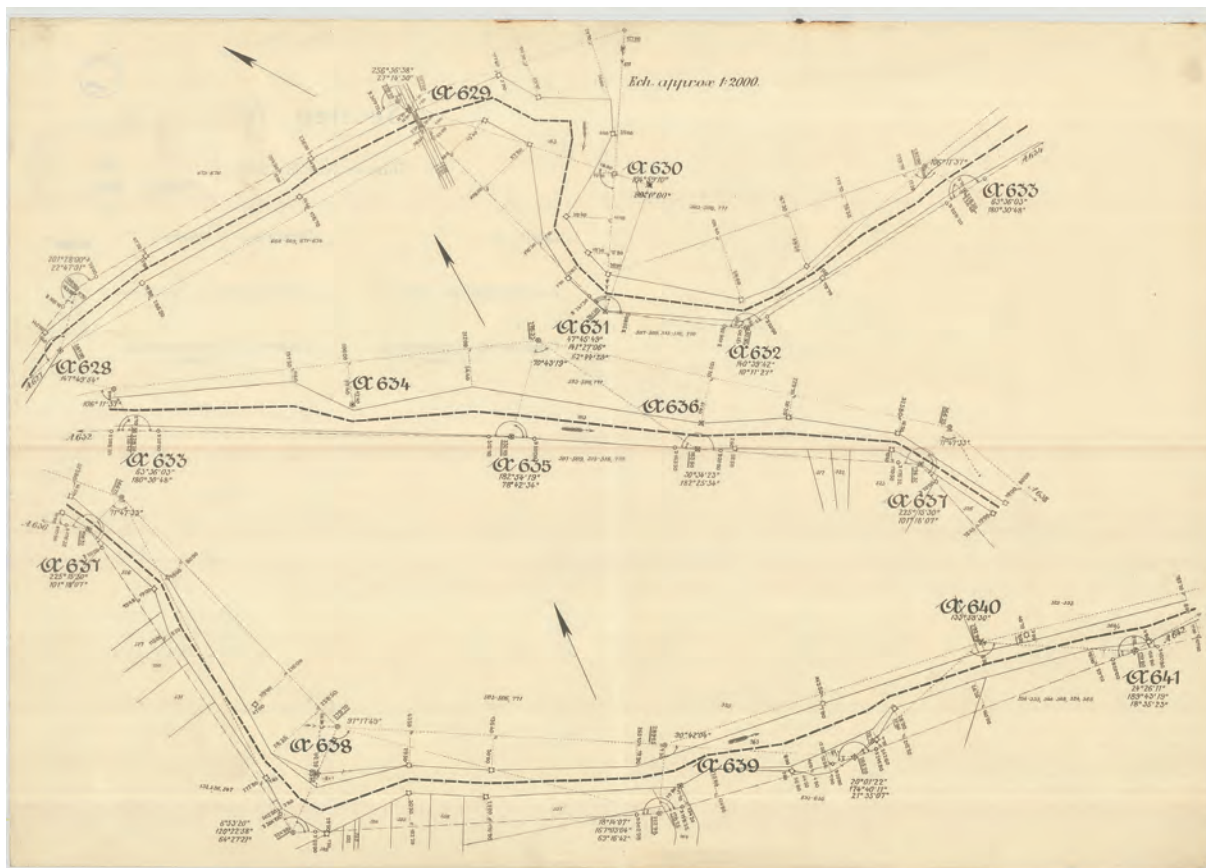
A B szakasz szelvényeit az Államnyomda sokszorosította, de oly lassan végezte, hogy a bizottság elnökére ez az intézmény elég rossz benyomást tett. A többi nyomdai sokszorosítási munkákat az Állami Térképészeti Intézet (a Pénzügyminisztérium XIII/c. osztálya) nagyon szépen és gyorsan állította elő.

Mint külön érdekességet meg kell említeni, hogy a határvonalról nagyobb, 1:2880 vagy 1:5000 méretarányú térkép nem készült, hanem az úgynevezett „méréteket tartalmazó felvételi előrajzok” demonstrálják

a határmegállapítási eredményeket. Ezek a „határkitűzési vázlatok” a kataszteri térképek nagyításával és kicsinyítésével készültek el 13 méretarányban: 1:100, 1:500, 1:720, 1:1000, 1:1440, 1:2000, 1:2500, 1:2880, 1:3000, 1:4000, 1:5000, 1:5760 és 1:7200.

A térképek jelmagyarázata kilenc egyezményes jelből áll. Kétféle határjelet különböztet meg: határdomb facölöppel és határdomb számozott határkövel. Négyféle határjelölés van: kijelölt határvonal (államhatár), járási, birtok- és községhatár. Ezenkívül út, vasút, árok van jelölve. A megjegyzéseknél a meglévő határdombok feketével, az újabban emeltek vörössel vannak jelölve. A térképek 53x38,5 cm nagyságú papíron vannak, a jobb helykihasználás érdekében „darabolva”. A térképek borítóján a szakasz száma, a térképen lévő határjelek száma, azon megye, járás és községek neve, ahol a határvonal húzódik, továbbá a méretarány van feltüntetve. A térképek színesek, mert a határvonal és a határjelek száma pirossal van

■ 1:2000 méretarányú határkitűzési vázlat (HM HIM Hadtörténeti Térképtár, B XV C 310)

nyomatva. A többi, jelkulcs szerint, kézzel van kiszínezve: a határvonal pirossal, a községi határ zölddel, a vízrajz kékkel, az út barnával. A határvázlatokon a folyók medervonalai között húzódó határvonalat szabálytalan görbe vonalként ábrázolták.

A határvonal leírása is szakaszonként történt meg. A francia eredeti szövegről hiteles fordítás készült magyar és szerb nyelven. A határleírás a határvonal szöveges rögzítését tartalmazza, azzal a megjegyzéssel, hogy ha a határvázlat és a határleírás között eltérés van, a határvázlatot kell alapként elfogadni. A határleírás végén egy megjegyzés olvasható: „Eltérés esetén a szöveg és a térkép adatai között a térkép adatai a mérvadók”.³¹

A határokmányokat a Nagykövetek Tanácsa 1924 júliusában hagyta jóvá.

Később Vassel ezredest sok támadás érte elsősorban a Miniszterelnökség előadói részéről, hogy a magyar–jugoszláv határmegállapításnál a határelaborátumot helytelenül szerkesztette meg, mert nem írta le a határt részletesen szakokban oly módon, mint a többi három bizottság. Tény, hogy a többi határszakasszal összehasonlítva a jugoszláv határszakasz okmányai elnagyoltak és felületesnek tűnnek.

Vassel Károly erről így írt Szögyén Györgynek, a Határmegállapító Központ „operatív” vezetőjének 1925-ben: „Tény az, hogy a magyar–SHS határon működött bizottság a határt nem szavakban, hanem mérési elemekben

31 Összehasonlítottam a határleírást és a határtérképeket, hogy a határmenti közös utakat hogyan írja le, illetve hogyan jelöli a határvázlat. Azért vettem az utat összehasonlítás alapnak, mert ezt mindenféleképpen jelölni, illetve leírni kell, már csak azért is, mert határőrizeti szempontból igen fontos szerepe van. Az összehasonlítás megdöbbentő eredménnyel zárult. 47 (A szakaszban 20, D szakaszban 8, E szakaszban 15, az F szakaszban 4) út található a határtérképeken, amelyek nem szerepelnek a határleírásban. A határmegállapító bizottság az utakkal kapcsolatban a következőképpen járt el: a karban tartott utak mindig egészében az egyik államhoz tartoznak, a határvonal tehát az út külső szélén vezet. Karban nem tartott dűlőutaknál rendszeresen a határvonal az út közepén halad, így a határőrizeti szervek járőrözése és a lakosság közlekedése azon a fél úton történt.

SZENTPÉTERI JÓZSEF

Történelmi idők lenyomata: a tépei avar fejedelmi kincs

Az egykori Bihar vármegye (ma Hajdú-Bihar megye) derecskei járásához tartozó Tépe nagyközség határában, a települést körbefolyó Kálló-ér partján 1911. december 19-én mesés kincset találtak. A telektulajdonos, Ujvári Gábor helyi gazda és két nagykorú fia az ölükbe hullott szerencsét titokban tartották. Az értékes tárgyakon egymás között megosztottak, és ha az osztzkodás úgy kívánta, a leletek feldarabolásától sem riadtak vissza. A régiségek többségét

■ A tépei kincs előkerülésének helyszíne a 2015. augusztus 31-én tartott terepszemle idején (A szerző felvétele)

rövid úton értékesítették, feltehetően orgazdák útján, akik minden bizonnyal beolvasztották a nemesfémeket. Csak a szerencsés véletlennek és talán a karácsonyi ünnepek közelségének volt köszönhető, hogy néhány darab mégiscsak a muzeológusok látókörébe került, amikor a családfő az arany- és ezüsthalmik maradék részét megpróbálta eladni a falujához legközelebb eső nagyváros, Debrecen közismert óra- és ékszerboltjában. Az így ránk maradt leleteket hosszas huzavona után Budapestre szállították, az országos gyűjtőkörrel rendelkező Magyar Nemzeti Múzeum Népvándorlás Kori Gyűjteményét gazdagítva.¹

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy az egyetemes kutatástörténeti viszonylatban is ki-

emelkedő jelentőségű leletek értékeléséhez, a régészeti lelőhely és lelőköri körülmények rekonstrukciójához milyen történeti források állnak rendelkezésünkre. A tárgyi emlékek felsorolása után a kartográfiai iratok – katonai felmérések, kataszteri összeírások és kéziratok térképek – elemzésével a lelőhely pontos helyszínének meghatározási folyamatát mutatom be, majd a kincs előkerülési körülményeiről a falusi legendáriumban szájhagyomány útján megőrződött különféle állításokat próbálom a korabeli meteorológiai adatok segítségével mérlegelni. Végezetül a lelőhely fémkeresős hitelesítésének folyamatát ismertetem, amelynek során – minden igyekezetünk ellenére – további, az egykori kincshez tartozó fémleletre már nem bukkantunk.

1 A tépei kincs kutatástörténetével foglalkozó legfontosabb munkák további régészeti szakirodalommal: SUPKA GÉZA: A tépei népvándorláskori leletről. Ein Schatzfund der Völkerwanderungsperiode aus Tépe (Comitat Bihar). *Archeológiai Értesítő*, 33. (1913) 395–408., 470–471. (= SUPKA, 1913); LÁSZLÓ GYULA: A tépei lelet. Kiegészítő adatok Supka Géza, *Arch. Ért.* 1913. 395–408. 1. leletközléséhez. La trouvaille de Tépe. Quelques additions à l'étude de Géza Supka, *Arch. Ért.* 1913, p. 395–408. *Archeológiai Értesítő*, III/1. (1940) 77–83., 83–90. (= LÁSZLÓ, 1940); GARAM, ÉVA: *Katalog der awarenzeitlichen Goldgegenstände und der Fundstücke aus den Fürstengräbern im Ungarischen Nationalmuseum*. Bp., 1993. (Catalogi Musei Nationalis Hungarici. Seria Archaeologica, I.) (= GARAM, 1993); GARAM ÉVA: A Népvándorlás Kori Gyűjtemény. A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei. SZERK.: PINTÉR JÁNOS. Bp., 2002. 71–91.; SZENTHE GERGELY: Az avar kor. A Kárpát-medence ősi kincsei. A kőkortól a honfoglalásig. Főszerk.: VÁGÓ ÁDÁM. Bp., 2015. 432–481. (= SZENTHE, 2015)

Információk a találás előtti és utáni napokról

A faluban végzett célzatos interjúzások, valamint a Tépéről gyermekként elszármazott és nyugdíjas éveit Budapesten töltő Karalyos-Szenási Gyula hathatós segítségével (családfa-rekonstrukciók alapján folytatott) célzott családi levelezések alapján egyértelműen bizonyosodott, hogy a kincset nem egyedül a telektulajdonos, id. Ujvári Gábor (Debrecen, ? – Tépe, 1933 körül) találta, legalábbis az örömhírt megoszthatta egyik fiával, ifj. Ujvári Gáborral (Tépe, 1889. december 31. – 1939/1940 körül) és felesége előző házasságából származó nevelt fiával, Szöllösi Lajossal (Tépe, 1881. szeptember 8. – 1935?). Ezt követően a kincset háromfelé osztották.²

Úgy tűnik – és ez nem szokatlan eljárás a kincsek történetében –, hogy a tépei leletek nagyobbik része már azelőtt kikerülhetett az avatatlan szemek és ezáltal a tudományos érdeklődés látóköréből, mielőtt a telek birtokosa, idősebb Ujvári Gábor 1911. december 24-én, a karácsonyt megelőző vasárnap megjelent a fent említett debreceni óras-ékszerész üzlet-helyiségben, hogy különféle aranyholmikat ajánljon megvételre. Annak oka, hogy a cívis várost választotta utazásának céljául, többféle lehetett. Nem kétséges, az eredeti célja az volt, hogy az osztozkodás során az ő kezére jutott harmadrészt vagy annak a még meglevő maradványát, a minden bizonnyal izgatott alkudozásokkal teli napok után (feltehetően a bihari közigazgatási-kereskedelmi központ, Nagyvárad feketepiacán még be nem olvasztott kincs utolsó darabjait) rövid úton – még az ünnepek előtt – készpénzre váltsa. A vásárolni szándékozó tépeiek számára akkortájt ugyanis a falutól mintegy 40 kilométerre levő Bihar vármegyei központ, Nagyvárad volt a szokásos utazási célpont; ehelyett Ujvári gazda ez alkalommal a lakóhelyétől csupán fele távolságra eső Debrecent, a Biharral szomszédos Hajdú

vármegye központját, egyszersmind saját szülővárosát választotta a könnyűnek ígérkező üzlet tervezett helyszínéül.

Az óras-ékszerész üzlet tulajdonosa, aki a Városi Múzeum önzetlen támogatója és egyszersmind az igazgatója volt ebben az időszakban, sajnálatos módon épp nem tartózkodott a boltban. Löfkovits Artúr távollétében a személyzet érdeklődését viszont nem keltették föl a karácsony előtti forgatagban megvételre kínált, számukra bizonytalan eredetűnek látszó tárgyak – így azok megszerzésétől egyszer és mindenkorra elestek. De nem csak ők, az egész város: 1912 első felében ugyanis e tárgyak megszerzéséért kimerítő tárgyalásokat folytatott egymással a cívis település nem sokkal korábban alapított városi múzeuma és az akkor már több mint egy évszázados múlttal rendelkező országos intézmény, a Magyar Nemzeti Múzeum.

A leletegyüttes összetétele

Aranyozott ezüst tál

Ezüstből öntött tál egyharmad része, előlapja részben aranyozott, hátlapján a bizánci császári központi műhelyek és hivatalok pecsétjeivel. A tálalótál készítési helyének, műhelyének és időpontjának meghatározása elsősorban az ellenőrző pecsétetek, az ezüst finomságát hitelesítő öt pecsétlenyomat alapján történt: ezek szerint a Kr. u. 547–556 közötti időszakra, I. Iustinianus császár uralkodásának idejére keltezhető. A tál késő római és kora bizánci motívumkincsét bőségszaru, palmattás növényi ornamentika, hullámvonal, gyöngysor és delfinabrázolások alkotják.³

Ezüst kehely és korsó

Domború kerek talpon álló kehely, félgömb alakú teste függőlegesen bordázott, felfelé szélesedő nyakát bordás szalagpánt zárja. A gyenge megtartású ezüstlemez-töredékekből első-

2 A bizánci tál ránk maradt töredéke valójában nem a kezdetektől a szakirodalomban szereplő egynegyed, hanem az eredeti edény megközelítőleg egyharmad része, amely megfelel a találók közötti osztozkodás arányának.

3 SUPKA, 1913. 395.; GARAM, 1993. 107. Taf. 94–97.; SZENTHE, 2015. 450–451., VIII. 46. kép. Ltsz. MNM 65/1912.1.; VIDA TIVADAR: *Késő antik fémedények a Kárpát-medencében. Gazdagság és hatalom a népvándorlás korában.* Bp., 2016. 55–58. (Hereditas Archaeologica Hungariae, 1.)

■ A tépei Görbekertben talált bizánci aranyozott ezüst tálalótál egyharmadnyi része. (Dabasi András felvétele, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest = MNM)

■ A tépei ezüst talpas pohár rekonstrukciója (Kardos Judit felvétele, MNM)

■ A tépei arany álcsat (Dabasi András felvétele, MNM)

ként László Gyula elméletileg állította helyre a bordás testű talpas poharat, majd az általa készített rajz alapján az eredeti töredékek egy részének felhasználásával restaurátor készítette el a ma is látható kehelyrekonstrukciót.⁴

A Magyar Nemzeti Múzeum Népvándorlás Kori Gyűjteményében az 1912. évi leltározás időpontját mutató papírdobozban őrzik a tépei leleteknek azokat az apró darabkáit, amelyeket a talpas pohár rekonstrukciójához nem használtak föl. Először Garam Éva ismerte fel, hogy e töredékek között található legalább egy, nem a talpas kehelyhez tartozó lemez, amelynek egyik szélén fél centiméter hosszú egyenes perem látható. Ez a kissé domború lemez, amelynek vastagsága is eltér a kehely anyagától, minden valószínűség szerint egy korsó töredéke lehetett.⁵

4 SUPKA, 1913. 395.; LÁSZLÓ, 1940. 77–78., 84–85. 1. kép, XIX. t. 1.; GARAM, 1993. 107., Taf. 93.1.; Ltsz. MNM 65/1912.2–3.

5 GARAM, 1993. 107., Taf. 93.2.

■ A tépei lelet arany szerelvényei: kardmarkolatpánt (balra) és kés- vagy törökveret (jobbra) (Dabasi András felvétele, MNM)

Arany álcsatos övveret

Több öntött darabból összeforrasztott, vésett, filigránnal, gyöngydróttal és granulációval díszített, golyóssal keretezett álcsat, amelynek pajzs alakú foglatából hiányzik az egykori kőberakás.⁶

Arany szerelvények

Összelapított gyűrű formájú kardmarkolat szorítópántja aranyból; a fonatos és áttört dí-

szítésű lemez áttöréseiben egykor színes üvegberakások nyomai látszóttak.⁷

Vékony arany lemezből trébelt és kivágott tok, előoldalán három, kerek gyöngysorpere-mű rozetta, közepén rombusz alakú díszítés-sel; hátoldalán hálós minta. Az ötvös bizánci aranylemezt használt készítéséhez. A mérete alapján kés vagy tör hűvelveret lehetett.⁸

A lelőhely azonosítása kartográfiai források felhasználásával

A kincs felfedezése után több mint egy fél évszázadig furcsamód alig érdeklődtek a kutatók a találás helyszíne iránt, jóllehet maga a leletegyüttes hallatlan hírnévre tett szert szakmai körökben: az Avar Kaganátus (567–828/895) egyik legfontosabb tárgyi emlékeként tartják számon a régészek. Az egyes leleteket külön-külön is részletesen elemezték tudományos tanulmányokban, és a leletegyüttes a

■ A Tépe körül kanyargó Kálló (Kalo) vize az első katonai felmérés (1763–1787) térképrészletén (Az első katonai felmérés. A Magyar Királyság teljes területe 965 nagyfelbontású színes térképszerelvényen 1782–1785. Bp., 2004. 1 DVD-ROM)

6 SUPKA, 1913. 395–396.; GARAM, 1993. 107., Taf. 92.1.; SZENTHE, 2015. 450–451., VIII. 46. kép. Ltsz. MNM 65/1912.4.

7 SUPKA, 1913. 396.; GARAM, 1993. 107., Taf. 92.2.; SZENTHE, 2015. 450–451., VIII. 46. kép. Ltsz. MNM 65/1912.6.

8 SUPKA, 1913. 396.; GARAM, 1993. 107., Taf. 92.3. Ltsz. MNM 65/1912.5.

■ Tépe és környéke a Kálló-érral a második katonai felmérés (1806–1869) térképrészletén (Königreich Ungarn. Die Zweite Militärische Aufnahme. The Second Military Survey. A második katonai felmérés, 1806–1869. Bp., 2006. 1 DVD-ROM)

■ A kép bal oldalán: a tépei határban újonnan parcellázott kertek a Kálló-ér partján a harmadik katonai felmérés (1869–1887) térképrészletén (Ungarn, Siebenbürgen, Kroatien-Slawonien. Die Dritte Militärische Aufnahme. The Third Military Survey. A harmadik katonai felmérés. 1869–1887. Bp., 2007. 2 DVD-ROM)

Kárpát-medencei népvándorlás-kor egyik jelképeként szerepel hazai és külföldi kiállításokon, a korszakkal foglalkozó szakmai és ismeretterjesztő kiadványokban.

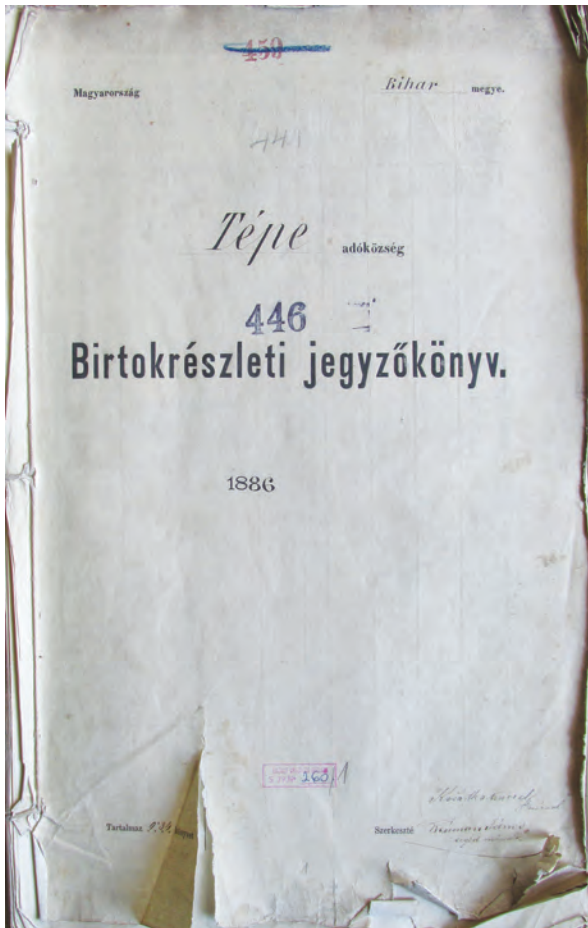
Az 1954 és 1956 között a Hajdú-Bihar megyei Berettyó-völgy őskori településtörténetéből egyetemi szakdolgozatát író Makkay János kitartó nyomozásának köszönhetően került sor a fél évszázaddal korábban talált leletek helyszínének meghatározására. A nagy tiszteletnek örvendő Zoltai Lajos Déri Múzeumban őrzött kéziratos hagy-

tékából kiindulva, 1956-ban Tépén végzett vizsgálatai nyomán az akkor 23 éves fiatalember állapította meg a kincs előkerülési helyül szolgáló telek pontos helyrajzi számát, és 1961-ben hozta nyilvánosságra a találotulajdonos nevét.⁹

Ezekre az adatokra támaszkodva Erdélyi István, a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének munkatársa rövidesen helyszíni szemlét tartott (1962), majd hitelesítő ásatást vezetett immár a Görbekertben (1963). A kincshez tartozó további lelet-

9 MAKKAY JÁNOS: A tépei avar fedelmi lelet előkerülésének körülményei. *Archaeológiai Értesítő*, 88. (1961) 278–279.

■ Tépe adóközség kataszteri telekkönyve. A Birtokrészleti jegyzőkönyv (1886) időrágta címlapja (MNL OL, S 79 No. 260/1.)

anyagot az alig egyhetes ásatás során ugyan nem talált, ám a helybeliektől fontos – bár hitelesen nem ellenőrizhető – információkat gyűjtött a leletegyüttes előkerülési körülményeiről és feltételezhető összetételéről.¹⁰ Ezek után ismét mintegy negyedévszázados csend következett a tépei kincs lelőhelye körüli nyomozásban.

1986 májusától 1987 őszéig tartott a kutatómunka következő fázisa, amikor a tépei születésű és onnan serdülőként elköltözött Karalyos-Szenási Gyula utóbb is szoros családi kapcsolatokkal rendelkező és mindenre érdeklődéssel tekintő amatőr helytörténész-ként segített kimozdítani a kinccsel kapcsolatos vizsgálódások kátyúba ragadt szekerét.¹¹

146	76		
147	77	Turuczka	Im
148	77	n.	a
149	78	Ujvári Gábor	
150	78	n.	a
151	79	Solyomosi Szenási David	Sol

■ Ujvári Gábor mint Tépe belterületi háztulajdonos a Birtokrészleti jegyzőkönyvben (1886) (MNL OL, S 79 No. 260/1.)

Birtoktulajdonos felirata Rajzolt rajt	Sorrend	Dátum megjegyzés	Birtok- részlet száma	Ház száma	A földbirtokos	
					vezeték- és keresztnéve	lakhelye
	9		2878	114	Tóth Lajos	csokos
			2879	114	Tóth Judit	
			2880	114	Tóth Rozália	
			2881	51	Szántó Sándor	id.
			2882	52	Dalla Sándor	csokos
			2883	114	Szalay János	csokos
			2884	55	Szalay János	csokos

■ Tóth Lajos helyi lakos örökösei (Tóth Judit és Tóth Rozália) mint a Tépe nagyközség Kálló-parti határrészében fekvő 2878–2880. számú birtokrészletek tulajdonosai (MNL OL, S 79 No. 260/1.)

Az ő kiterjedt rokonságával folytatott célirányos levelezése biztosította a továbblépés lehetőségét: 1987. augusztus 21-én Szentpéteri József próbálkozott a kincs találási körülményeire vonatkozó szóbeszédok helyszíni felderítésével: ekkor Pete Sándor és a szintén a találok távoli rokonságához tartozó Kiss Péterné sz. Csoma Margit által jutott értékes információkhoz.

A következő említésre méltó eset a Tépére másfél évtized után visszatérő Makkay János nevéhez fűződik; azonban 1987. október 26-i kiszállása Egyed Endre és Korondán Zoltán társaságában nem járt sikerrel. Ezután ismét

10 ERDÉLYI ISTVÁN: *Tépe-Görbékert (Hajdú-Bihar megye, derecskei járás)*. Bp., 1964. 65. (Régészeti Füzetek, 17.)

11 KARALYOS-SZENÁSI GYULA: *Tépei krónika*. Tépe, 2000.

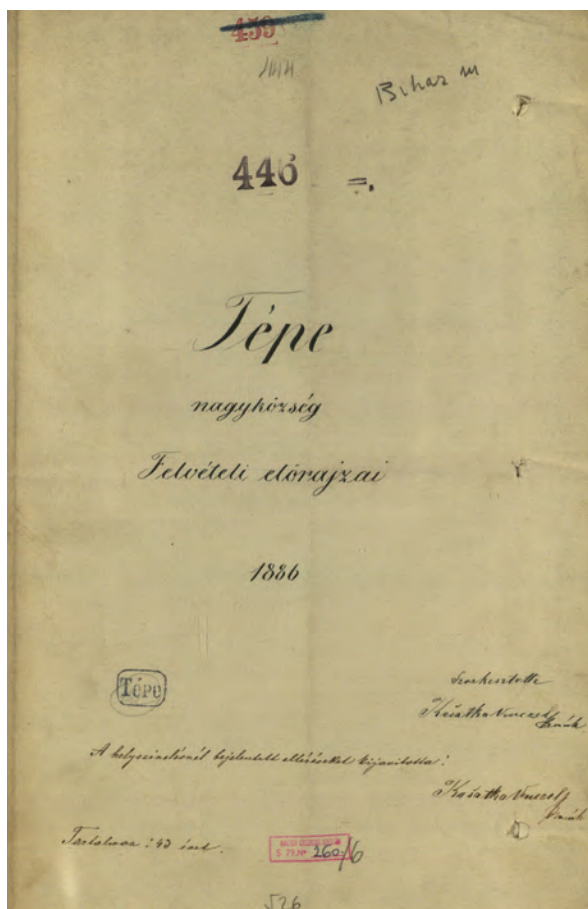
№	Leírás	Telek	Telek
279	Ujvári János 1886	Telek	Telek
280	Ujvári János 1886	Telek	Telek
281	Ujvári János 1886	Telek	Telek
282	Ujvári János 1886	Telek	Telek
283	Ujvári János 1886	Telek	Telek
284	Ujvári János 1886	Telek	Telek
285	Ujvári János 1886	Telek	Telek
286	Ujvári János 1886	Telek	Telek
287	Ujvári János 1886	Telek	Telek
288	Ujvári János 1886	Telek	Telek
289	Ujvári János 1886	Telek	Telek
290	Ujvári János 1886	Telek	Telek
291	Ujvári János 1886	Telek	Telek
292	Ujvári János 1886	Telek	Telek
293	Ujvári János 1886	Telek	Telek
294	Ujvári János 1886	Telek	Telek
295	Ujvári János 1886	Telek	Telek
296	Ujvári János 1886	Telek	Telek
297	Ujvári János 1886	Telek	Telek
298	Ujvári János 1886	Telek	Telek
299	Ujvári János 1886	Telek	Telek
300	Ujvári János 1886	Telek	Telek

■ Az akkor még békésen rejtőző avar kori kincset őrző parcella tulajdonosai a községi házsámjegyzékben: a Tóth család (283. sorszám) és az Ujvári család (290. sorszám) feltüntetett tagjai Tépe föld- és házbirtokosainak betűsoros névjegyzékében (1886. április 28-án és megújítva 1886. november 21-én) (MNL OL, S 79 No. 260/3.)

sokáig nem került napvilágra olyan érdemleges információ, amely szükségessé tette volna az immár sokadszorra megoldatlanul becsukódott Tépe-dosszié újbóli megnyitását.

A kutatómunka az azóta eltelt időben aprólékos háttér munkával folytatódott. Világossá vált például a kincs előkerülési helyéül szolgáló telek tulajdonosainak sorrendje: a község birtokrészleti jegyzőkönyve, kataszteri térképe, az adóközségben ház- vagy telektulajdonnal rendelkező személyek névsora,¹² az anyakönyvi adatok, valamint családi vizsgálata alapján fölvázolható a görbékerti nadrágszíjparcella birtokosainak története.

A telket 1886-ban még a debreceni illetőségű Tóth család leszármazottai, Tóth Lajos örökösei, Tóth Judit és Tóth Rozália birtokolták; tőlük vehette meg az Ujvári család még 1911 előtt, mivel a kincs megtalálásakor már idősebb Ujvári Gábor a tulajdonos, akinek Kovács Juliannával kötött házasságából öt gyermek született; közülük Ujvári Piroskát Pete

■ Tépe nagyközség felvételi előrajzai (1886), címlap (MNL OL, S 79 No. 260/6.)

József vette nőül, az ő fiuk az 1921-es születésű Pete Sándor, akinek nevére 1951-ben került a telek, s jelenleg is az ő utódai, Pete Gyula és Pete László birtokolják.

A lelőköri körülmények vizsgálata korabeli meteorológiai adatok alapján

Egyetlen irat (a Balásházy Iván derecskei főszolgabírónak 1911. december 31-én írott, a Városi Múzeum igazgatójának és tanácsnokának aláírása nélkül maradt, 205/1911. vm. számú levél fogalmazványa) utal rá, hogy a „régiségi lelet” Ujvári Gábor telkén 1911. december 19-én került elő. E tekintetben árulkodóan szűkszavúak a rendelkezésre álló források. Az

12 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), S Kataszteri gyűjtemény, S 78 Térképek (= S 78) 68. téka - Tépe - 1-15.; S 79 Iratok (= S 79) No. 260/1., 3. 6. Megköszönöm Török Enikőnek, az MNL OL térképtára vezetőjének a kutatás során nyújtott szakmai támogatását.

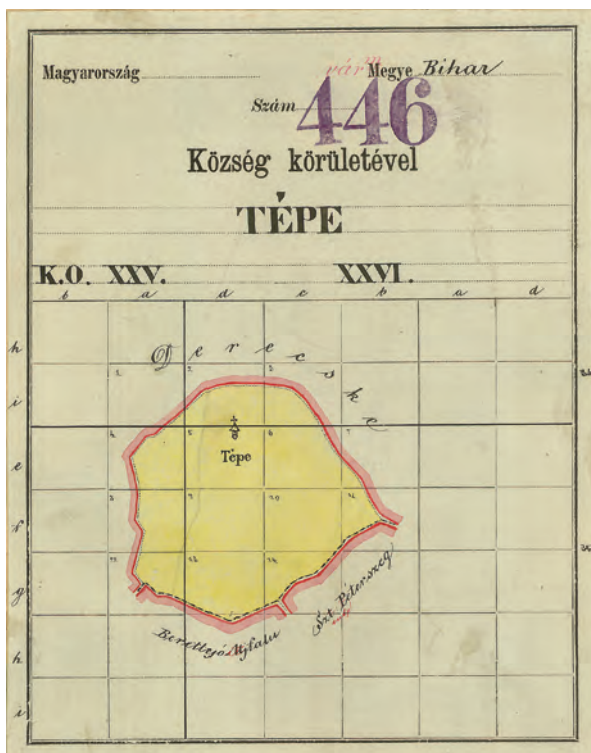

■ Tépe település belterülete és Kálló-parti külterületeinek egy része (1886). Tépe nagyközség felvételi előrajzai (MNL OL, S 79 No. 260/6.)

■ A Görbe szőlőskert telekiosztása a Kálló partján (1886). Tépe nagyközség felvételi előrajzai (MNL OL S 79 No. 260/6.)

■ A Bihar vármegyei Tépe nagyközség kéziratos áttekintő térképe (1886, 1901) a palliumon (MNL OL, S 78 - 68. téka - Tépe - 1.)

■ Tépe község belterületét ábrázoló kataszteri térkép. Košťka Vencel 1886. évi felmérését, számításait és rajzait Lojka János mérnök ellenőrizte, majd ezek alapján 1901-ben Kontsek Károly kataszteri mérnök helyszínelte, valamint Makay Győző kataszteri mérnök 1902-ben egybehasonlítá az eredeti felmérésekkel (MNL OL, S 78 - 68. téka - Tépe - 3.)

azóta megismert lelőköörülményeket mérlegelve azonban nem zárható ki, hogy már (jóval) korábban (akár az ősz folyamán, faültetés vagy fakivágás, esetleg – szintén csak szóbeszédben említett – szőlő alá forgatás alkalmával) napvilágra kerülhettek a leletek.

Ezeknek az állításoknak az igazságtartalmát mérlegelendő vizsgáljuk meg, milyen lehetett a 1911. decemberi időjárás Biharban – enyhe tél esetén ugyanis decemberben is lehetett akár szőlő alá forgatás, faültetés, nem is beszélve a fakivágásról.

Napi pontosságú adatokat őriz a debreceni és a nagyváradi meteorológiai állomás jelentéseiről az Országos Meteorológiai Szolgálat Könyvtára; amelynek adataiból egyértelműen kitűnik, hogy 1911. decemberében átlagosan csapadékos volt, és az döntően eső formájában hullott.¹³ Az enyhe, fagymentes időjárás pedig bármilyen mezőgazdasági munkát lehetővé tett 1911. december közepén, így ez a megközelítés nem cáfolja a kincstalálás ismert kelte-

zését, és nem tette lehetetlenné a felmerült szőlőskerti munkák elvégzését az ominózus december 19-i napon.

Ami a gyanakvásunkat végül is nem oszlatja el véglegesen a visszaemlékezések megbízhatósága tekintetében, az egy apró momentum, amely bizonyos ellentmondásra hívja föl a figyelmet. A vágásnyomokból ítélve ugyanis az ezüsttálat többféle élszélességű vésővel darabolták föl. Ez az ötvöstechnikai megfigyelés cáfolhatatlan tény, és ez eleve megkérdőjelezi azokat a családi hagyományban fennmaradt magyarázatokat, miszerint a nagy fémedény egy gyü-

13 E helyen is megköszönöm Rác Lajosnak (Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar) és Puskás Mártának, az OMSZ könyvtárosának az adatok felderítésében nyújtott önzetlen segítségét.

■ A görbekerti határrész (1886, 1901) Tépe község kataszteri térképén (MNL OL, S 78 - 68. téka - Tépe - 4.)

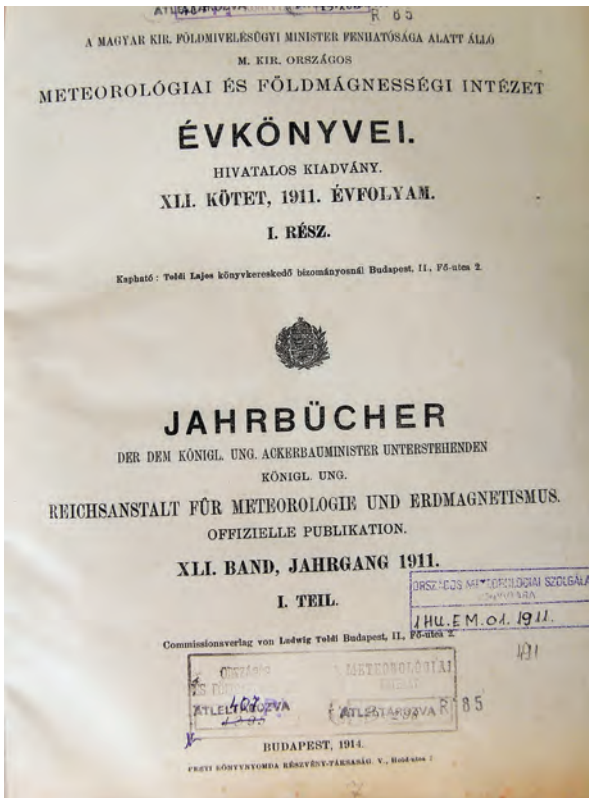

■ A Magyar Királyi Országos Meteorológiai és Földmágnasségi Intézet térképes jelentései 1911. Július 1-től December 31-ig. Kéziratok kötet címlapja (Országos Meteorológiai Szolgálat Könyvtára, Budapest = OMSZK)

A M. KIR. ORSZÁGOS METEOROLÓGIAI ÉS FÖLDMÁGNASSÉGI INTÉZET
TÉRKÉPES SÜRGÖNYJELENTÉSE
MAGYARORSZÁG IDŐJÁRÁSÁRÓL.

Március 22-én		Március 23-án		Március 24-én		Március 25-én		Március 26-án		Március 27-én		Március 28-án		Március 29-án		Március 30-án		Március 31-én	
Állomás	Magasság	Állomás	Magasság	Állomás	Magasság	Állomás	Magasság	Állomás	Magasság	Állomás	Magasság	Állomás	Magasság	Állomás	Magasság	Állomás	Magasság	Állomás	Magasság
101	101	102	102	103	103	104	104	105	105	106	106	107	107	108	108	109	109	110	110
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

■ A M. Kir. Országos Meteorológiai és Földmágnasségi Intézet térképes sürgönyjelentése Magyarország időjárásáról. 354. sorszámu lap 1911. december 20-án a „tegnap este 9 óra”-kor (azaz a tépei kincs állítólagos megtalálási napján, 1911. december 19-én) mért állapotáról (OMSZK)

■ A M. Kir. Országos Országos Meteorológiai és Földmágnésségi Intézet Évkönyvei, 41. (1911) I. rész. Bp., 1914. címlap (OMSZK)

mölcsfa ültetése (más verzióban: egy elszáradt körtefa csonkjának kiszedése) során használt ásó ételtől sérült volna meg.

A lelőhely hitelesítése műszeres leletfelderítéssel

Majdnem három évtized elteltével e tanulmány szerzője – az újonnan feltárt (debreceni és budapesti) levéltári és adattári források nyomán – elérkezettnek látta az időt a tépei kincs körüli nyomozómunka folytatására. Hosszabb szervezési munkálatok és egy 2015. augusztus 31-én történt terepbejárás után 2015. szeptember 16-án tett újabb kísérletet a helyszín hitelesítésére. Ekkor már egy nagyobb társasággal együtt érkezett a faluba: tépei, hajdúnánási, hajdúböszörményi, debreceni és budapesti szakemberekből álló csapat végzett műszeres leletfelderítést a Görbe-kert szóban forgó telken.

Erőfeszítéseink azonban – minden bizonkodásunk és igyekezetünk ellenére – nem jártak sikerrel. A legkorszerűbb fémkereső eszközök egyikével végzett hitelesítő eljárás eredménytelensége azt a feltevésünket támasztja alá, hogy a talalók annak idején nagy körültekintéssel minden egyes nemesfémleletet gondosan összegyűjtöttek – ezzel maguk gondoskodtak a kincsleletre esetleg még utaló nyomok végleges el-tüntetéséről.

Be kellett tehát látnom: mivel az egykori Ujvári-telek (a jelenlegi Peteföld) tüzetes átvizsgálása során egyetlen, avar korszakhoz tartozó tárgyat sem találtunk, végleg le kell mondanunk a tépei fejedelmi kincs

Debrecen		$\lambda = 21^\circ 38'$		$\varphi = 47^\circ 31'$		H = 129 M.												
Január	7551	7614	9. 17.	7443	2.	- 14	12	- 14	- 05	72	7.	- 1271	31.	42	97	90	95	94
Február	597	678	15.	379	26.	- 00	10	- 45	- 38	87	21.	- 1273	9.	54	89	87	92	89
Március	107	389	10.	405	15.	13	96	30	48	249	30.	- 34	1.	33	93	84	91	85
Április	479	624	22.	312	4.	56	143	78	96	249	24.	- 20	6.	66	84	16	84	71
Május	473	343	9.	374	10.	147	212	145	166	287	11.	71	23.	103	82	55	84	74
Június	502	370	2.	398	10.	189	218	104	190	334	20.	93	12.	112	78	51	83	70
Július	518	379	4.	440	10. 17.	200	272	195	222	349	25.	127	6.	111	65	42	68	58
Augusztus	486	343	28.	409	15.	180	268	192	213	348	23.	147	17.	128	79	10	80	70
Szeptember	315	303	3.	415	10.	122	214	151	138	300	15.	63	30.	97	85	16	85	75
Október	127	639	18.	412	26.	67	159	53	103	260	7.	- 29	18.	77	81	19	93	81
November	170	628	28.	281	19.	45	112	65	73	161	22.	- 12	17.	66	93	75	91	87
Décember	120	629	8.	404	22.	07	39	19	22	81	10. 16.	- 57	31.	51	90	91	91	94
Év (Jahr)	7700	7678	11.	7281	19.	78	146	87	104	349	29.	- 173	9.	78	86	65	86	79

1911	Légnyomás — Luftdruck				Léghőmérséklet — Lufttemperatur								Víznyomás időközvetlen Relatív Feudelpunkt				
	Közp. Mittel	Maxi- mum	Nap Tag	Mini- mum	Reg. Morg.	Dél Mittag	Este Abend	Közp. Mittel	Maxi- mum	Nap Tag	Mini- mum	Nap Tag	Reg. Morg.	Dél Mittag	Este Abend	Mini- mum	
Nagyvárad																	
$\lambda = 21^\circ 57'$ $\varphi = 47^\circ 01'$ H = 1326 M.																	
Január	7550	7610	9.	7441	2.	- 14	14	- 05	- 02	106	5.	- 138	31.	-	-	-	-
Február	599	681	15.	389	26.	00	11	- 37	- 36	108	23.	- 200	9.	-	-	-	-
Március	107	388	10.	404	15.	17	100	38	58	258	10.	- 48	2.	52	91	82	81
Április	472	613	22.	312	4.	65	142	91	99	253	18.	- 06	7.	65	85	16	79
Május	473	343	9.	377	10.	152	217	147	163	282	16.	53	23.	104	88	14	84
Június	502	370	2.	409	10.	174	234	173	186	318	26.	90	18.	110	79	15	83
Július	518	379	4.	438	16.	180	268	203	217	334	26.	107	6.	107	71	40	84
Augusztus	489	342	28.	410	16.	175	258	195	210	327	22.	123	1.	126	82	14	84
Szeptember	313	309	2.	417	10.	124	221	159	161	303	14.	75	6.	94	81	12	86
Október	129	642	18.	416	26.	79	173	99	117	257	7.	- 07	18.	81	88	61	84
November	171	626	28.	282	19.	58	129	78	88	190	21.	- 28	18.	65	87	69	84
Décember	123	616	6.	404	22.	20	53	26	53	107	10.	- 63	30.	53	91	85	91
Év (Jahr)	7509	7601	11.	7282	19.	78	149	98	108	334	26.	- 200	9.	-	-	-	-

■ Az 1911. év hónapok szerint részletezett főbb időjárásai adatai a Tépéhez legközelebb fekvő két nagyváros, Debrecen és Nagyvárad meteorológiai állomásainak jelentései alapján. A M. Kir. Országos Országos Meteorológiai és Földmágnésségi Intézet Évkönyvei, 41. (1911) I. rész. Bp., 1914. 96., 118. (OMSZK)

■ *Bacsikai István műszeres leletfelderítés közben. Tépe-Görbékert, 2015. szeptember 16. (a szerző felvétele)*

további darabjainak előkerülésével kapcsolatos reményeinkről.¹⁴

Összefoglalás

Az elmúlt évtizedek során napvilágra került és egymást mozaikszerűen kiegészítő információk szerint 1911. december 19-én három tépei lakos (apa és két felnőtt korú fia) értékes kincsset talált a falu körül időszakos vízfolyásként kanyargó Holt-Kálló partján, a családfő görbékerti birtokán. A váratlan zsákmány minden egyes darabját gondosan összegyűjtötték, majd rövid úton elharmadták; s mivel részben gazdálkodó, részben kovács familiáról beszélhetünk, az osztozkodáshoz megfelelő szerzői számkészlet is rendelkezésükre állt.

A tépei határban napvilágra bukkant leletegyüttes minden kétséget kizáróan az avarság legmagasabb vezető rétegéhez kapcsolható, ám semmilyen tekintetben nem haladja meg a korabeli fejedelmi temetkezéseknél tapasztalt méltóságjelző felszerelések összeté-

telét.¹⁵ Jelenlegi ismereteink szerint nem lehet ugyan eldönteni azt a kérdést, hogy eredetileg az avar kagáni kincstárból vagy egy a kagáni családhoz tartozó előkelő személy sírjából származnak-e a ránk maradt leletek, azonban az utóbbi feltevés valószínűbbnek tűnik: minden bizonnyal egy a Duna-Tisza közén történt sírrablásból származó zsákmányként, valamikor a 7. század közepét követően kerültek végleges rejtkehelyükre. Az Avar Kaganátus keleti határvidékét alkotó kettős Csörsz-árok

■ *A tépei lelőhely hitelesítését végző kutatócsoport tagjai (balról jobbra): Korondán Zoltán, Tóth Valéria, Balogh Sándor, Mester Péter, Dani János, Bacsikai István, Bálint Marianna, Benus Ferenc, Török Enikő, valamint a fényképet készítő szerző. Tépe, 2015. szeptember 16.*

külső ágán belül, egy gázló közelében áshatták másodszer földbe ezeket a – vas alkatrészeitől már korábban megfosztott – nemesfém tárgyakat, hogy aztán több mint egy ezredévvél később Tépén, a Holt-Kálló-parti Görbékertben kincsként kerüljenek napvilágra.

14 A 2015. szeptember 16-én végzett műszeres leletfelderítés résztvevői: Dani János, Benus Ferenc és Mester Péter régészek (debreceni Déri Múzeum), Bacsikai István fémkereső (Hajdúnánás), Bálint Marianna régész (hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum), Tóth Valéria nyelvész (Debreceni Egyetem), Török Enikő levéltáros (MNL), Korondán Zoltán gépkocsivezető, illetve Szentpéteri József régész, a kutatás szervezője (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont). A lelőhely hitelesítését messzemenően támogatták a tépei önkormányzati testület tagjai, Balogh András polgármester és Balogh Sándor képviselő, valamint a telek jelenlegi tulajdonosai, Pete Gyula debreceni és Pete László derecskei lakosok.

15 KISS, ATTILA: Die Goldfunde des Karpatenbeckens vom 5–10. Jahrhundert. Angaben zu den Vergleichsmöglichkeiten der Schriftlichen und archäologischen Quellen. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 38. (1986) 105–145.; KISS ATTILA: A 375 és 1000 közötti kincsleletek, mint a Kárpát-medence kora-középkori történeti forrásai. A kincsleletek katalógusa. *Zalai Múzeum*, 9. (1999) 55–75.

IVÁN GYULA

Kataszterizáljuk a világot! A modern kataszter gazdasági jelentősége

Bevezetés

A fenti, hangzatos felszólítás – igaz, a magyar nyelvnek némileg idegen megfogalmazással – („*Let us Cadastre the World*”) a törökországi Isztambulban 2015-ben tartott Kataszteri Világtalálkozó alkalmából elfogadott Isztambuli Nyilatkozat címe.¹

A Nyilatkozat rávilágít a modern kataszter szinte összes jellemzőjére, és 22 pontba foglalt megállapításai elsősorban gazdasági kérdésekkel foglalkoznak. Napjainkra a modern földügyi igazgatás (beleértve a katasztert is) a nemzetgazdaság alapvető infrastruktúrájává nőtte ki magát, hiszen minden emberi tevékenység valamilyen kapcsolatban van a földdel, melyen megvalósul.

A kataszter gazdasági jelentőségét mutatja, hogy a fejlett országokban a földingatlan-tulajdon értéke, a rajta lévő jelzalog értékével együtt, a nemzeti vagyon 60–65 százalékát teszi ki. A földingatlan-tulajdonnal kapcsolatos befektetések, gazdasági és egyéb tevékenységek generálják a GDP 30–35 százalékát. Az ingatlanokon lévő jelzalog összértéke a GDP-nek mintegy 30–35 százaléka (Magyarországon ez csak 5–8 százalék!).

Egyetérthetünk a magyar közigazgatás nagy alakjával, dr. Magyary Zoltánnal, aki 1936. évi dolgozatában a következőket írta a földméréssel (kataszterrel) kapcsolatban: „*A földméréssel kapcsolatos feladatok, amelyek az egész állami életnek és a közigazgatás minden ága működésének alapjául szolgáló államterület felmérését és nyilvántartását vannak hivatva*

minden szükséges célból ellátni, kifejezetten az általános igazgatás fogalomkörébe tartoznak, és ha a közigazgatás változó elemeinek nyilvántartására szolgáló statisztikai szolgálatot a miniszterelnök hatáskörébe utalták, logikailag éppúgy odavaló a közigazgatás eme konstans elemének nyilvántartására vonatkozó szolgálat.”²

Tanulmányom a modern kataszter nemzetgazdasági jelentőségét mutatja be.

A modern kataszter

A kataszter modern, napjainkban használt megközelítéséről számos szakirodalmi hivatkozást lehetne sorolni.³ Az informatika, az adatbázisok rohamos fejlődésének eredményeként a kataszter igazából már nem választható el a kapcsolódó jogi adatoktól (a klasszikus telekkönyvi adatoktól), hanem egységes rendszert képezve működik a fejlett földügyi igazgatással rendelkező országokban.

Természetesen vannak olyan országok, ahol szervezeti szinten megmaradt a kataszter és a telekkönyv megosztottsága (pl. Ausztria vagy Németország tartományaiban),⁴ azonban fizikailag a térképi (kataszteri) és a jogi (telekkönyvi) adatok egy adatbázisrendszerben működnek, így műszakilag egységesnek tekinthetők.

Az egységes ingatlan-nyilvántartási rendszert üzemeltető országok (köztük hazánk) esetében az egységesség szervezetileg is biztosított. Meg kell jegyezni, hogy az egységes ingatlan-nyilvántartási rendszereket jóval fej-

1 World Cadaster Summit (<http://wcadastre.org>). A nyilatkozat letölthető: <http://wcadastre.org/files/file186.pdf>.

2 MAGYARY ZOLTÁN: A földmérés jövője és a közigazgatás. *Geodéziai Közlöny*, 12. (1936) 5-8:70-77. Idézett hely: 76.

3 IVÁN GYULA: Napjaink katasztere. *Catastrum*, 4. (2017) 2:58–64.

4 Németországban sem egységes kataszter, sem telekkönyv nem létezik, ugyanis az egyes szövetségi tartományok önállóan szabályozzák a nyilvántartásokat. Így azt lehet mondani, hogy Németországnak 16-féle katasztere és telekkönyve van.

lettebbnek tekinthetjük a hagyományos rendszereknél, ugyanis a valódi, sokcélú kataszter elvei ilyen rendszerben érvényesülnek a leghatékonyabban.

Az egységesítés igazából a múlt század 90-es éveiben indult be igazán, amikor a volt szocialista, valamint a skandináv országokban létrehozták az egységes ingatlan-nyilvántartási rendszereket (Hollandiában 1832, míg hazánkban 1972 óta működik egységes rendszer). Érdekesség, hogy Horvátországban ebben az évben vezetik be az új, egységes ingatlan-nyilvántartási rendszert.

Tehát ha ma kataszterről beszélünk, egy jogi információkkal integrált térképi adatbázist kell érteni rajta, amelynek működése a nemzetgazdaság és a fenntartható fejlődés érdekeit szolgálja.

Kataszter és gazdaság

A „klasszikus” kataszter gazdasági szerepe nem kétséges, mivel minden országban az ingatlanok adóztatása céljából jött létre. A modern kataszter ezt a funkciót természetesen megtartotta, azonban számos olyan tevékenységgel bővült (pl. ingatlanértékelés, földhasználati adatok és menedzsment, területrendezés, területfejlesztés), amely egy integrált környezetben segíti bármely nemzetgazdaság működését. Mielőtt ezt a szerepet részletesebben ismertetnénk, kanyarodjunk egy kicsit vissza a már említett Isztambuli Nyilatkozathoz.

A Nyilatkozat maga a fejlett kataszterrel működő országok körében nem váltott ki különösebb visszhangot, azonban a gyenge vagy nem létező földügyi igazgatással rendelkező országok nagy jelentőségűnek ítélték (64 ország képviselője írta alá, köztük 26 miniszter).

Felmerül a kérdés, mi ennek a különböző hozzáállásnak az oka? A válasz egyértelmű: a kataszter a nemzetgazdasági fejlődés alapja, a gyenge vagy nem létező földügyi igazgatással rendelkező országokban a gazdaság is gyengén

működik, nincs meg a gazdaság fejlődéséhez, irányításához szükséges politikai, szervezeti infrastruktúra.

Ezt a problémát de Soto közelítette meg híres könyvében, amelyben a földügyi igazgatás és a kapitalizmus kapcsolatát tárgyalta. A kérdés az ő megfogalmazásában így hangzik: vajon a kapitalizmus miért működik nyugaton, míg a fejlődő világban nem?⁵

Következtetései szerint ennek nem kulturális okai vannak, hiszen a fejlődő országokban is nagyon sokan és sokat dolgoznak. A problémát a vállalkozók hiányára sem lehet fogni, hiszen akik kiléptek a földművelésből, elsősorban kisvállalkozók lettek, nem pedig munkavállalók. A szegény embereknek is vannak bizonyos megtakarításaik, amelyeket beruháznak (pl. ingatlanba), és lényegében ezzel részt vesznek az üzleti életben. Érdekes, hogy ha a fejlődő országok állampolgárai által birtokolt vagyontárgyak értékét összeadjuk, akkor mintegy 9300 milliárd USD-t kapunk, amely azonos az USA éves hazai termelésének összértékével. Akkor mégis miért nem működik a kapitalizmus ezekben az országokban?

A válasz igen egyszerű és mégis bonyolult, ugyanis a vagyonból automatikusan nem lesz tőke. A fejlődő országokban a vagyon azért nem képes tőkeként működni, mert hiányzik a tulajdonjog, a jogrend, a tulajdon nyilvántartása, amely az emberek vagyonát összeköti a tulajdonosokkal, azaz hiányzik a kataszter.

Bizonyított és garantált tulajdonjog nélkül senki sem fog például jelzálogkölcsönt adni egy ingatlanra, így a vagyon nem tud tőkeként működni. A tulajdonjog biztosításával valaki már képes lenne egy ingatlanra jelzálogkölcsönt felvenni, egy részét eladni stb., és ezzel a vagyont tőkeként működtetni.

A földügyi igazgatás (kataszter) rendszere meghatározza az ingatlanokon lévő jogokat, azokra és a tranzakciókra jogi védelmet nyújt. Ez a tény előmozdítja a hatékony beruházásokat, csökkenti a kisajátítások kockázatát és növeli a tőkebefektetések hozamának kilátásait.

5 DE SOTO, HERNANDO: *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*. New York, 2000.

Csökkenti a jelzáloghitel-adók kockázatát és ezzel együtt a jelzáloghitelek kamatait. Mindez együtt segíti a tranzakciós költségek csökkentését, amivel a gazdasági fejlődést erősíti.

A kataszter garantálja az ingatlanokhoz fűződő jogok biztonságát, amely a fejlett demokráciákban alapelv, de a földügyi adat és egyéb szolgáltatások biztosítása, statisztikai adatok generálása egyre inkább prioritás is a földügyi intézmények részéről, tovább bővíthető, elősegítve a fenntartható gazdasági, társadalmi és környezeti fejlődést.

A fejlődő országok vezetői rájöttek arra, hogy gazdaságuk jelentős veszteséget szenved el a megfelelő kataszter hiánya miatt, és az Isztambuli Nyilatkozattal jelezték, hogy ezen a helyzeten mindenféleképpen változtatni szeretnének.

A nyilatkozat 22. pontja kijelenti, hogy „Kataszteri Ügyek” elnevezéssel programtervezetet kell létrehozni az ENSZ vagy más globális szervezet égisze alatt. Ezenkívül kezdeményezik a „Nemzetközi Kataszteri Szövetség”, illetve a „Kataszteri Kutatási és Fejlesztési Központ” megalapítását globális szinten.

A kataszter (földügyi igazgatás) tehát az a rendszer, amely biztosítja a vagyon tőkeként való működését, így megkérdőjelezhetetlen a szerepe a nemzetgazdaság működésében és fejlődésében.

Kataszter és gazdasági fejlődés

Ha igazából a kataszter és a gazdasági fejlődés egymásra hatását akarjuk vizsgálni, akkor talán a legjobb kiindulópont az ázsiai „kistigrisek” (Tajvan, Dél-Korea, Malajzia stb.) példája. Ezek az országok az 1950-es években még tipikusan agrárgazdaságra épülő szegény országok voltak, azonban napjainkra – hihetetlen mértékű fejlődés után – a világ vezető gazdaságai közé tartoznak. (Korea a 12., Tajvan a 22., Malajzia a 36.; hazánk ugyanezen a listán az 59. helyen szerepel.) Az egy főre jutó

GDP szempontjából más a helyzet, ugyanis itt Korea a 30., Tajvan a 36., míg Malajzia a 70. helyen szerepel (hazánk ugyanúgy az 59. helyen).⁶

A dél-koreai és a tajvani rendszerrel kapcsolatban vannak mélyebb ismereteim, ezért a következőkben a dél-koreai gazdasági fejlődés és a kataszteri rendszer közötti kapcsolatot elemzem.

A Koreai-félsziget 1945-ben történt kettéosztása után (a 38. szélességi kör mentén), a gazdaságilag jóval elmaradottabb, mezőgazdaságból élő déli rész maradt Dél-Koreának. Észak-Korea kapta az erőforrások legjavát, a nehézipart, az elektromosáram-termelési kapacitásokat stb. Emiatt a dél-koreai rész szinte teljes káoszba süllyedt.

1947-ben az USA nyomására a dél-koreai rész függetlenedett, 1948 májusában elfogadták az új alkotmányt, augusztus 15-én kikiáltották a Dél-Koreai Köztársaságot. Az első elnökük (egyben miniszterelnök) Syngman Rhee volt.

Rhee elnök egészen 1960-ig valóban uralkodott az országon, ugyanis egy erősen központosított államhatalmat hozott létre. Az 1950-ben kezdődött véres koreai háború végül 1953-ban tűzszüneti egyezményvel ért véget, amelyet csak 2007-ben szentesítettek egy békemegállapodás aláírásával.

Ha a földdel, kataszterrel kapcsolatos kérdéseket vizsgáljuk, akkor vissza kell ugranunk az időben. Koreában már a 15. század folyamán is voltak kataszteri célú felmérések. Sejong király (1418–1452) alatt vezették be a hűbéradó-törvényt, amely a termőföldet kategóriákra bontotta a termőképesség és az előző évi termés alapján. Sejong a tudomány nagy támogatója is volt, az ő idejében fejlesztettek ki egy háromszögelő eszközt és földmérő rudat, amellyel jóval pontosabbá tették a nyilvántartásba vett földek felmérését.

Korea 1910. évi japán megszállása után azonnal elkezdődtek az új kataszteri felméré-

6 List of Countries by Projected GDP (<http://statisticstimes.com/economy/countries-by-projected-gdp.php>)

■ *Sejong király szobra Szöulban (Forrás: Wikimedia Commons)*

sek az országban, hogy a megszállók jobban tudják követni a földek tulajdonjogának változását, illetve stabilizálják az adóbevételeket.⁷

Koreában az első igazi kataszteri felmérés lényegében ekkor történt meg, szisztematikusan regisztrálva a tulajdonjogokat. A földbirtokosok is képesek voltak megtartani a földjüket. Így ez a rendszer igazából konzerválta a régi helyzetet, amely elsősorban a földbirtokosoknak kedvezett. A felmérés tíz év alatt befejeződött.

A kataszter létrehozása megnövelte az adókat, amely a mezőgazdasági termelékenység fokozására ösztönözte a koreaiakat és segítette a mezőgazdaság modernizációjában. Azonban a növekvő költségek oda vezettek, hogy a földbirtokok nem tudták a földhasználati díjakat megfizetni a földbirtokosoknak, és ez a szegény népesség heves ellenállásához vezetett.

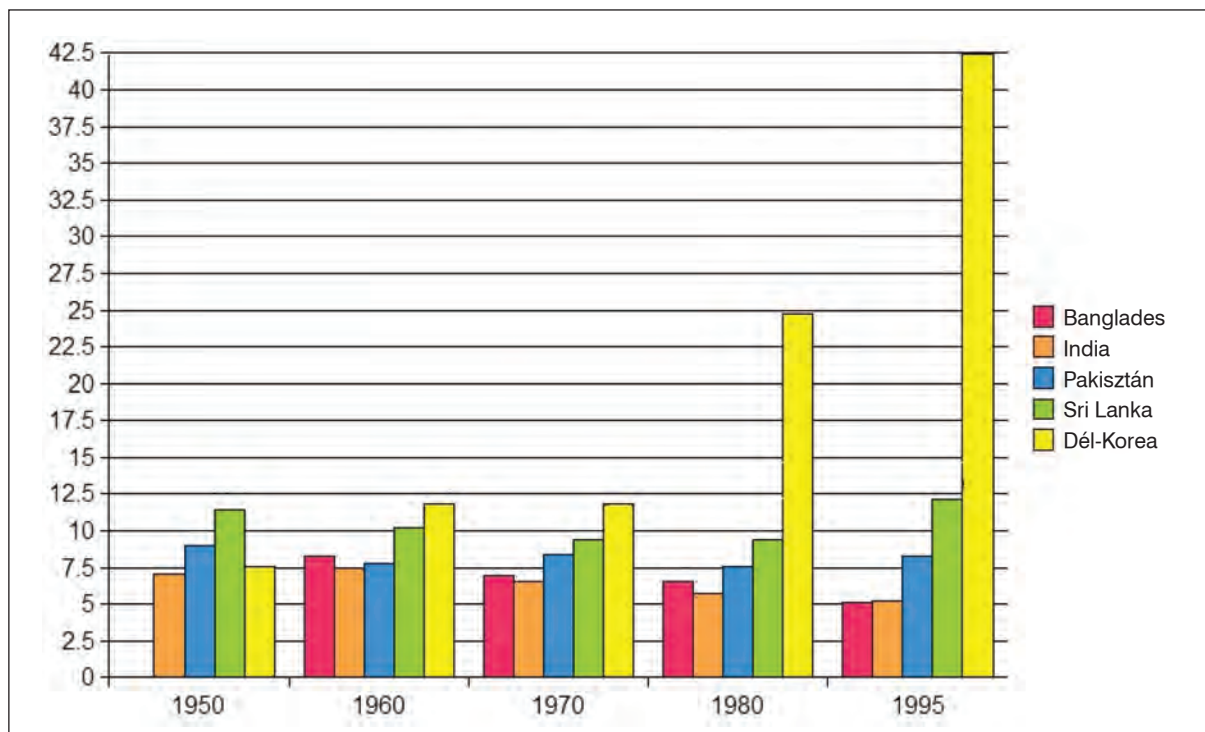
A második világháború utáni rendezetlen helyzet következtében földreformot követelt meg. Az 1948-ban elfogadott alkotmány tartalmazta is az ahhoz szükséges intézkedéseket, amelyeket az előző kataszteri felmérés nélkül nehéz lett volna végrehajtani.

Végül megszületett a mezőgazdasági földreform törvénye, amelyet 1950. március 10-én fogadtak el. A törvény három szigorú kikötést tartalmazott:

- bármely egyén birtokolhat mezőgazdasági területet, de csak akkor, ha megműveli vagy önmaga igazgatja,
- egy egyén legfeljebb három hektár mezőgazdasági földet birtokolhat,
- bérleti megállapodások és földbérleti tevékenységek törvényileg tiltottak.

Mivel a háború utáni időkben a földárak különösen alacsonyak voltak, ezt a szigo-

⁷ Geodéziai szempontból érdekes tény, hogy a koreai kataszterben még a mai nap is a Bessel-dátumot használják (amely hazánk geodéziai dátuma is volt a sztereografikus és a hengervetületi rendszerek idején), csak a Koreai-félszigethez simítva. Az oka nagyon egyszerű, a koreai szakemberek Németországban tanultak a 19. század végén. Dél-Koreában most zajlik egy nagy kataszteri projekt, amelyben a Bessel-dátumot ki fogják váltani a WGS'84 dátummal.

■ Az egy főre jutó GDP alakulása az egyes ázsiai országokban, az USA értékének százalékában (Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Economic_history_of_India)

rú földreformot képesek voltak véghezvinni. A reform látványos fejlődést eredményezett: míg 1949-ben 349 ezer családi gazdaság működött, 1950-ben már 1 812 000, és szinte teljesen eltűnt a földhaszonbérlet, mindenki a saját földjét művelte. Mindezt a kataszter nélkül nem sikerült volna elérni. Érdekes, hogy a volt földbirtokosok kárpótlást is kaptak, amely az éves termés értékének a másfélszerese volt. A mezőgazdasági földreform az 1960-as évek elejére befejeződött.

A koreai háború után, 1956-ban az USA hatalmas gazdasági segílyt nyújtott Dél-Koreának, amely az akkori koreai GDP 58 százalékát tette ki. Ennek eleinte semmiféle hatása nem volt a gazdaságra, azonban a földreform előrehaladtával egyre jobban érződött. 1958-ra sikerült az addig rohanó inflációt megállítani és stabilizálni. Az ipari befektetések is növekedésnek indultak, azonban a legnagyobb mennyiségű forrást az állam az oktatásra fordította, ezzel széleskörűvé tette a tanulási lehetőségeket minden koreainak.

Az 1960-as években indult ipari fejlődést természetesen a kataszternek is követnie kellett. 1962-ben, amikor a mezőgazdasági adókat helyi adókká alakították át, a kataszter a helyi önkormányzatok felelősségi körébe került. Az erőteljes gazdasági növekedés, a földek árának és kihasználtságának növekedése miatt megjelent az igény egy modern kataszter kiépítésére. Végül 1977-ben az állam ismét saját irányítása alá vette a katasztert, és megalapították a Koreai Kataszteri Részvénytársaságot (KCSC).⁸

A KCSC a koreaiakra jellemző pragmatikussággal kezdte el munkáját. Számos munkatársukat ösztöndíjjal segítették, hogy a fejlett kataszterrel rendelkező országokban tanulják meg a modern kataszter létrehozásának, működtetésének mikéntjét. Ennek eredményei a nyolcvanas évek elejére már megjelentek.

A rohamos iparosítás következtében a földügyi menedzsmenttel, földügyi igazgatással kapcsolatos kérdések egyre jobban előtérbe kerültek. A földhasználat-stratégia, -tervezés,

8 MALONEY, JUSTIN: *Land Tenure History and Issues in the Republic of Korea*. Department of Spatial Information Science and Engineering, University of Maine, May 2000.

-ellenőrzés létfontosságú lett az egyre növekvő városiasodás, iparosítás következtében. A földek, ingatlanok értéke rendkívüli mértékben növekedett, amelynek adóztatása, magának az ingatlan értékének a meghatározása is kulcsfeladattá vált. A beruházásokkal, ingatlanfejlesztésekkel kapcsolatos kataszteri feladatok gyarapodtak, jelentőségük pedig egyre nőtt.

A kataszter és a gazdasági fejlődés közötti összefüggést jól mutatja az alábbi ábra:

Az ábráról tisztán leolvasható, hogy a koreai gazdaság 1980-ban a többi államhoz képest már extrém növekedést ért el, amelyet a későbbiekben csak fokozott. Ez az időszak egybeesik a koreai kataszter szisztematikus rendszerének kiépítésével és annak nemzetgazdasági szolgálatba állításával.

A KCSC tevékenysége napjainkban a dél-koreai gazdaság szinte minden szegmensében megtalálható. Kiépítették a koreai nemzeti téradat-infrastruktúrát, amely műszaki megoldásait, rugalmasságát tekintve az egyik legfejlettebb rendszer a világon. A koreai nemzetgazdaság nagy része ezen a modern kataszteri rendszeren alapul, annak szolgáltatásai, adatai alapján bármiféle gazdasági tevékenység tervezhető. Kijelenthető, hogy fejlett gazdaság, gazdasági fejlődés modern kataszter nélkül

nem létezik. Mindezt alátámasztják Young-Ho Kimnek, a KCSC elnökének szavai: „A hatékony földhasználat és a rendszerszemléletű földügyi menedzsment az alapja a nemzetgazdasági fejlődésnek.”⁹

Összefoglalás

A modern kataszter gazdasági jelentőségére rámutatva megállapíthatjuk, hogy a (föld) ingatlanhoz tartozó jogok, korlátozások és kötelezettségek nyilvántartása, az ingatlanok helyzetével, méretével együtt adja a modern kataszter alapját,¹⁰ s ezek az információk napjainkban a nemzetgazdaságok alapvető infrastruktúráját képezik.

Elemeztük a kataszter szerepét az ember és a föld kapcsolatában, megállapítva, hogy a kataszter az az alapvető rendszer, amely biztosítja az emberek vagyonának tőkeként való működését, ezzel elősegítve a gazdasági, társadalmi és környezeti fejlődést.

Dél-Korea példáján bemutattuk, hogy a kataszter milyen kulcsszerepet játszik egy ország fejlődésének megalapozásában és a modern kataszter eszközeinek segítségével annak továbbfejlesztésében.

9 Forrás: GIM International Volume 26, Issue 9, September 2012, Geomares Publishing (Hollandia)

10 A földügyi szakirodalomban napjainkban ezt RRR-nek hívjuk a Rights, Restrictions, Responsibilities alapján.

4. Forrásfeltárás

(Isztambul, 2017. 03. 16–18.; 2017. 11. 19–25.)

2017-ben két alkalommal folytattunk kutatásokat az isztambuli Başbakanlık Osmanlı Arşivi anyagában. Elsődleges célunk az eddig összegyűjtött anyagban mutatkozó hiányok pótlása, illetve a legfontosabb forráscsoportok szisztematikus másoltatásának befejezése volt. A kutatóutak eredményeként több fontos forráscsoport iratanyaga teljes terjedelemben, digitális másolatban hazakerült. A 2017-ben hazahozott felvételek száma összesen: 20 856.

a) A 2014–2015-ben megkezdett és 2017-ben folytatott kutatások elsődlegesen továbbra is az oszmán központi pénzügyi hivatal (Defterhâne-i Âmire) 16. és 17. századi összeírás-sorozataira irányultak. A 2017. évi gyűjtőutak során sikerült a Timar Ruznâme Defterleri (RZ) sorozatából újabb kilenc kötetnyi, korábban csak magángyűjteményben található, illetve Magyarországon egyáltalán nem őrzött deftert lemásoltatni.

b) A Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD) sorozatból az oszmán katonaság külföldi összeírásai közül 15 kötet, eddig hiányzó példányt találtunk és másoltattunk le. Ezzel a vizsgált szandzsákok Isztambulban őrzött birtokadományozási naplói kivétel nélkül megvannak másolatban.

c) A Tapu Tahrir Defterleri (TT) sorozata magyarországi digitális gyűjteményének kiegészítéseként 13 defter másolata került haza.

d) A Bab-i Defteri Cizye muhasebesi kalemi defteri (DCMH) sorozatában sikerült Magyarországra vonatkozó, 17. századi fejadó deftereket is találni, melyek közül három jegyzéket másoltattunk.

e) Folytattuk a Kâmil Kepeci Tasnifi (KK) sorozatába tartozó, az Oszmán Birodalombeli közigazgatási viszonyok feltárásának alapjául szolgáló kinevezési defterek (Ruûs Defterleri) 2014-től megkezdett kutatását is. A 16–17. századi tisztviselők, így a magyarországi beglerbégek és szandzsákbégek kinevezési adatait is tartalmazó jegyzékek közül 46 teljes példány másoltatása történt meg, melyek Magyarországon eddig csak magán-

gyűjteményben vagy egyáltalán nem voltak megtalálhatók.

f) A 17. századi kötetek másoltatásával folytattuk a szultáni tanács (Divan-i Hümayûn) fontos ügyeit tartalmazó Mühimme defterek (MD) teljes példányainak hazahozatalát. 45 teljes kötet másoltatása történt meg, ezzel befejeződött a 16–17. századi magyar vonatkozású adatokat tartalmazó MD kötetek összegyűjtése.

g) Folytattuk a Başbakanlık Osmanlı Arşivi gyűjteményében található rövidebb terjedelmű dokumentumok áttekintését is, amelyek számos apróbb információval járulnak hozzá a hódoltsági török világ megismeréséhez. Elsősorban az Ibnülemin-, az Ali Emiri-, és a Muallim Cevdet-féle rendezésekből válogattunk iratokat.

5. Részvétel tudományos konferencián

A kutatócsoport eddigi eredményeit hazai és nemzetközi konferenciákon is bemutattuk.

Sudár Balázs: Török világ Pécsen. Pécs, 2017. április 5. Pécs története alapítvány, történelmi előadássorozat.

Sz. Simon Éva: A Bocskai berát. Debrecen, 2017. június 23. Déri Múzeum (Múzeumok éjszakája megnyitó)

Sz. Simon Éva: Oszmanisztikai kutatások lehetőségei az MNL-ben. MNL OL, 2017. szeptember 5. Műhelytanácskozás

Sudár Balázs: Szekszárd a török korban. Eger, 2017. november 11. Élet az oszmán hódoltságban V., Hungari Dzsebedzsi Kulturális Hagyományörző és Sportegyesület.

Sz. Simon Éva: A szpáhi katonaság vizsgálatának lehetőségei a MNL OL Oszmán adatbázisa alapján. Eger, 2017. november 12. Élet az oszmán hódoltságban V., Hungari Dzsebedzsi Kulturális Hagyományörző és Sportegyesület.

Gábor Demeter – Éva Sz. Simon: Some Spatial and Temporal Aspects of Ottoman Accommodation in the Hungarian Kingdom – The Possibilities of Visualization in GIS. Istanbul, 2017. november 21. 2. Uluslarasi Osmanli Cogrfyasi Arsiv Kongresi, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü.

Éva Sz. Simon: «Sinirsiz» Imparatorluk.

16. Yüzyilda Osmanlilarin Macaristan'daki ilerimesi. Istanbul, 2017. november 22. 2. Uluslarasi Osmanli Cografyasi Arsiv Kongresi, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü.

Sz. Simon Éva: A „határtalan” birodalom – oszmán terjeszkedés Magyarországon a 16. században. MNL OL, 2017. november 30. Levéltári délutánok 6.

6. Tudományos közlések

a) Megjelent publikációk

Szepesiné Simon Éva: A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgozása (OTKA K 108919). Szakmai beszámoló a harmadik évről. (2016). *Catastrum*, 4. (2017) 1:59–64.

Sz. Simon Éva: Várfoglalás vagy illúziókelés? Az 1574. évi Kanizsa elleni oszmán támadás és következményei. *Zalai Múzeum* 23. Zalaegerszeg, 2017. 201–217.

Éva Sz. Simon: Kayıt Dışı (Hâric ez-Defter) ve “Gayrimeskûn” (Hâli ez-Raiyyet) Yerlerin Osmanlı Sınır Boylarının Şekillenmesinde Etkisi. *Guneydogu Avrupa Arastirmalari Dergisi / Journal For South-Eastern European Studies*, 4. (2017) 2: 1–16.

Sz. Simon Éva: Az Oszmán hódoltság időszakára. *Nyomot hagytak – Évszázadok, személyiségek, aláírások: Their Traces – Centuries, Personalities, Signatures*. Szerk.: Németh László Sándor – Paukovics Gergő – Takács Ábel – H. Németh István. Bp., 2017. 36–45.

Sudár Balázs: Pécs és Szigetvár párbaja. A dél-dunántúli front török szemmel (1543–1566). „Mozgó frontvonalak: háború és diplomácia a várháborúk időszakában 1552–1568”. Dobó István Vármúzeumban 2016. október 13–14-én megrendezett végvári konferencia előadásai. Szerk.: Bujdosné Pap Györgyi – Fejér Ingrid – H. Szilasi Ágota. Eger, 2017. 41–66. (*Studia Agriensia*, 35.)

Sudár Balázs: Péctől Szigetvárig (1543–1566). „Vár állott...”: *Tudományos történeti konferenciák, Vajdahunyadvár 2013–2016*. Szerk.: Hermann Róbert. Bp., 2017. 103–111.

b) Tanulmányok megjelenés előtt

Sz. Simon Éva: Oszmanisztikai kutatások lehetőségei a Magyar Nemzeti Levéltárban. *Levéltári Közlemények*.

c) Elkészült kéziratok

Hegyi Klára: Füleki szandzsák. A monográfia várható megjelenése: 2018.

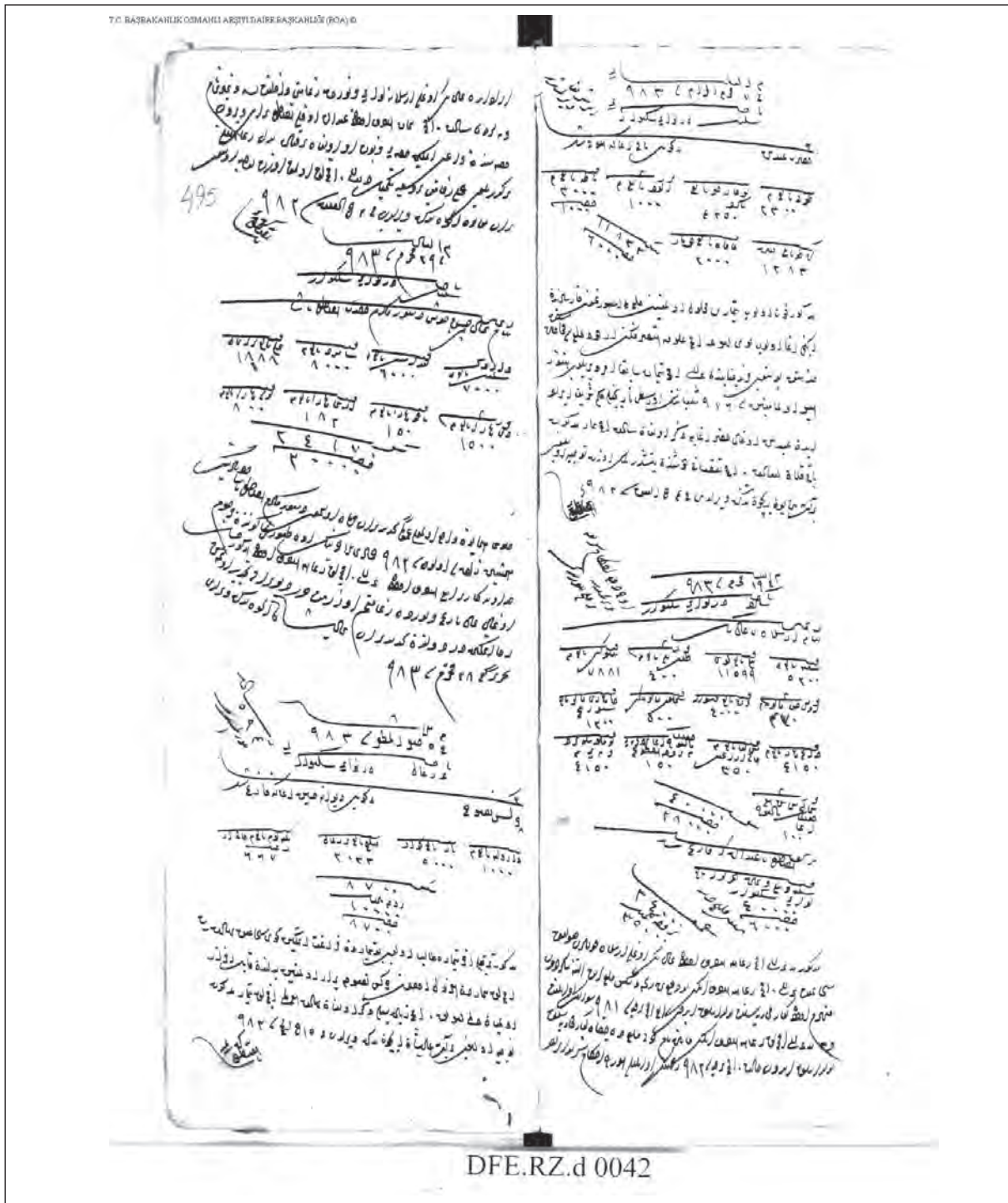
Sudár Balázs: Pécs-monográfia török fejezetei. A kötet várható megjelenése: 2018. szeptember.

d) Előkészületben lévő kötetek

Sz. Simon Éva: Magyarországra vonatkozó defterek katalógusa a bevezető tanulmány kivételével elkészült. Kézirat várható elkészülése: 2018.

Szepesiné Simon Éva

■ A magyarországi hódoltságra vonatkozóan csaknem 100 tímár rúznámcsje – más néven a naponta vezetett birtokadományozási napló – maradt fenn a különböző levéltárakban. Ezek közül az elsőt a 16. század közepéről őrizzük. A tímár rúznámcsék két egymást követő szandzsák-összeírás elkészülte között töltötték be fontos szerepet. Ha egy szpáhi érdemei elismeréseként feljebbvalójától magasabb jövedelemre kapott ajánlást (tezkere), ezt az iratot a Portán bemutatva és elismertetve szultáni kinevezési okiratban, úgynevezett berátban részesült. A tímár rúznámcsékba ennek a szultáni okiratnak a tartalmát másolták be. Az egyes bejegyzésekben szerepel a tímárba itkatott birtokos neve, valamint az „an-tahvil-i” formula után annak a neve – esetenként az átruházás okának feltüntetésével –, akitől átvette a birtoktestet. Majd az egyes települések és azok jövedelmének egyenkénti felsorolása, minden esetben annak a várnak a megnevezésével, amelyhez a település tartozott. Ha többen birtokoltak egy falut, akkor a részösszegeket (hisse) is megadták, majd a tímárak végösszegét, azaz a kiutalt éves jövedelmet (hâsil) akcsében. A bejegyzések utolsó szakaszában a tímár birtokos származásának, katonai érdemeinek és szerzett emeléseinek (terakki), azaz az adományozás okának leírása következik, feltüntetve a javadalomra felterjesztő személy nevét és a tezkere kiadásának idejét is. (Forrás: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul, Timar-ziamet ruznamçe defteri /DFE RZ/ 42, 496.)

Böngészés Rögzítés Statistika Adminisztráció Súgó Kilépés

OSZMÁN FELTÖLTŐ FELÜLET

ADMIN | Bejelentkezés: Tisztelt Úr/Asszony! | HU EN SR

Rekord azonosító: ID13968

Vissza a listához | Módosítás | Nyomtatás | Új rekord ez alapján | Törlés

<< Előző 2 / 13 Következő >> Utolsó >>

1.1. Összeírás címe :	[Budai vilájet tímár rúzmárcsje] 983	2.1. Birtoktest neve :	Szenta stb.
1.2. Összeírás típusa :	tímár rúzmárcse	2.2. Birtoktest típusa :	ziámet
1.3. Összeírás dátuma :	983 (1575.04.12. - 1576.03.31.)	2.3. Bejegyzés oka :	újraelosztás
1.4. Törzsszám :		2.4. Összes jövedelem :	40.000
1.5. JELZET :	n.a.	2.5. Napló dátum (cédula) :	983.M.19 (1575.04.30.)
1.6. Raktáriegység :	n.a. (n.a.)	2.6. Tetzere dátum :	982.Za.2 (1575.02.13.)
1.7. Kapcsolódó jelzet(ek) :	1. BOA DFE RZ d. 42 (eredeti)	2.7. Tetzere kiadásának helye :	
		2.8. Tetzere felterjesztője :	Muszafa - budai beglerbég
		2.9. Oldalszám :	494 - 495
		2.10. Megjegyzés :	N.a.

9:00:54
2018.01.12.

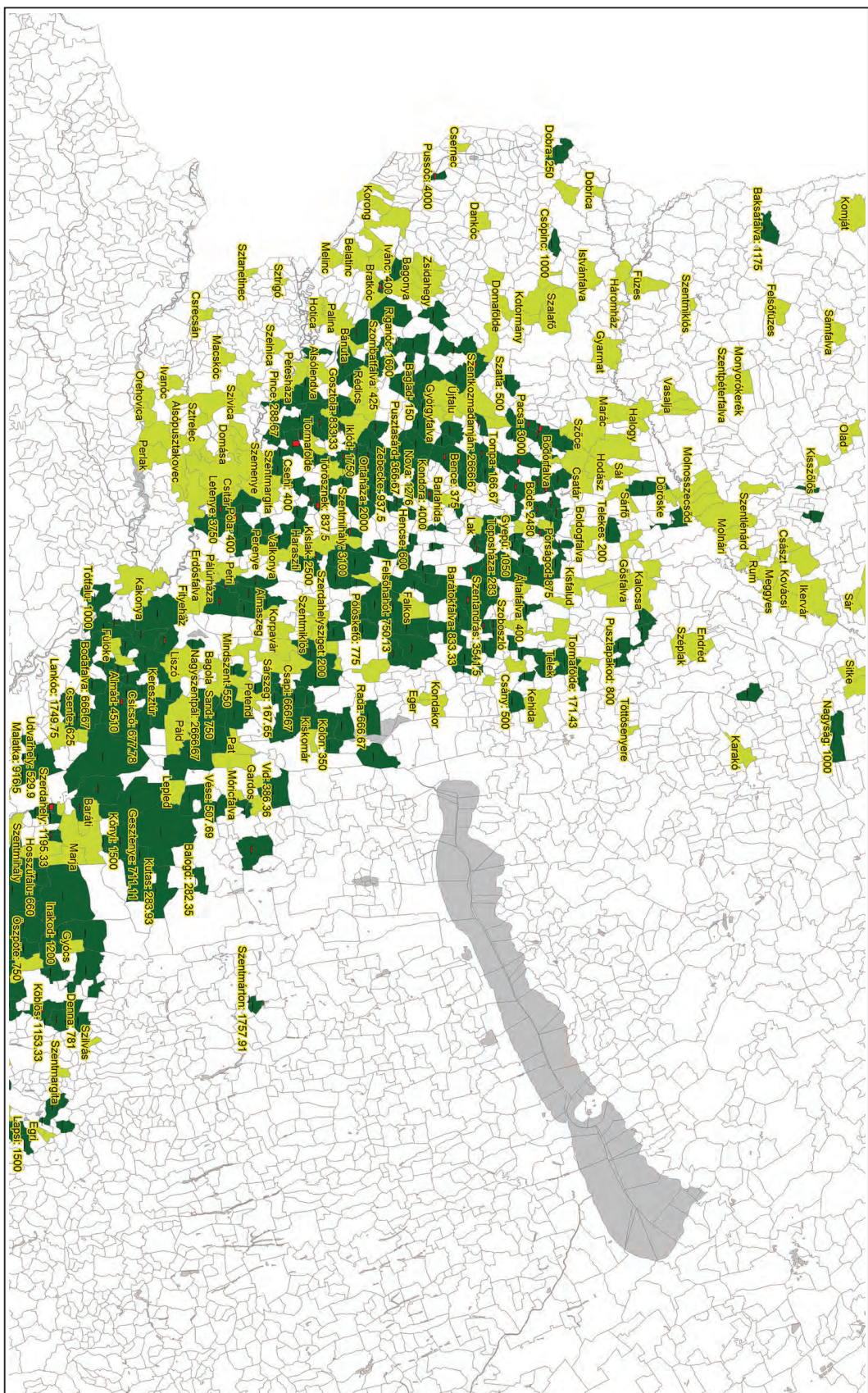
Sorsz.	Név	Apel név & titulus	Származás lakata	Titulus	Szolj. helye	Előző titulus & szolg. helye & jöv.	Összeg státusz & összeg	Jövedelem megjegyzés	Jogosult összeg státusz & összeg	Jövedelem elérés	Megjegyzés	Informatika összeg
	Arszlán	Alli bég		szpáhi	Szigetvári szandzsák	szpáhi Szolnoki szandzsák ziámet 28.000	cemen: 34.000	Szolnoki ziámetének értéke 20000 akcse	ber vech-i tekml: 35.000	0		40.150
Birtokos(ok)												
1.	Erdemei:											
Sorsz.	Dátum	Kiutalás emelés összege	Kiutalás fellejcszó neve & titulusa	Erdem	Megjegyzés							
1.	981.L.evail (1574.01.24. - 1574.02.02.)	2.000		Barzenca és Segesd vára alatt portyázott								
2.	982.B.evail (1574.10.17. - 1574.10.26.)	5.000		Kanizsa várából kicsapók ellen vitézkedett								

9:04:01
2018.01.12.

Sorsz.	Név & titulus	Apel név & státus	Származás lakata	Szolj. helye	Változás oka	Összeg státusz	Összeg	Megjegyzés
1	Arszlán szpáhi	Alli bég		Szigetvári szandzsák	jövedelem növekedés	nisse	28.000	
Erdem Birtoktest								
<ul style="list-style-type: none"> Szigetvár - szandzsák <ul style="list-style-type: none"> Görögvár - náhje <ul style="list-style-type: none"> Szenta - település - taju - 1570-1571_Buda_Szigetvár_Görögvár_136 - 128M114 <ul style="list-style-type: none"> kiutalás: Tartozik Segesdhez adó: 5.200 akcse Káposvár - náhje <ul style="list-style-type: none"> Simonfalvahid - település - puzcs - 1570_Buda_Pécs_Káposvár_842 - 15M70 <ul style="list-style-type: none"> kiutalás: Tartozik Káposvárnak adó: 500 akcse Vid - település - taju - 1570_Buda_Pécs_Káposvár_841_1579_Buda_Szigetvár_Segesd_471 - 25M286 <ul style="list-style-type: none"> kiutalás: Tartozik Káposvárnak adó: 4.000 akcse 								
Erdem Birtoktest								
<ul style="list-style-type: none"> Szigetvár - szandzsák <ul style="list-style-type: none"> Görögvár - náhje <ul style="list-style-type: none"> Szenta - település - taju - 1570-1571_Buda_Szigetvár_Görögvár_136 - 128M114 <ul style="list-style-type: none"> kiutalás: Tartozik Segesdhez adó: 5.200 akcse Káposvár - náhje <ul style="list-style-type: none"> Simonfalvahid - település - puzcs - 1570_Buda_Pécs_Káposvár_842 - 15M70 <ul style="list-style-type: none"> kiutalás: Tartozik Káposvárnak adó: 500 akcse Vid - település - taju - 1570_Buda_Pécs_Káposvár_841_1579_Buda_Szigetvár_Segesd_471 - 25M286 <ul style="list-style-type: none"> kiutalás: Tartozik Káposvárnak adó: 4.000 akcse 								

Az adatbázis egyes rekordjai a birtokcserékben érintett egyes birtoktesteket mutatják. Az első panel a birtoktest alapadatait, a második az új birtokosra vonatkozó adatokat – a tímár-birtokos származásának, katonai érdemeinek és szerzett emeléseinek (terakki), azaz az adományozás okának leírásával –, továbbá a javadalomba kapott települések és azok jövedelmének egyenkénti felsorolását, míg a harmadik a korábbi birtokos/birtokosok adatait tartalmazza magyar fordításban. (Forrás: Oszmán adatbázis Szenta stb. birtoktest)

■ A GIS-technológiával készített térképek nemcsak az egyes birtokok és közigazgatási egységek kiterjedésének ábrázolására, az adatok térbeli és időbeli változásának rögzítésére és megjelenítésére alkalmasak, hanem kvantitatív elemzések céljára is. Az itt bemutatott térkép a szigetvári sandzsák egyes települési adóösszegeinek és háztartásszámainak hiányát mutatja. A megjelenített számokat alapján jól megfigyelhető, hogy a háztartások száma nem áll egyenes arányban az adó nagyságával. Az adók relatív nagyságát a térképen oszlopdiagram jelöli. A világoszölddel színezett területen a török összeírók nem találják adózó háztartásokat, azaz a háztartások száma ez esetben nulla, ezért nincs megjeleníthető hányados. (A térképet készítette: Kollányi László – Sz. Simon Éva)

Igazolvány.

No. 48.

Certificat.

Ezen igazolvány felmutatója
Hoedl Rudolf úr,
 a Magyar határbizottság tagja
 feljogosítottatik, hogy mint a trianoni békeszerződés II. rész 29. cikkének alapján létesített határkijelölő bizottság tagja, Magyarország határát az alatt megjelölt állammal határos részén minden irányban szabadon átléphesse. Nevezett az összes katonai és polgári hatóságok részéről a legmesszebbmenőleg támogatandó, a legelőzékenyebb bánásmódban részesítendő és útjából minden akadály elhárítandó.

Nevezettnek úgy személyes, mint hivatalos podgyásza a magyar királyi pénzügyminisztérium 77.859/1921. számú rendelete értelmében mindenféle vámtól és adótól mentes. A podgyász megvizsgálása tilos.

Ezen igazolvány érvényes szabad közlekedésre bármely szállítóeszközzel a Magyar - *Szlovákia* határ mentén.

Monsieur
Rudolf Hoedl
chambellan

porteur de ce certificat est autorisé dans sa qualité de membre de la Commission de délimitation prévue dans l'article 29. de la partie II., du Traité de Paix de Trianon à franchir librement et dans toute direction la frontière de la Hongrie avec l'Etat sousindiqué. Les autorités militaires et civiles sont invitées de lui prêter tout appui et assistance.

Par ordre no 77.859/1921. ministère des Finances royal hongrois les bagages officiels et privés du nommé sont dispensés de tout impôt, douane et de tout autre taxe similaire. L'examen de ses bagages est défendu.

Ce certificat est valable pour le libre circulation avec tous les moyens des transports le long de la frontière de la Hongrie et de *l'Etat*

Magyar királyi miniszterelnök:
 Le Président du Conseil des Ministres:

Bertalan

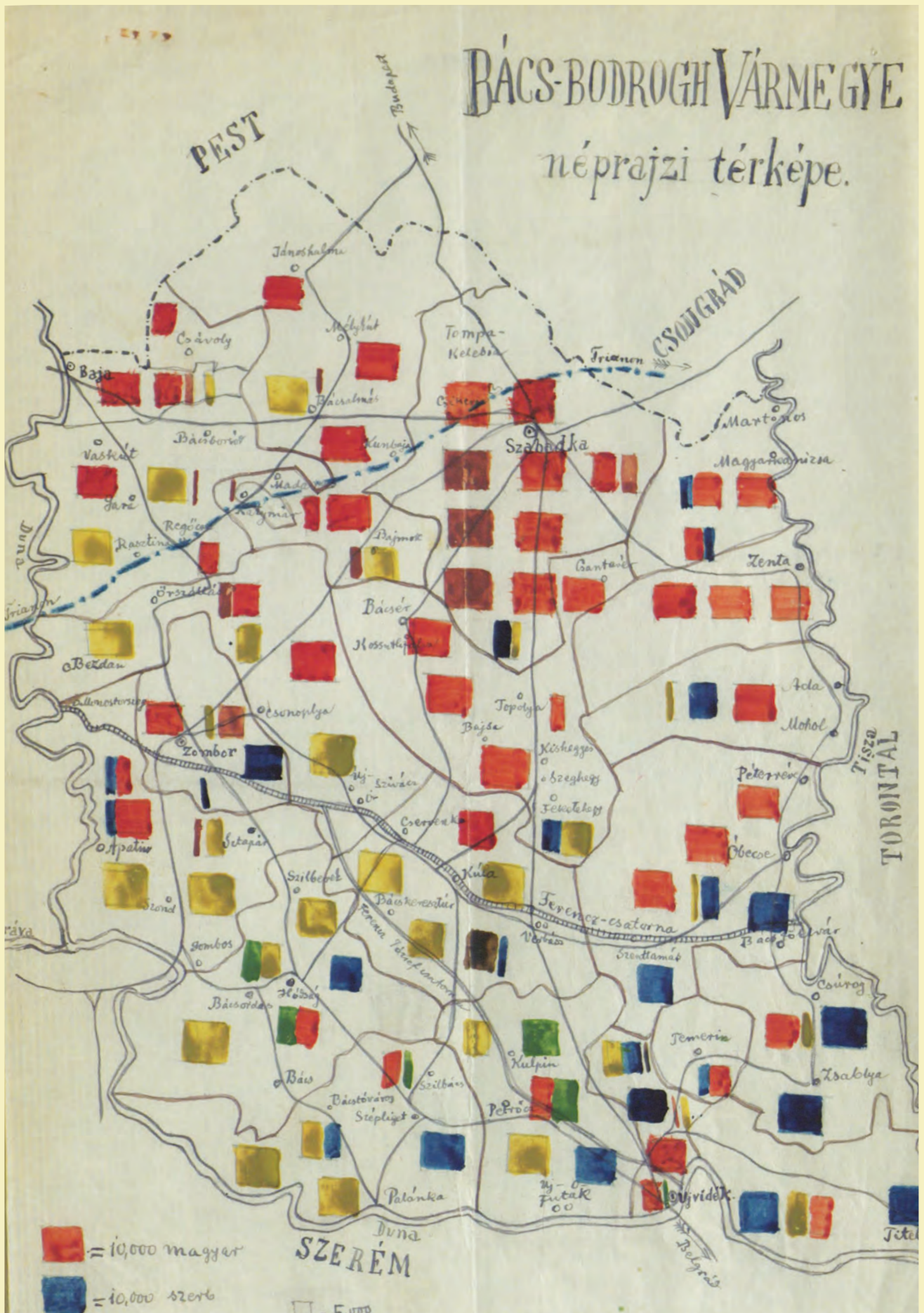
A bizottság elnöke:
 Le Président de la Commission:

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
 K. BUDAPEST

U 478. 10. A/LT

■ Hoedl Rudolf, a magyar határmegállapító bizottság gépkocsivezetőjének határátlépési igazolványa, 1921 (MNL OL, K 478 - D - e - 2474/1922.). L. ehhez Suba János cikkét.

■ A Bács-Bodrog vármegyei lakosoknak a határmegállapító bizottsághoz címzett emlékiratának térképmel-
léklete, 1921 (MNL OL, K 478 - D - d - 561/1922.)